

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**KENT MEKANINDA GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİNİ ETKİLEYEN
SINIR TANIMLAYICILARIN BETİMLENMESİNE YÖNELİK BİR
DENEME – ÜSKÜDAR ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Ümmü ÇİFTÇİ
(140201007)**

Anabilim Dalı: Mimarlık

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Emine KÖSEOĞLU ÇAMAŞ

FSMVÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Yüksek Lisans Programı öğrencisi 140201007 numaralı Ümmü ÇİFTÇİ, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**KENT MEKÂNINDA GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİNİ ETKİLEYEN SINIR TANIMLAYICILARIN BETİMLENMESİNE YÖNELİK BİR DENEME – ÜSKÜDAR ÖRNEĞİ**” başlıklı tezini aşağıda imzaları bulunan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Emine KÖSEOĞLU ÇAMAŞ
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Selin YILDIZ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ruba KASMO
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Teslim Tarihi : 16.05.2019
Savunma Tarihi : 26.07.2019

ÖNSÖZ

Kendi içsel yolculuğumun bir parçası olarak gördüğüm ve büyük bir keyifle hazırladığım bu çalışmanın ilk adımının atılmasında ve süreç boyunca farklı yolları denemem konusunda cesaret veren, sürecin tüm olumsuzluklarına rağmen bana olan inancını her seferinde yenileyen ve çalışmaya benim kadar heyecanla yaklaşan değerli danışman hocam Doç. Dr. Emine Köseoğlu Çamaş'a

Değerli fikirleriyle tezin son halini almasında önemli katkıları olan sevgili jüri üyelerim Dr. Öğretim Üyesi Selin Yıldız'a ve Dr. Öğretim Üyesi Ruba Kasmı'ya, Hayatımın her evresinde çok yönlü düşünme becerisini geliştirebilmemde önemli bir yere sahip olan, her bir görüşmemizde bana yeni farkındalıklar kazandıran kıymetli "Full Mesai" ekibine,

Tüm hayatım boyunca beni daima destekleyen ve yol gösteren canım annem, babam ve kardeşlerime,

Uzun ve yorucu bu süreç boyunca sevgisi, sabrı, fedakârlıklarıyla yanımda olan sevgili eşim Muhammet Çiftçi'ye

Ve bu süreci belki daha uzun ama kesinlikle daha keyifli bir hale getiren biricik kızım Neval'e

En içten teşekkürlerimi sunarım.

Temmuz, 2019

Ümmü Çiftçi (Mimar)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÇİZELGE LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET.....	ix
SUMMARY.....	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı	2
1.2. Kapsam ve Yöntem	2
1.3. Kısıtlılıklar ve Öneriler.....	4
2. KENTSEL MEKÂNDA GÜNDELİK YAŞAM VE SINIR TANIMLAYICILAR.....	5
2.1. Kentsel Mekân.....	5
2.1.1 Kentsel mekânda gündelik yaşam	6
2.1.1. İnsan çevre ilişkilerine fenomenolojik bakış.....	8
2.2. Sınır	10
2.3. Mekân ve Sınır	12
2.3.1. Mekânın tanımı	12
2.4. Fiziksel Mekânın Sınırları	14
2.5. Yaşanan Mekânın Sınırları	18
2.5.1. İnsan ve çevre.....	18
2.5.2. Algı.....	19
2.5.2.1. Mekânın algılanması	20
2.5.2.2. Kişiden kaynaklanan faktörler	21
2.5.2.3. Mekândan kaynaklanan faktörler	22
2.5.3. İnsan ve Sınır.....	24
2.5.3.1. Mahremiyet	24
2.5.3.2. Kişisel Mekân.....	25
2.5.3.3. Egemenlik Alanı.....	28
2.5.3.4. Kendileme	29
3. KENTSEL MEKÂNDA GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİNİ ETKİLEYEN SINIR TANIMLAYICILARIN KEŞFİ.....	31
3.1. Amaç.....	31
3.2. Üsküdar Kent Mekânı.....	31
3.3. Bir Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenoloji	31
3.3.1. İlk-El (first person) Fenomenolojik Yöntem.....	33
3.4. Keşif Süreci	35
3.4.1. Fark edilenlerin listelenmesi	84
3.5. Fark edilenlerin Sentezlenmesi.....	89
3.5.1. Mekân-insan ilişkisinde sınır tanımlayıcılar	91
3.5.1.1. Kent dokusunda sokağın alışılan yapısı	91
3.5.1.2. Sokak girişlerindeki kontrol noktaları.....	92
3.5.1.3. Cazibe ve fırsat olanağı	94
3.5.1.4. Kent bileşenlerindeki soyut devamlılık.....	95
3.5.1.5. Kent bileşenlerindeki anlam kaymaları.....	96
3.5.1.6. Hava şartları ve topoğrafya	98
3.5.2. İnsan-insan ilişkisinde sınır tanımlayıcılar.....	99
3.5.2.1. Kendileme olgusu.....	99
3.5.2.2. Kalabalığın davranışları	101
3.5.2.3. Kültürel farklılıklar	102

3.5.2.4. Mahremiyet için geçiş mekânı talebi	102
3.5.2.5. Kişisel mekânın sınırları	104
3.5.2.6. Sokağın güvenliğini sağlama yöntemi olarak geçiş mekânları	105
4. SONUÇ BÖLÜMÜ.....	108
KAYNAKÇA.....	110
ÖZGEÇMİŞ.....	114

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 2.1 : Algı sürecinde dikkati uyaran başlıca etkenler (Kürkçüoğlu, 2015)....	23
Çizelge 2.2 : Mahremiyet davranışının oluşumu (Açııcı, 2013).....	25
Çizelge 2.3 : Egemenlik alanı davranışının oluşumu (Kurak Açııcı, 2013).	29
Çizelge 3.1 : Fark edilenler listesi	84
Çizelge 3.2 : Sınır tanımlayıcısı sokağın alışılan yapısı olan fark edilenler listesi ...	91
Çizelge 3.3 : Sınır tanımlayıcısı sokak girişindeki kontrol noktaları olan fark edilenler listesi.....	93
Çizelge 3.4 : Sınır tanımlayıcısı cazibe ve fırsat olanağı olan fark edilenler listesi ..	94
Çizelge 3.5 : Sınır tanımlayıcısı soyut devamlılık olan fark edilenler listesi	95
Çizelge 3.6 : Sınır tanımlayıcısı anlam kayması olan fark edilenler listesi.....	97
Çizelge 3.7 : Sınır tanımlayıcısı hava şartları ve topoğrafya olan fark edilenler listesi	98
Çizelge 3.8 : Sınır tanımlayıcısı kendileme olgusu olan fark edilenler listesi.....	100
Çizelge 3.9 : Sınır tanımlayıcısı kalabalığın davranışları olan fark edilenler listesi	101
Çizelge 3.10 : Sınır tanımlayıcısı kültürel farklılıklar olan fark edilenler listesi	102
Çizelge 3.11 : Sınır tanımlayıcısı mahremiyet için geçiş mekânı talebi olan fark edilenler listesi.....	103
Çizelge 3.12 : Sınır tanımlayıcısı kişisel mekân olan fark edilenler listesi	104
Çizelge 3.13 : Sınır tanımlayıcısı sokağın güvenliği için geçiş mekânı talebi olan fark edilenler listesi.....	105

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 : Ağaç dalları arasındaki sınır (Fotoğraf: Elif Merve Gürer, 08.01.2016) .	11
Şekil 2.2 : Ilgarini mağarası (Url-2, 2019)	14
Şekil 2.3 : Ağaçların tanımladığı mekânlar (Ching, 2006, s. 1.09).....	15
Şekil 2.4 : Duvar, tavan döşemenin tanımladığı mekân (Ching, 2006, s. 1.10).....	15
Şekil 2.5 : Renk (Url-3) ve şemsiye (Url-4) ile mekânı tanımlamak.....	15
Şekil 2.6 : Cam Ev planı (1), iç mekândan görünüş (2) (Url-5, 2019).....	16
Şekil 2.7 : Salvador Dali'nin Penceredeki Kadın tablosu (Url-6, 2019).....	17
Şekil 2.8 : Çevresel tanımın ölçüleri ve davranışa etkileri (Krupat, 1985), (akt: Ataberk, 2002)	19
Şekil 2.9 : İnsan ve Çevre Etkileşimi (Erkman, 1973). (akt: Ataberk, 2002).....	19
Şekil 2.10 : Eleanor J. Gibson'a göre insan davranışlarının temel süreçleri içinde şemaların yeri (Lang, 1987), (akt. Öztürk, 2009).	21
Şekil 2.11 : Altman ve Chemers, (1980)'a ait davranış düzenleme mekanizmaları (Köseoğlu, 2004).....	24
Şekil 2.12 : Kişisel Mekân Ölçümü (Çakın 1988; Bekçi 2006).	26
Şekil 2.13 : Hall'un tanımladığı uzaklıklar (Url-8)	27
Şekil 2.14 : Gifford'un (1987) kişisel mekan şekli (Bekçi, 2006).	28
Şekil 2.15 : Kahvehane önünde oturan insanlar (Url-7, 2019).....	30
Şekil 3.1 : Rota-1	35
Şekil 3.2 : Dükkânların kendileme örnekleri (16.04.2019) ve fark edilen 1 konum krokisi.....	36
Şekil 3.3 : Dükkan önü kendileme biçimi eskizleri.....	37
Şekil 3.4 : Azizefendi Mektebi Sokak krokileri ve fark edilen 2 konum krokisi	38
Şekil 3.5 : Bahçeden sokağa sızan özel yaşam ve fark edilen 3 konum krokisi.....	38
Şekil 3.6 : Aziz Efendi Apartmanı girişi (05.04.2019).....	39
Şekil 3.7 : Azizefendi Mektebi Sokak girişi (05.04.2019)	39
Şekil 3.8 : Aziz Mahmut Hüdayi Hz. Kapısı ve fark edilen 4 konum krokisi.....	40
Şekil 3.9 : Özel Mülk (05.04.2019) ve fark edilen 5 konum krokisi.....	40
Şekil 3.10 : Sümbülzade ve Manastırlı İsmail Hakkı Sokak arası merdivenli sokak girişi (05.04.2019) ve fark edilen 6 konum krokisi.....	41
Şekil 3.11 : Müsahipzade Celal Sahnesi sol yan sokak (solda), sağ yan sokak (sağda) (05.04.2019)	42
Şekil 3.12 : Tiyatronun sol ve sağ cephelerindeki aydınlık yönü ve yayaya etkisi ve fark edilen 7 konum krokisi	42
Şekil 3.13 : Semt pazarında sohbet eden insanlar eskizi; perspektif(solda) ve planı(sağda), fark edilen 8 konum krokisi (altta).....	43
Şekil 3.14 : Bankamatikte sıra bekleyen insanlar eskizi ve fotoğrafı (16.04.2019) (üstte), fark edilen 9 konum krokisi (altta)	44
Şekil 3.15 : Hacı Bedel Mustafa Efendi Camii önü meydan eskizi (solda), fark edilen 10 konum krokisi (sağda).....	45
Şekil 3.16 : Hacı Bedel Mustafa Efendi Camii önü (05.04.2019).....	46
Şekil 3.17 : Hükümet konağı önü peyzaj krokisi (solda), fark edilen 11 konum krokisi (sağda).....	46
Şekil 3.18 : Hükümet konağı yan su ögesi(05.04.2019) (solda), fark edilen 12 konum krokisi (sağda).....	47
Şekil 3.19 : Antika dükkânı eskizi (sağda), fark edilen 13 konum krokisi (sağda)...	47

Şekil 3.20 : Antika dükkanı morfolojik ve yaşanan sınırları eskizi (mavi: dükkanın morfolojik sınırları, sarı:kendileme ile dükkana katılan alan, kırmızı: dükkanın kokusal sınırı).....	48
Şekil 3.21 : Selamiali Efendi Caddesi plan eskizi (solda), fark edilen 14 konum krokisi (sağda).....	49
Şekil 3.22 : Selamiali Efendi Caddesi Selamsız (solda) ve sahil (sağda) tarafından görünüş.....	49
Şekil 3.23 : Pideci plan eskizi (üstte), fark edilen 15 konum krokisi (altta).....	50
Şekil 3.24 : Rota-2	51
Şekil 3.25 : Tephirhane Sokak, ahşap konak	52
Şekil 3.26 : Velioğlu Sokak sonu (16.04.2019).....	52
Şekil 3.27 : Gözlemcinin gözünden Velioğlu Sokak planı (solda), fark edilen 16 konum krokisi (sağda).....	53
Şekil 3.28 : Serhaseki Sokak (16.04.2019).....	53
Şekil 3.29 : Ressam Ali Rıza Sokak plan eskizi (solda), fark edilen 17 konum krokisi (sağda).....	54
Şekil 3.30 : Mehmet Paşa Değirmeni Sokak Fotoğrafları (16.04.2019) (üstte), fark edilen 18 konum krokisi (altta)	55
Şekil 3.31 : Silahtar Mustafa Ağa Çeşmesi çevresi hava fotoğrafı mavi: çeşme, sarı: soyut meydan (Url-9) (sağda), fark edilen 19 konum krokisi (solda).....	55
Şekil 3.32 : Silahtar Mustafa Ağa Çeşmesi çevresi değişen döşeme kaplaması başlangıcı (sarı boyalı) ve radyal döşeme kaplamaları (16.04.2019).....	56
Şekil 3.33 : Apartman girişini saksılar ile tanımlamak (16.04.2019) (solda), fark edilen 20 konum krokisi (sağda).....	56
Şekil 3.34 : Saksıların yerleşimi ve oluşan düzlem	56
Şekil 3.35 : Ahşap Konut Kapısı (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 21 konum krokisi (üst sağ), araştırmacının gözünden kapının mekânsal ilişkileri (alt).....	57
Şekil 3.36 : Konut sitesi duvarları arasında birey (solda), fark edilen 22 konum krokisi (sağda).....	58
Şekil 3.37 : Salacak Fatih Cami fotoğrafları (16.04.2019) (üstte), fark edilen 23 konum krokisi (altta).....	58
Şekil 3.38 : Konut ve yolun birleşimi (16.04.2019) (solda), fark edilen 24 konum krokisi (sağda).....	59
Şekil 3.39 : Kesintiye uğrayan bordürün soyut olarak devam etmesi; fotoğraf (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 25 konum krokisi (üst sağ), plan eskizi (alt)	60
Şekil 3.40 : Abdolvahap Parkı, Davutoğlu Sokak girişi (16.04.2019) (solda), fark edilen 26 konum krokisi (sağda).....	61
Şekil 3.41 : Doğancılar Parkı krokisi(üst sol), Ayazma Parkı krokisi(üst sağ), Abdolvahap Parkı krokisi (alt)	61
Şekil 3.42 : Sümbülzade Sokak (16.04.2019) (solda), fark edilen 27 konum krokisi (sağda).....	62
Şekil 3.43 : Merdivenli sokak girişi (16.04.2019).....	63
Şekil 3.44 : Kaldırımda oluşturulan sınır (16.04.2019) (solda), fark edilen 28 konum krokisi (sağda).....	63
Şekil 3.45 : Bahçede sınır ve belirlemek ve belirlememek (16.04.2019).....	64
Şekil 3.46 : Ön bahçe sınırlarını belirlemek ve belirlememek plan krokisi (solda), fark edilen 29 konum krokisi (sağda).....	64
Şekil 3.47 : Sarayburnu'na bakış (16.04.2019)	65

Şekil 3.48 : Ağaçlar ile kendilenmiş kaldırım (16.04.2019) (solda), fark edilen 30 konum krokisi (sağda).....	65
Şekil 3.49 : Kaldırımdaki kırılma ve ağaç ile kendilenmiş alan; plan ve kesit eskizi (Kırmızı kesik çizgi: yürüme çizgisi).....	66
Şekil 3.50 : Hafız-ı Kurra Sokak (16.04.2019) (solda), fark edilen 31 konum krokisi (sağda).....	66
Şekil 3.51 : Bant pencere ve sokak ilişkisi (16.04.2019) (solda), fark edilen 32 konum krokisi (sağda).....	67
Şekil 3.52 : Bant pencerede görsel hâkimiyet odağı.....	67
Şekil 3.53 : Evcil hayvan dükkânı fotoğrafı (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 33 konum krokisi (üst sağ), plan eskizi (alt).....	68
Şekil 3.54 : Karaca Ahmet Mezarlığı'na giriş (16.04.2019) (sağda), fark edilen 34 konum krokisi (solda)	69
Şekil 3.55 : İnadiye Cami Sokak (16.04.2019) (solda), fark edilen 35 konum krokisi (sağda).....	69
Şekil 3.56 : Gölge alanın eskizi	70
Şekil 3.57 : Sokağa asılı çamaşırlar (16.04.2019) (solda), fark edilen 36 konum krokisi (sağda).....	70
Şekil 3.58 : Pencerede asılı çamaşırlar ve yayanın konumu.....	71
Şekil 3.59 : Mezarlık duvarları (16.04.2019), fark edilen 37 konum krokisi (alt sağ)	71
Şekil 3.60 : Rota-3	72
Şekil 3.61 : Dükkân önü kaldırım döşemeleri (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 38 konum krokisi (üst sağ), kendilemenin eskizi (alt)	73
Şekil 3.62 : Eskicinin merdivenlerle karşılaşması (solda), fark edilen 39 konum krokisi (sağda).....	74
Şekil 3.63 : Sultan Tepe Mahallesi krokisi (solda), fark edilen 40 konum krokisi (sağda).....	74
Şekil 3.64 : Duvardaki su peyzajı (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 41 konum krokisi (üst sağ), su sesine yaklaşma eskizi (alt)	75
Şekil 3.65 : Peyzaj önünde oturan insan (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 42 konum krokisi (üst sağ), kâğıt toplayan ve oturan adamın arasından geçiş (alt)	76
Şekil 3.66 : Azizlik Sokağı kaldırım detayı (16.04.2019) (solda), fark edilen 43 konum krokisi (sağda).....	77
Şekil 3.67 : Azizlik Sokağı ve hastane ilişkisi (16.04.2019).....	77
Şekil 3.68 : Azizlik Sokağı plan krokisi (solda), fark edilen 44 konum krokisi (sağda)	78
Şekil 3.69 : Dükkân önü kendilenmiş alan (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 45 konum krokisi (üst sağ), yağmur sırasında kendilemenin etkisizliği (alt)	78
Şekil 3.70 : Rota-4	79
Şekil 3.71 : Emniyet müdürlüğü dış duvarları (solda), fark edilen 46 konum krokisi (sağda).....	80
Şekil 3.72 : Selamsız (Url-10)(solda), fark edilen 47 konum krokisi (sağda).....	80
Şekil 3.73 : Hazan Sokak'ta sosyal ilişkiler	81
Şekil 3.74 : Sokağa asılan çamaşırlar (19.04.2019) (solda), fark edilen 48 konum krokisi (sağda).....	81
Şekil 3.75 : Selamsız 'da bir sokak ve konut girişi (18.04.2019).....	82
Şekil 3.76 : Açık kapılardan görünen özel alanlar ve özel alanın görsel ilişkisiyle birlikte sokağa taşması	82

Şekil 3.77 : Apartman girişinde sohbet eden gençler (solda), fark edilen 49 konum krokisi (sağda).....	83
Şekil 3.78 : Apartman girişlerindeki ikinci kapılar (18.04.2019).....	83
Şekil 3.79 : İkinci kapı yapılmadan önce (solda) ve yapıldıktan sonraki (sağda) durum	83
Şekil 3.80 : Deneyimlenen tüm rotalar	89
Şekil 3.81 : Mekân-insan ilişkisi ve insan-insan ilişkisinde sınırlar eskizi	90
Şekil 3.82 : Farklı sokak yapısında yayaların konumu.....	92
Şekil 3.83 : Fark edilen 12 (05.04.2019)	107
Şekil 3.84 : Fark edilen 9	107

KENT MEKÂNINDA GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİNİ ETKİLEYEN SINIR TANIMLAYICILARIN BETİMLENMESİNE YÖNELİK BİR DENEME – ÜSKÜDAR ÖRNEĞİ

ÖZET

Kentsel mekân insanın toplumsal yaşantısını sürdürdüğü bir alandır. İnsan burada hem fiziksel çevre ile hem de diğer insanlar ile bir ilişki içerisinde hareket eder. Bu ilişkiler insanın kentsel mekândaki gündelik pratiklerine etki eder bir düzeydedir. İnsan gündelik pratikleri sayesinde kentsel mekânda kendi yaşanan mekânını oluşturur. Bu mekânın sınırları iletişim halinde olduğu çevre ve insanlar vasıtasıyla çizilir. Bu sınırların anlaşılması kentsel mekâna yapılacak müdahalelerin sonuçlarının ne olabileceğinin tahmin edilebilmesi ve toplumun yaşamsal değerlerine uygun çevreler tasarlanması bakımından önemlidir. Bu sınırların ne olduğunun ve nasıl oluştuğunun anlaşılmasına yönelik olarak bu çalışma yapılmıştır.

Birinci bölüm giriş bölümüdür. Bu bölümde tezin amacı, kapsamı ve araştırma sürecindeki kısıtlılıklar anlatılmıştır.

İkinci bölümde kentsel mekân da gündelik yaşam ve sınır tanımlayıcıları anlatılmıştır. Bu bölümde; kentsel mekânda süregiden gündelik yaşamın anlamının önemine vurgu yapılmış, bu anlamın kavranmasına yönelik olarak fenomenojinin insan ve çevre ilişkilerini ele alış biçimi tartışılmıştır. Sınır kavramı ve mekânla olan ilişkisi yine bu bölümde incelenmiştir. Mekânın iki farklı boyutu olan fiziksel mekân ve yaşanan mekânın sınırları anlatılmaya çalışılmıştır. Tezin amaç ve kapsamına yönelik olarak yaşanan mekânın sınır tanımlayıcıları daha detaylı olarak ele alınmıştır. Yaşanan mekânın sınırlarının oluşumu insan-insan ve çevre-insan ilişkileri bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde gündelik yaşam pratiklerini etkileyen sınır tanımlayıcılarının kentsel mekânda fenomenolojik bir yöntem ile keşfedilmesini ve betimlenmesi süreci anlatılmıştır. Alandan elde edilen veriler ile sınır tanımlayıcılar muhatapları bakımından insan-insan ve çevre-insan ilişkilerinde sınır tanımlayıcılar olarak gruplandırılmıştır. Bulgular detaylı bir şekilde betimlenmiş ve literatürden desteklemelerde bulunulmuştur.

Sonuç olarak kentsel mekânın yaşamsal değeri ile birlikte ele alınması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kentsel mekân, gündelik yaşam, sınır, yaşanan mekân, fenomenoloji

A TRIAL FOR DESCRIPTION OF BORDER DEFINERS THAT AFFECT EVERYDAY LIFE PRACTICES IN URBAN SPACE – ÜSKÜDAR CASE

SUMMARY

Urban space is an area in which people continue to their social life. Here, people act in a relationship both with the physical environment and with other people. These relationships affect people's everyday life practices in urban space. People create their own living space in urban space because of their everyday life practices. The borders of this space are drawn through the physical environment and people in which both are in communication. Understanding these borders is important in terms of predicting the consequences of interventions in the urban space and designing environments in line with the vital values of society. This study was conducted to understand what these borders are and how they are formed.

The first part is the introduction. In this part, the purpose, scope and limitations of the research process are explained.

In the second part, everyday life and border definers in an urban space are explained. In this chapter; the importance of the meaning of everyday life in urban space is emphasized, and the way phenomenology is handled in relation to human and environment is discussed in order to comprehend this meaning. The concept of border and its relationship with the space are also examined in this section. Physical and experienced space's borders tried to be explained which are both different layers of space. For the purpose and scope of the thesis, the border definers of the living space are discussed in more details. The formation of the boundaries of the experienced space has tried to be explained in the context of people-people and environment-people relations.

In the third part of the thesis, the process of the discovery and description of the border definers that affect everyday life practices in urban space with a phenomenological method is explained. With the data obtained from the field, border definers are grouped as in people-people and environment-people relations in terms of their interlocutors. The findings are described in detail and supported by literature. As a result, it is emphasized urban space should be considered together with its vital value.

Key words: Urban space, everyday life, border, experienced space, phenomenology

1. GİRİŞ

Kentsel mekân, kentteki binaların dış duvarlarıyla sınırlandırılmış, kentte yaşayan herkesin kullanımına açık, açık mekânlardır. Bir şehrin sokakları, meydanları, peyzaj alanları kentsel mekânın birer bileşenleridir.

Kentsel mekân fiziksel varlığının yanında kullanıcıları ait gündelik yaşam değerleriyle de algılanması gereken bir olgudur.

Certeau'ya göre (2009) gündelik yaşam, bireyin günlük zaman bütçesi içerisinde yer alan hareket etme, alışveriş yapma, okuma gibi yaşam pratiklerinden oluşur. Blanchot (1987), gündelikliği "keşfedilmesi en zor şeylerden biri" olarak ifade eder (Kuru, 2015).

Gündelik yaşamın zorlanmayan bir yapısı vardır, akışkan ve kendiliğindedir. Bir kent mekânına baktığımızda herkesin bir rutin içerisinde bir şeyler yaptığını görürüz. Bütün olarak bakıldığında hummalı bir çalışmaya benzeyen bu tablo aslında ne yorucudur ne de rahatsız edici, sadece sıradan ve tekrar edicidir.

Gündelik yaşam pratiklerini göz ardı eden mimarlık anlayışı 1960'lardan sonra aktivistlerin desteği ile yıkılmaya başlamıştır. Öncü aktivistlerden Jane Jacobs, kent hayatını, insanların çevre ile olan ilişkilerini gözlemlemiş ve yerelliği, kentsel dokuyu ve gündelik yaşamın ördüğü sosyal ağları yok eden kentsel dönüşüm projelerine şiddetle karşı çıkmıştır. Jacobs, Certeau'nun deyimiyle "kenti kuş bakışı değil, yayanın, gündelik kullanıcının deneyimiyle düşünülmesi gerektiğini" savunmuştur (Gürel, 2011).

Kentsel mekânı bir an durup izleyen birisi kent içinde erişimi mümkün olan tüm alanların insanlar tarafından, boş bir kabı olduran sıvı ya da gaz gibi kullanılmadığını, bazı bölgelerde yoğunlaşmaların bazı yerlerde atılığın olduğunu görür. Kentsel mekânda pek çok formda sınır insanların kentsel mekândaki gündelik pratiklerini yönlendirmektedir.

Kentsel mekândaki sınırlar fiziksel olabildiği gibi, soyut formada da olabilir. Soyut sınırlar insanların kentsel mekânı algılamaları sonucunda ortaya çıkan sınırlar ve insanların diğer insanlarla olan ilişkilerinde ortaya çıkan sınırlardır. Bu sınırlar gündelik hayatta bilinçli ya da bilinçsizce oluşabilmektedir. Bu sınırların kentsel mekânda ortaya çıkardığı mekânlar yaşanan mekân olarak ifade edilmektedir.

Yaşanan mekân mimarlığa Kartezyen bakış açısından ziyade fenomenolojik gözle bakmayı gerektiren bir kavram olmuştur.

Seamon'a göre (2003), 1970-1980 yıllarında çevre-davranış çalışmalarına yön veren pozitivist yaklaşımlar bazı mimarlar tarafından rahatsız edici bulunarak, ilgilerinin azalmasına sebep olmuştur. Sezgisellik, farkındalık ve keşif süreci isteyen tasarım süreci fenomenolojik yaklaşımla çevre-davranış araştırmaları için ateşleyici yeni bir güç olmuştur (Seamon, 2003).

Çevre-davranış araştırmaları kapsamında fenomenolojinin esas amacı bu karşılıklı ilişkiyi, gündelik hayatta süregeldikleri şekilde davranış, deneyim ve anlam üzerinden betimsel ve yorumsal bir tarzda araştırmak ve yorumlamaktır" (Seamon, 2003).

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma kentsel mekânda gündelik yaşam pratiklerini etkileyen sınır tanımlayıcıların keşfedilmesini ve incelenmesini amaçlamaktadır. Bir anlamda yaşanan mekânın sınırlarının kentsel mekândaki karşılıklarını sorgulayan bu çalışma elde ettiği deneyimsel veriler ile kentsel mekâna yapılacak müdahalelerin yalnızca fiziksel değil, psikolojik ve sosyolojik yönlerinin de düşünülmesinin gerekliliğini savunmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranarak kapsam ve yöntem belirlenmiştir.

- Kentin anlamı nasıl keşfedilir?
- Kentin yaşamsal boyutu nedir?
- Yaşanan mekân nedir?
- Yaşanan mekânın sınırları nasıl oluşur?
- Gündelik yaşamda kent, kullanıcıları tarafından nasıl algılanır?

1.2. Kapsam ve Yöntem

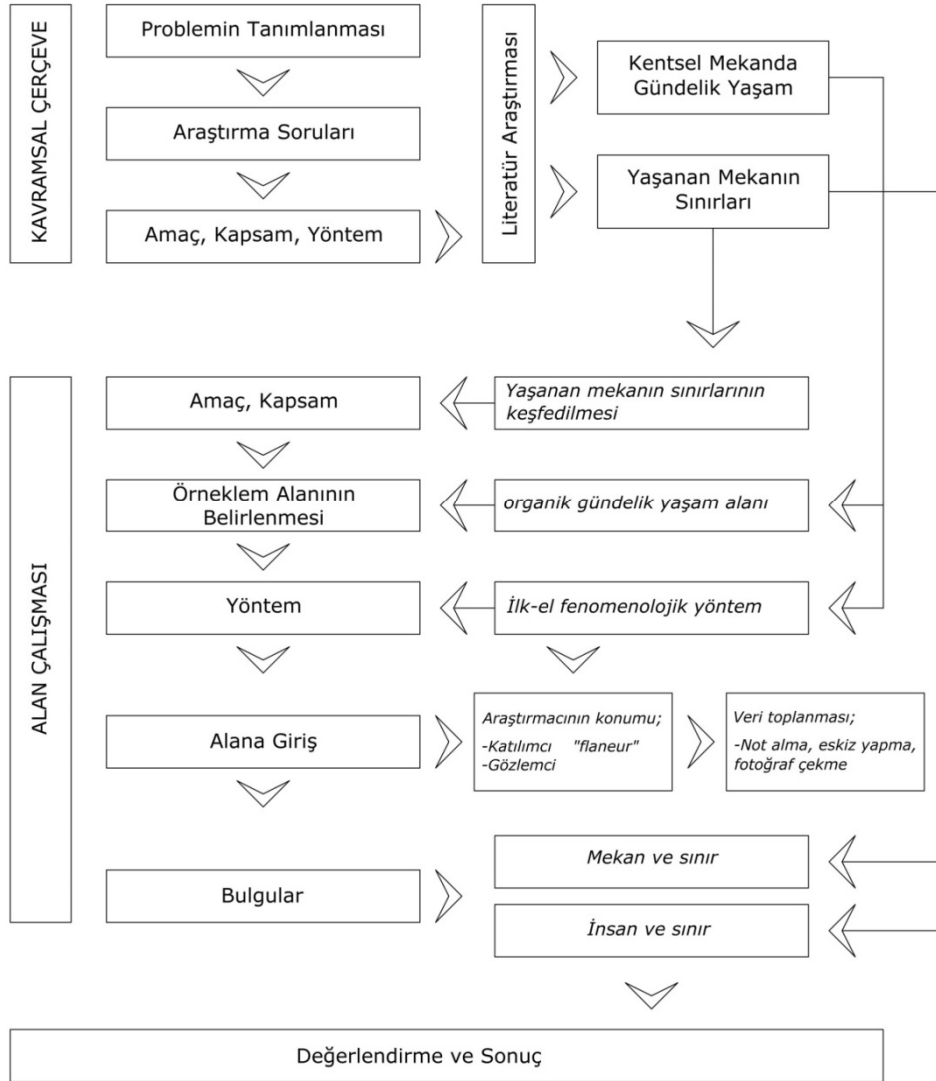
Çalışma insan-çevre, insan-insan ilişkisinin gündelik yaşam içinde kentsel mekânın kullanımına etkisini anlamak istemektedir. Bunun için öncelikle kentsel mekân kavramı üzerinde durulmuştur. Kentsel mekânda seyreden gündelik yaşam konusuna değinilmiş ve gündelik yaşamı anlamaya çalışan bir yöntem olarak fenomenolojik yöntemin kentsel mekâna bakışı açıklanmaya çalışılmıştır.

Gündelik yaşam sırasında insan hareketlerinin kentsel mekândaki kurgusunu çözümleyebilmek için kentsel mekândaki sınır türleri açıklanmış tezin amacına

uygun olarak yaşanan mekânın sınırlarının neler olduğu veya olabileceği anlatılmıştır.

Yaşanan mekânın sınırlarının kentsel mekândaki karşılıklarını keşfetmek amacıyla bir alan çalışması yapılmıştır. Üsküdar kent mekânında gerçekleştirilen alan çalışmasında ilk-el fenomenolojik yöntem kullanılmıştır. Araştırmacı kentsel mekânda rotasını kendisinin anlık kararlarıyla çizdiği sokak ve caddelerde yürümüş ve kendi deneyimlediği sınır tanımlayıcıları anlatmaya çalışmıştır. Alandan topladığı bilgileri eskiz yaparak, fotoğraf çekerek ve not alarak kayıt altına almıştır. Elde edilen bilgileri bulgular bölümünde gruplandırmış ve literatürdeki karşılıklarıyla desteklemelerde bulunmuştur.

Araştırma Şeması

1.3. Kısıtlılıklar ve Öneriler

Tezin kısa bir zaman içinde tamamlanması gerekliliği çalışma sürecinde bazı kısıtlılıklara sebebiyet verdi. Üsküdar kent mekânında gündelik yaşam pratiklerini etkileyen sınır tanımlayıcıların keşfedilmesi sürecince ilk-el fenomenolojik yöntem kullanılarak betimlemelerde bulunuldu. Zamanın kısıtlı olmasından dolayı keşifler sırasında araştırmacının kendi gözlem ve deneyimleri ile veri toplandı. Tarif edilen yöntem ve tüm sürecin şeffaf bir biçimde ortaya koyulması çalışmanın bilimselliği bakımından sıkıntı oluşturmaz. Ancak benzer araştırmalar yapmaya niyetli olanlara ilham olması gayesiyle birkaç öneride bulunulmak istenmektedir.

İlk-el fenomenolojik yöntemde araştırmacının objektifliği hem okuyucu hem de araştırmacının kendisi için her zaman bir soru oluşturmaktadır. Araştırmacının keşfettikleri, gördüğü şeyler gerçektir. Ancak bu gerçeklik toplumun tamamı için geçerli olmayabilir. Bu nedenle ilk-el fenomenolojik yöntemin kullanıldığı bir araştırmaya yapılan keşiflerin diğer kent kullanıcıları tarafından nasıl algılandığının araştırılması da çalışmaya dahil edilebilir. Araştırmacılar fenomenolojik bir yöntemle devam edebilecekleri gibi araştırmacının ikinci bölümünde nicel araştırma yöntemlerini de kullanarak karma bir sistem de kurabilirler.

2. KENTSEL MEKÂNDA GÜNDELİK YAŞAM VE SINIR TANIMLAYICILAR

2.1. Kentsel Mekân

“Binlerce yıllık tarihselliği bulunan kent, insanoğlunun kendisi için yarattığı yapay bir mekândır” (Şentürk, 2013, s. 85). Bu yapay total mekân genel olarak kentsel mekân olarak adlandırılmakla birlikte farklı şartlar eklenerek daha kısıtlı kentsel mekân tanımları da yapılmıştır.

Krier (1979) kentlerde ve diğer yerleşim birimlerinde, binalar arasında kalan tüm mekân tiplerini “kentsel mekân” olarak tanımlamaktadır (Kürkçüoğlu, 2015). Krier’in tanımına göre kamusal veya özel olması şartı olmaksızın kent içindeki tüm açık alanlar kentsel mekân sınıfındadır. Kent içinde herkese açık olma durumuna göre konuyu genişleten Konuk (1979) ise kentsel mekânı kentte yaşayan herkesin kullanımına açık ve belli bir forma sahip açık alanlar olarak tanımlamaktadır (Kürkçüoğlu, 2015).

Kentsel mekânın önemli şekillendiricilerinden olan insanın önemine dikkat çeken Hacılibeyoğlu (2013) ise kentsel mekânı kullanıcılarına ait gündelik hayatı ve yaşamı barındıran fiziksel bir değer olarak görmektedir (Hacılibeyoğlu, 2013).

Keskinok (2012)’a göre, kentsel mekânlar yoğun iletişim ve deneyim odağı olduklarından sadece tasarlanarak değil, yaşanan mekânın tasarlanan mekân ile olan ilişkisi sonucunda dönüşerek oluşmaktadırlar. Bu dönüşüm sırasında hangisinin daha baskın olacağı ve tekrar gündeme geleceği siyasi ve ideolojik müdahalelerle belirlenmekte ve bu döngü sürekli olarak varlığını korumaktadır.

Eşkinat’a göre (1992), kentsel mekânlar gündelik yaşamın gerçekleştiği yerler olarak, algılananların ve deneyimlenenlerin, bilince, karaktere ve davranışa dönüştüğü yerlerdir. Bu süreç sonucunda ortaya çıkan davranışlar kentsel mekanda tekrar bir dönüşüm başlatarak çevreyi şekillendirmektedir. Kentsel mekan ile birey arasındaki bu etkileşim, bireyi etkileyen tüm süreçlerin dolaylı olarak kentsel mekânı etkilemesinin de önünü açmaktadır (Güleç Solak, 2014). Bu anlamda kentsel mekân sadece fiziksel değil barındırdığı potansiyel ve dönüşümlerle de algılanması gereken bir olgudur.

Kentsel mekânın algılanmasında algı süreçlerindeki tüm faktörler etkin rol oynarlar. Kentsel mekânın ve kullanıcılarının özelliklerine göre kentsel mekân algısı farklılaşır. Ortaya çıkan algı davranışa dönüşerek kentsel mekânın deneyimlenme

şekline yön verir. İnsanlar, kentsel mekânı belli beklentiler ve gereksinimler çerçevesinde kullanırlar. Bu gereksinimlerin ve beklentilerin karşılanmadığı kentsel mekânların verimli bir şekilde kullanılması beklenemez. Kentsel mekândan beklenen performanslar toplumsal yapıya ve kişilik özelliklerine göre farklılaşabilir veya önem sırası değişebilir.

Cooper (1979) kentsel mekândaki kullanıcı gereksinimlerini önem sırasına göre şöyle sıralamıştır;

1. Barınma gereksinimleri
2. Güvenlik gereksinimleri
3. Konfor
4. Toplumsallık ve kendini ifade etme
5. Estetik gereksinimler

Preiser (1973);

1. Sağlık ve güvenlik düzeyi
2. İşlevsellik ve çalışma verimi düzeyi
3. Psikolojik konfor ve memnuniyet düzeyi olarak sınıflandırmıştır.

Lawrence (1987) ise kullanıcı gereksinimlerini birinci derecede fizyolojik, ikinci derecede güvenlik, aitlik ve sevgi ve saygınlık üçüncü derecede ise kendini gösterme ve estetik ihtiyaçlar olarak sıralamıştır (Atabek, 2002).

Gereksinimlerin karşılanamadığı yerlerdeki mekân algısı o yerin kullanımını kısıtlar. Kentteki bu kısıtlı mekânların varlığı gündelik yaşam sırasında kentin kullanım pratiğini etkileyerek kentsel mekânın fiziksel varlığında yayılan yaşantının sürekliliğini sekteye uğratır.

2.1.1 Kentsel mekânda gündelik yaşam

Gündelik sözcüğü Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “her günkü, yevmi” anlamına gelmektedir. Gündelik yaşam ise her gün gerçekleşen, sürekli bir yaşantıyı tarif etmektedir. Ancak sürekli olmanın dışında çok fazla özellik barındıran bir yapıya sahiptir. Lefebvre (1987) gündelik yaşamı “sadece güneşin doğup batışıyla ortaya çıkan, doğal bir fenomenin sonucu değil, bu ve diğer doğal fenomenler ile insanlığın dünya üzerindeki yaşantısının etkileşimi sonucu oluşan sosyal bir olgu” olarak tanımlamaktadır.

Certeau’ya göre (2009) gündelik yaşam, bireyin günlük zaman bütçesi içerisinde yer alan hareket etme, alışveriş yapma, okuma gibi yaşam pratiklerinden oluşur.

Blanchot (1987), gündelikliği “keşfedilmesi en zor şeylerden biri” olarak ifade eder (Kuru, 2015).

Gündelik yaşamın zorlanmayan bir yapısı vardır, akışkan ve kendiliğinden. Bir kent mekânına baktığımızda herkesin bir rutin içerisinde bir şeyler yaptığını görürüz. Bütün olarak bakıldığında hummalı bir çalışmaya benzeyen bu tablo aslında ne yorucudur ne de rahatsız edici, sadece sıradan ve tekrar edicidir. Ancak sıradanlığı onu bir kısır döngüye çevirmez, çünkü sürekli olarak bir etkileşim halindedir. Gündelik yaşamın aktörü olan insan, gündeliği kontrol altında tutmaya çalışan erklerin tanımladığı sınırlar içerisinde gündelik yaşam ile girdiği etkileşim ile onu yeniden şekillendirme yetisine sahiptir (Dereli, 2010). Bu nedenle gündelik yaşamı anlayabilmek için onu aktörleriyle birlikte ele almak gereklidir; öznesi olarak insan ve nesnesi olan kentsel mekân. Kentsel mekân ve insanla etkileşim halindeki gündelik yaşam ve pratikleri, onları etkileyen faktörlerden etkilenmekte ve onlara göre şekillenmektedir.

“Lefebvre (1996), Habermas (1997), Schivelbusch (2000), Certeau (2009) gibi araştırmacılar kent mekânlarının, gündelik yaşam deneyimlerine ev sahipliği yaptığını söyleyerek özel ile kamusal ayrımında gündelik yaşam kültürünün yeniden üretilmesinde aracı olduğu üzerinde durmuşlardır” (Kuru, 2015).

Mimarlık insanın yaşam kalitesini arttırmaya yönelik bir meslek alanı olarak gündelik yaşam pratiklerini iyi analiz etmesi gereken bir konumda bulunmaktadır. Tanyeli (2011) mimarlığın gündelik yaşam ile bağlantısını “mimarlık işi bir gündelik yaşam pratikleri toplamıdır, mimarlık ürünü gündelik yaşam pratiklerini barındırır, mimarlık tarihi bir dizi gündelik yaşam pratiğinin tarihidir” sözleriyle vurgulamaktadır (Tanyeli, 2011).

Gündelik yaşam pratiklerini göz ardı eden mimarlık anlayışı 1960’lardan sonra aktivistlerin desteği ile yıkılmaya başlamıştır. Öncü aktivistlerden Jane Jacobs, kent hayatını, insanların çevre ile olan ilişkilerini gözlemlemiş ve yerelliği, kentsel dokuyu ve gündelik yaşamın ördüğü sosyal ağları yok eden kentsel dönüşüm projelerine şiddetle karşı çıkmıştır. Jacobs, Certeau’nun deyimiyle “kenti kuş bakışı değil, yayanın, gündelik kullanıcının deneyimiyle düşünülmesi gerektiğini” savunmuştur (Gürel, 2011).

Lefebvre, Mekânın Üretimi adlı çalışmasında gündelik yaşama mekânsal bir boyut kazandırarak onu mimarlık ile birleştirmiştir. Lefebvre gündelik hayatı kentsellik ve mekân kavramlarıyla sosyolojik açıdan ele almıştır. Ona göre mekân toplumsal bir

üründür. Lefebvre mekânın üretimini algılanan tasarlanan ve yaşanan mekân etkileşimi içinde ele almaktadır (Lefebvre, 2016).

Lefebvre mekânın üretimi teorisini oluştururken Bachelard ve Merleau-Ponty'nin fenomenolojik yaklaşımlarından faydalanmıştır (Avar, 2009).

- **Gündelik yaşamın izleyicisi Flaneur**

Flaneur 19.yy Avrupa'sında bir insan figürüdür. Ahmet Cemal, Walter Benjamin'in 'Pasajlar' kitabında flaneurü Fransızca'dan Türkçe'ye "aylak gezen" olarak çevirmiştir. Ancak flaneur kitapta "yaya dolaşırken, aynı zamanda çevre izlenimleriyle düşünce üreten kişi anlamında kullanılmıştır". Doğan'a göre (2007) flaneur'ün en belirleyici özelliği "çevresini izlemek, gözlemlemektir ama bu gözleyiş boş bir bakınma değildir, flaneur gezip bakınırken düşünür, düşünce üretir" (Demirkıran, 2017, s. 106).

Bir sanat eserini çözmek gibi insanları tüm yönüyle çözmeye çalışan flaneur, rasyonel bilgiyle ilgilenmek yerine kentin tüm organik yapısı ve ilişkileri içinde var olan insana odaklanır (Demirkıran, 2017, s. 116). Flaneur sokakları sokaklara ekleyerek şehrin gündelik yaşamında eriyip gitmek ister. Belli bir rotası yoktur. Sezgileri ile hareket eder. Gündelik akışın içinde sıradan görünürken aslında tam da düzenin ortasında olarak deşifre eder.

2.1.1. İnsan çevre ilişkilerine fenomenolojik bakış

"Edmund Husserl düşüncesinde (1960) fenomenolojik yöntem, varlık alanındaki fenomenlerin değişik tezahür biçimlerini inceleyen, "deneyimlendikleri şekliyle fenomenlerin doğrudan tasvirine odaklanan" ve bu tasvirler aracılığıyla fenomenleri karakterize eden özleri ortaya çıkarmaya yönelik bir analiz yöntemidir" (Kartal, 2015, s. 5). "Heidegger'in ifadesiyle (2004), "fenomen" kavramının dayandığı Yunanca'daki phainomenon ifadesine dayanmakta ve kendini gösteren, tezahür eden, ayan olan demektir. Dolayısıyla phainomena "fenomenler", gün ışığında bulunan ya da ışığa çıkarılabilenlerin tümlüğü anlamına gelmektedir" (Kartal, 2015, s. 4)

Seamon fenomenolojiyi "en basit anlamda insan yaşantısının yorumuna dayalı olarak ele alınması" olarak tarif eder. Ona göre fenomenolojinin amacı insana ilişkin durumların, olayların, anlamların ve yaşantının "gündelik hayatın dizgesi içinde

spontan oluşumlarla” (von Eckartsberg, 1998, s. 3) incelenmesi ve açık kılınmasıdır (Seamon, 2003).

Fenomonolojik idealizmini ortaya atan Husserl “insanı anlamak için evrenden değil, evreni anlamak için kendi düşüncemizden yola çıkmalıyız” der. “Nesnenin bilgisine ancak öznenen varılabileceğini” (Kahvecioğlu, 1998), “deneyimlerin, anlamın ve bilginin temel kaynağı” olduğundan bahseder (Bolak Hisarlıgil, 2007, s. 7).

Husserl’e göre (2006) fenomenoloji ‘doğrudan doğruya’ görüneni olduğu gibi tasvir eder, o an orada gerçekleşen durumu anlamaya çalışır. Fenomenoloji her olguyu pozitivist yaklaşımlarla anlayabileceğimiz düşüncesine karşı çıkmaktadır (Kartal, 2015, s. 4).

Seamon’a göre (2003), 1970-1980 yıllarında çevre-davranış çalışmalarına yön veren pozitivist yaklaşımlar bazı mimarlar tarafından rahatsız edici bulunarak, ilgilerinin azalmasına sebep olmuştur. Sezgisellik, farkındalık ve keşif süreci isteyen tasarım süreci fenomenolojik yaklaşımla çevre-davranış araştırmaları için ateşleyici yeni bir güç olmuştur (Seamon, 2003).

Franck’e (1987) göre bu rahatsızlığın ana sebebi; sosyal bilimcilerin “tasarım işinin [daha sezgisel] taktiklerini ve önceliklerini anlamak ve kabul etmek” için isteksiz olmalarıdır. Franck, fenomenolojinin en önemli değerinin tasarımcılar ve sosyal bilimciler arasında kurulabilecek bir diyalog için ortam oluşturma potansiyeli taşıması olduğuna dikkat çeker (Seamon, 2003).

Dovey (1993), fenomenolojinin çevresel tasarım için önemini şöyle anlatır;

“Deneyimin önceliğinin karmaşıklığa ya da gelişmenin oranına, iletişimin başarısızlığına, iktidarın buyurganlığına ya da kendi içinde bir son olarak geometrinin cazibesine kurban edilmemesini sağlamak için; fenomenolojik perspektifin yapılı çevreye sert bir şekilde uygulanmasını ve tasarım sürecinin eleştirel çözümlemesini yapmayı gerektirmektedir. Fenomenoloji özellikle yaşanan-mekanla geometrik mekan, yerin deneyimlenmesi ve yerin etkili bir şekilde dönüştürülmesinde bir araç olarak geometrik simülasyon arasında eleştirel bir fark olduğunu görmeyi gerektirir.” (Seamon, 2003).

İnsanlar yaşantılarını fiziksel bir dünyanın içinde sürdürmektedirler. Fenomenoloji ise bu fiziksel dünyanın önemine vurgu yaparak, gündelik yaşam içerisinde bu karşılıklı ilişkiyi davranış, deneyim ve anlam üzerinden tarifleyerek yorumlamaktır. (Seamon, 2003).

2.2. Sınır

İnsanoğlu evrendeki varlığını sınırlar ile oluşturur. Doğal çevresindeki sınırları deneyimleyerek korunma, güven içinde olma, mülkiyet edinme, sahiplenme, saklama, gibi içgüdülerle kendi sınırlarını çizme ve mekân oluşturma eylemi ile de aslında kendini çevreden ayırmaya ve kendi çevresini yaratmaya başlar. Zaman içinde sınırı biçimlendirmeyi, dönüştürmeyi, yönetmeyi öğrenen insan sınırlarla birlikte oluşturduğu yapıları çevresi ve tüm bileşenleri ile bir anlamda kendi kimliğini de inşa eder. Dolayısıyla sınır (*boundary*) iki boyutlu bir çizgiden çok daha fazlasıdır.

Sözlük anlamı olarak sınır, iki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi, hudut olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, bir şeyin yayılabileceği veya genişleyebileceği son çizgi, uç olarak ifade edilmektedir. Başka bir anlamda, bir şeyin nicelik bakımından inebileceği veya çıkabileceği en alt ve en üst sınır, limittir.

“Sınır kavramı İngilizce’de; frontier (sınır, hudut), border (sınır, hudut, kenar, pervaz), borderline (sınır çizgisi), boundary (sınır, hudut, had, çevre), limit (sınır, limit, son, nihayet, uç, had, hudut), borderland (sınır bölgesi), bound (sınır, hudut, bağlı, kayıtlı, zorunda, mecbur), bourn (sınır, amaç yada hedef), bourne (dere, çay, su, sınır, amaç, diyar), butting (sınır), circumscription (bölge, mıntıka, sınırlama, etrafını çizme), compass (sınır, alan, saha, menzil, çevirmek, sarmak, kuşatmak, anlamak), confine (sınır, eşik, hudut, sarmak, hapsetmek), deadline (sınır, mühlet, son gün), line of demarcation (sınır çizgisi), extreme (son, uç değer, koyu), extremity (son, uç), limitation (sınırlama, kısıtlama, ayırım, sınır belirtme, tahdit), March (sınır bölgesi, hudut, mesafe, Mart), pale (parmaklık, sınır, limit), purlieu (sınır, etraf, civar), skirting (süpürgelik), stint (sınır, had, iş, görev), verge (sınır, had, hudut, kenar, eşik, daire), watershed (sınır, su bölümü çizgisi), kelimeleriyle ifade edilmektedir.” (Kurak Açıcı, 2013).

Şekil 2.1 : Ağaç dalları arasındaki sınır (Fotoğraf: Elif Merve Gürer, 08.01.2016)

“Felsefede sınır, herhangi bir şeyin bittiği nokta, çizgi, son olarak tanımlanmaktadır. Fakat sınır, bir şeyin başladığı nokta olarak da ifade edilebilir. Sınır ve sınırsızlık birbirine bağlı, birbirini tamamlayan kavramlardır” (Hançerlioğlu, 2010).

“Kant’a göre “biz ancak olayları bilebiliriz, bilgimiz sınırdadır. Ötesine geçemeyiz.” Hegel ise “Sınırın bilincine varmamız için o sınırın ötesinde ne olduğunu bilmemiz lazımdır. Bir çizginin bitimini bilmek demek, o çizginin ötesindeki boşluğu bilmek demektir” diyerek Kant’ın fikrini çürütür. Spinoza ise “Tanımlamak sınırlamaktır; bir çiçeğin kırmızı olduğunu söylerken, bunu diğer renklere karşı sınırlıyoruz; yeşil ya da mavi olmadığını söylüyoruz. Öyleyse sınırlamak olumsuzlamaktır. Tanımlamak sınır koymaktır.” şeklinde ifade eder” (Hançerlioğlu, 2010).

Colombia (1988) sınır ile ilgili şöyle bir açıklamada bulunur “formun sırrı, onun bir sınır olmasındadır, o şeyin kendisidir ve aynı zamanda o şeyin kesilmesi, durmasıyla (etrafını çeviren egemenlik alanı) varlık ve varlık olmayan bir tek şey haline gelir”. O halde biçim sınırlarla ortaya çıkan bir üründür (Kurak Açııcı, 2013).

Mimarlık ise bir mekân yaratma disiplindir. Bu nedenle mimaride sınır, mekânı tanımlayan bir öge olarak konunun merkezinde durmaktadır. O halde mimarideki sınırı anlayabilmek için mekânın ne olduğunu ve türlerini iyi analiz etmek gerekir.

2.3. Mekân ve Sınır

Sınırlar; insanları ayıran, birleştiren; bir yer içinde onları tutan, çevreleyen fiziksel öğeler olarak tanımlanabilir. Sınırlar, insanın beş duyusu ile açıklanabileceği gibi, çevremizde oluşan mekân bileşen ve öğeleri ile de ifade edilebilmektedir. İnsanın kendi, düşünceleri ve duyguları ile koyabileceği sınırlar mevcuttur.

Sınır ve mekân birbirini var eden öğelerdir. Mekânın oluşabilmesi için tanımlanması gereklidir. Bu tanımlama ise sınırlandırmaktır. Sınır mekânı katı fiziksel varlıklarla tanımlayabildiği gibi soyut düzlemde düşünsel olarak da sınırlandırabilir. O halde sınırları anlayabilmek için mekânın ne olduğunu iyi anlamak gereklidir.

2.3.1. Mekânın tanımı

Mekân, Arapça “kevn” kökünden türemiş bir kelimedir. “Varoluş, var olunan yer, konum” anlamındadır. “Kevn” ise “var olma” anlamındadır (Url-1, 2019). “Kevn” den türetilen “kâinat” ise var olan şeylerin tamamı anlamına gelmektedir (Arayıcı, 2015).

En basit anlatımla mekân tanımlı bir boşluk olarak tarif edilebilir. Bir şeyin tanımlanabilmesi ise sınırlarla mümkün olmaktadır. J. Joedicke (1968), algılanabilen sınırlayıcı öğelerin yokluğunda mekânın boşluğa, sınırlayıcı öğelerin yoğunlukları mekânın tamamını kaplayacak kadar fazla olması durumunda ise mekânın cisme dönüştüğünü ifade eder. Buradan bir çıkarımla boşluk ile cismin, mekânın üst ve alt sınırları olarak düşünülebileceğini söyler (Altan, 1992).

Antropolojiye göre insanın var oluşundan beri mekân duygusu vardır. Hançerlioğlu (1988), bu durumu “binlerce yıl öncesinin insanı elindeki rengi kayalara sürerken veya yüzeyleri basit araçlarla oyarken “ ben bir mekân oluşturuyorum” diye düşünmüyordu belki fakat bu, çağlar öncesi insanın içinde mekân duygusunun olmadığı anlamına gelmez.” şeklinde ifade etmektedir (Arayıcı, 2015).

Felsefe, matematik, tarih, edebiyat, antropoloji, psikoloji, sosyoloji, coğrafya gibi pek çok alan ve tabii ki bir mekân yaratma disiplini olarak görülen mimarlık mekân kavramını konu edinmektedir. Bu alanların çeşitliliği mekânın çok yönlülüğüne bir işaret olarak okunabilir.

Bilgin’e göre (1990), mekânın kavramsallaştırılmasında öne çıkan iki ana yaklaşım mevcuttur. Bunlardan ilki, “fiziksel-matematiksel mekân” anlayışıdır. Kartezyen mekân anlayışı rasyonel düşüncenin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Moles’e

göre (1987) bu anlayışta mekân anlama kayıtsız kalmakta ve anlamdan bağımsız olarak algılanmaktadır (Bilgin, 1990).

Diğer yaklaşım ise fenomenolojiden beslenmektedir. Bu yaklaşımda mekânın yaşantısına ve yaşanan mekâna vurgu yapılmaktadır. Moles (1987), bu yaklaşım için bedeni merkeze alarak, doğrudan algılarla yönlendirilen ve “burada ve şimdi” düsturuyla hareket eden bir mekân anlayışından bahsetmektedir. Bir kıyas yapılacak olursa kartezyen yaklaşımın bilgiye, fenomenolojik yaklaşımın ise yaşantıya yöneldiği söylenebilir (Bilgin, 1990).

Fiziksel özellikleriyle birlikte, deneyimlenen ve duyularla kavranabilen bir uyaranlar bütünü olan mekân uzayın/uzamın sınırlandırılmış bir parçasıdır (Arayıcı, 2015). Mekânın kavramsallaştırılmasında öne çıkan bu iki yaklaşım mekânın farklı yönlerine vurgu yaparak mekânın farklı özelliklerini ortaya çıkaran bir tutum sergilemektedir.

Nietzsche “nerede mekân varsa orada varlık vardır” söylemiyle yaşantısal mekânın bir özne ile var olabileceği düşüncesine dikkat çekmektedir (Lefebvre, 2016). Mekân için öznenin önemini Lefebvre (2016) “mekânı mekân yapan eylem kapasitesi ve enerjisiyle bedendir” şeklinde, Martin Heidegger ise “evren ancak içinde insan oldukça var olur, içinde insan yoksa evren yoktur” (Hançerlioğlu, 2010) sözüyle ifade etmiştir. Rasyonel mekân anlayışına karşı bir tavır sergileyen Heidegger (akt. Sharr, 2013) mekânların matematiksel tanımlamalarla değil, insan deneyimleriyle anlaşılabilirliğine dikkat çekmektedir (Kaya, 2014).

Mekân fiziksel ve yaşantısal yönlerinin varlığı bakımından bir insan beynine benzetilebilir. Beyin biyolojik yapısıyla mekânın fiziksel yönünü, düşünsel faaliyetleriyle de yaşantısal yönünü temsil edebilir. Biyolojik varlığı zarara uğramış bir beynin düşünsel faaliyetlerini yerine getirmesi mümkün olamayacağı gibi, düşünsel faaliyetleri durmuş bir beynin biyolojik varlığı bir anlam taşımamaktadır. Mekân için de aynı kurgunun geçerli olduğu söylenebilir. Mekânın fiziksel ve yaşantısal varlıkları karşıtlıklarına rağmen birbirlerini var eden bir durum içindedir. Frank Lloyd Wright (1954) mimari gerçeklik onu oluşturur gözükken katı elemanlarda bulunmaz, “bir odanın gerçekliği, çatı ve duvarların kendinde değil, çatı ve duvarlarla çevrilen mekânda bulunur.” ifadesiyle mekânın fiziki varlığının sonucu olarak ortaya çıkan yaşantıya dikkat çekmiştir (Roth, 2006).

Ching’e göre uzay mekân görsel ve diğer fiziksel duyulara hitap eden özelliklerinin varlığıyla mimari mekâna dönüşmektedir (Kahvecioğlu, 1998). Bu özellikler

mekânın formu, sesi, ısısı ya da onu sınırlandıran elemanların özellikleri olabilir. Ancak mimari mekân sadece fiziksel duyulara hitap eden özellikleri barındırmaz. Hoogstad, mimari mekânın varlığını içindeki yaşantıya ve onu oluşturan algılara bağlamaktadır. (Kahvecioğlu, 1998). Schulz ise mimari mekânı, içinde yaşayan kullanıcıları fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gereksinimlerini karşılayan bir uzay parçası, bir boşluk olarak tanımlamaktadır (Asar, 2013).

Mekân pek çok farklı özelliğine göre sınıflandırılabilir. Örneğin Mülkiyet durumuna göre sınıflandırılan mekân, kamusal ve özel mekân olarak ayrılmaktadır. Mekânı ölçek bakımından ele alan Sommer (1969) kişisel mekân-ev mekânı- kentsel mekân olarak sıralamıştır (Kahvecioğlu, 1998). Zevi (1990) mekân kavramını temel olarak “iç mekân” ve “kentsel mekân” olmak üzere ikiye ayırmış ve binaların bu iki tür mekânın oluşmasında bir eşik olduğunu ifade etmiştir (Zevi, 1990). Lefebvre (2016) ise mekânı deneyimlenme biçimine göre algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân olarak sınıflandırmıştır.

2.4. Fiziksel Mekânın Sınırları

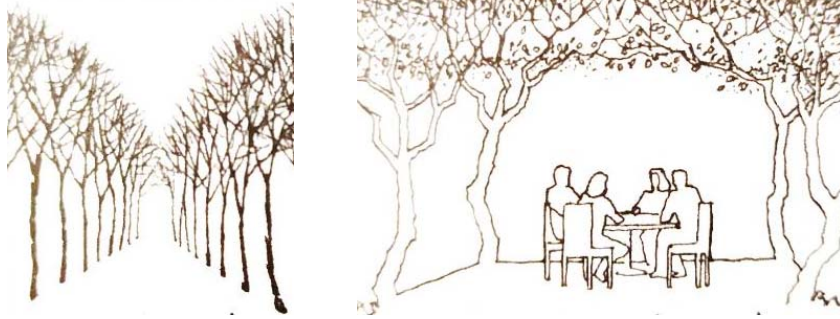
Fiziksel mekân, Kartezyen mekan, rasyonel mekan, matematiksel mekan, bu mekânsal ifadelerin hepsi çevremizde gördüğümüz fiziksel varlığı ölçümlenebilen, somut öğelerle tanımlanmış olan mekandır. Mekânı tanımlayan bu somut öğelerin neler oldukları bu başlık altında açıklanacaktır.

Fiziksel mekân, sınırlayıcılarının farklılığına göre doğal ve yapay mekânlar olarak sınıflandırılabilir. Doğal mekânın sınırlayıcıları yeryüzü şekilleri, bitki örtüsü gibi doğada var olan veya doğa tarafından oluşturulan bileşenlerdir (Altan, 1992). Doğal mekâna en iyi örnek mağaralar olabilir. Mağaralar mekân duygusu güçlü bir şekilde ifade ederler. Mağaranın girişinde akan bir şelale de doğal bir sınır tanımlayıcıdır.

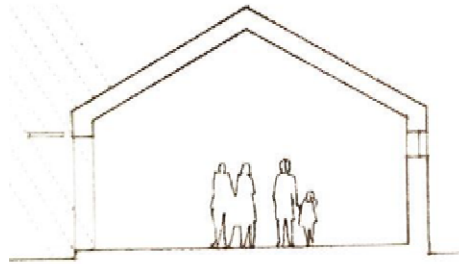
Şekil 2.2 : Ilgarini mağarası (Url-2, 2019)

Ağaçların kendi içinde oluşturdukları düzenler de bir mekân oluşturabilir. Pikniğe giden insanların genellikle ağaç altlarına yerleşmeleri bunun bir sonucudur. Ağacın dalları ile yer arasında bir mekân oluşur. Bu mekân insanları güneşten koruyarak onların mekândan bekledikleri konfor şartını yerine getirmiş olur.

Şekil 2.3 : Ağaçların tanımladığı mekânlar (Ching, 2006, s. 1.09)

Yapay mekân mimari mekân olarak da anılır. Mimari mekânın en belirgin sınırlayıcıları; duvar, tavan, döşemedir. Bu sınırlayıcılar düzlemin koordinat sisteminde hareket ettirilmesiyle farklılaşmış yüzeylerdir.

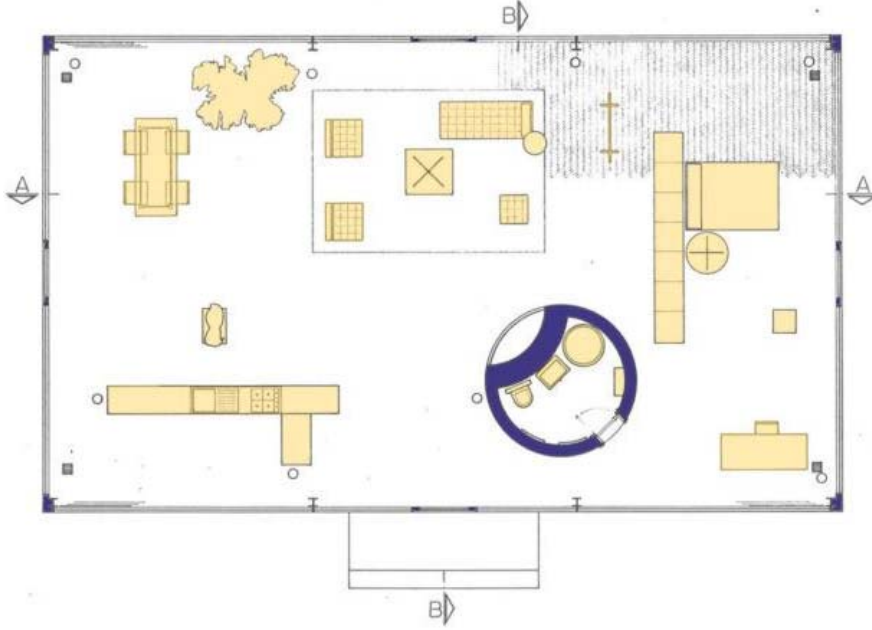
Şekil 2.4 : Duvar, tavan döşemenin tanımladığı mekân (Ching, 2006, s. 1.10)

Mimari mekânın vazgeçilmez üçlüsü olarak bu sınırlayıcılar sürekli vurgulansa da günümüzde mimari mekânın tanımlanabilmesi için bu üçünün varlığı şart değildir. Döşemeye çizilen bir çizgi veya farklı bir renge boyanmış bir köşe de mekânı tanımlar.

Şekil 2.5 : Renk (Url-3) ve şemsiye (Url-4) ile mekânı tanımlamak

Mimari mekânı tanımlayan sınırlayıcılardan biri de içindeki eşyalardır. Eşyalar düzlemsel yüzeyler oluşturarak mekânı tanımlarlar. Örneğin salonun ortasına atılmış bir halı salonun kullanıma elverişli alanını tanımlar. İç mimarlar bir odanın daha geniş gösterilmesi için büyük halı kullanılmasını tavsiye ederler. Bunun sebebi halının tanımladığı mekândır. Halı küçük ise salon parçalı bir mekâna dönüşebilir. Büyük bir halı kullanıldığında ise salon daha bütüncül algılanır. Eşyaların mekân sınırlayıcı özelliğine dikkat çeken bir tasarım Cam Evi'dir.

Şekil 2.6 : Cam Ev planı (1), iç mekândan görünüş (2) (Url-5, 2019)

Philip Johnson tarafından Amerika da kendi arazisi üzerinde tasarlanmış olan Cam Ev, şeffaf sınırlara sahiptir. Tek bir mekânın içinde farkı işlevlere hizmet eden bölümler eşyalarla tanımlanmıştır. Yatma bölümü bir dolapla ana mekândan ayrılmıştır. Mekân içinde bir tek banyo kapalı duvarlarla ayrılmıştır. Burada

mahremiyetin de bir sınır tanımlayıcısı olduğunu ve sınırlara müdahale ettiğini gözlemleriz. Bu konu İnsan ve Sınır başlığı altında ayrıca ele alınacaktır.

Mimari mekanın bileşenleri olarak kapı ve pencereler de birer sınır tanımlayıcısıdır. Kapı ve pencereler duvarın malzeme değiştirerek ve hareketli bir mekanizma eklenerek farklılaştırılmış halleridir, tıpkı bedenimizi saran deri dokusunun farklılaşarak gözü oluşturması gibi. Deri bedeni dış dünyaya karşı koruyucu bir şekilde sararken göz dış dünya ile iletişime geçilen organ olur. Pencere ve kapı da, duvar ile atıfta bulunulan sınır anlamından daha farklı bir sınır anlamına atıfta bulunur. Duvarlar sınırdaki bölme ayırma işlevi görürken, pencere ve kapı sınırdaki karşılaşma, yüzleşme ve iletişime geçme alanları oluştururlar.

Şekil 2.7 : Salvador Dali'nin Penceredeki Kadın tablosu (Url-6, 2019)

Fiziksel mekânın sınırlarını oluşturan bileşenlerin ortak noktası bir şekilde geometrik bir forma indirgenebiliyor olmalarıdır. Geometrik dünyada alanlar çizgilerle, onların bir boyut üstü düzlemlerle veya üçüncü bir boyuttaki cisimlerle belirlenir. Yukarıda bahsedilen sınır tanımlayıcılarının bazıları çizgi bazıları düzlem bazıları ise cisimdir. Bu şekilde bir çıkarımdan sonra çevremizde bu indirgemeyi yapabileceğimiz birçok sınır tanımlayıcısı keşfetmemiz mümkündür.

2.5. Yaşanan Mekânın Sınırları

2.5.1. İnsan ve çevre

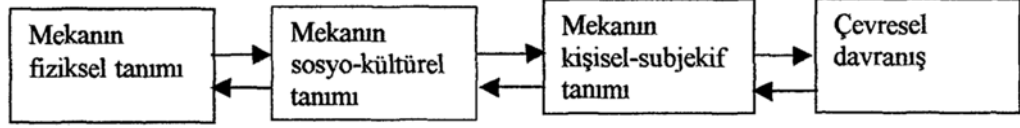
İnsan çevre ilişkileri, çevrenin fiziki özellikleri ile insanın sosyo-kültürel ve kişisel özellikleri arasındaki ilişkileri inceler ve nedenlerini anlamaya çalışır.

Lang (1974), insanın, çevrenin hem öznesi hem de nesnesi konumunda olduğu ve bu nedenle çevre ile olan iletişimde hem çevreyi etkilediği hem de ondan etkilendiği dönüşümlü bir süreçten bahsetmektedir (Köseoğlu, 2004).

Krupat (1985)'a göre, insan, psikolojide önceleri çevresinden bağımsız sadece kendi iç potansiyelleriyle ele alınarak araştırılmıştır. Kurt Lewin (1951) insanın çevresiyle birlikte ele alınması gerektiği görüşünü ortaya atması ve bu durumu $B=f(P,E)$ (Davranış=f(İnsan, Çevre)) olarak formüle etmesi, çevresel psikoloji bilimi için bir başlangıç olmuştur (Atabek, 2002). Çevresel psikoloji insanın çevre ile etkileşiminde ortaya çıkan davranış biçimlerini inceleyen bir alandır. İncelenen davranışın karakterinde hem insanın hem de çevrenin özellikleri etkin rol oynadığından hem insana hem de çevreye odaklanmakta ve iletişim kurgularını deşifre etmeye çalışmaktadır.

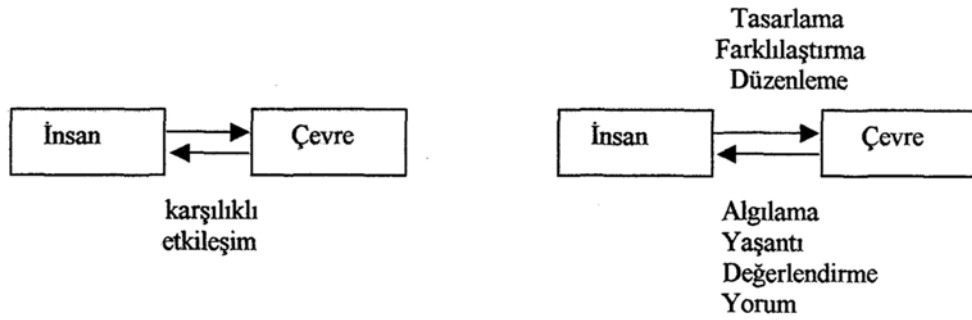
Çevrenin hem somut hem de soyut özellikleri davranışı etkilemektedir. Somut özellikleri, fiziksel, ölçülebilir, niceliksel değerler taşıırken soyut özellikleri daha çok anlama yönelik olmaktadır. Çevrenin somut özellikleri toplumun tamamı için aynı değeri ifade etmesine karşın soyut özellikleri kişinin sosyo-kültürel ve kişilik özelliklerine bağlı olarak değişmekte ve böylece her kişi için farklı bir değer oluşturabilmektedir.

Fiziksel ve algısal çevre arasındaki bu farkı Kurt Koffka (1935) çevreyi “coğrafi (objektif)” ve “davranışsal (subjektif)” olarak ikiye ayırmıştır. Benzer zamanlarda Henry Murray (1938) insan davranışına etki eden dış koşulları çevreyi olduğu gibi ele alan “alfa etkisi” ve çevrenin insan tarafından algılanan haliyle ele alan “beta etkisi” olarak gruplandırmıştır. Lewin ise yukarı bahsi geçen $B=f(P,E)$ formülünde “E” çevre olarak yalnızca fiziksel çevreyi değil algılanan çevreyi de ele almıştır. Krupat (1985) çevrenin fiziksel özelliklerin davranışın oluşumuna etkisinin dolaylı olduğunu ifade etmektedir (Şekil 2.1). Diyalektik bir şekilde gerçekleşmekte olan süreçte, çevrenin fiziksel özellikleri, öznenin sosyo-kültürel ve kişisel özelliklerinin süzgecinden geçerek davranışı oluşturmaktadır (Atabek, 2002).

Şekil 2.8 : Çevresel tanımın ölçüleri ve davranışa etkileri (Krupat, 1985), (akt: Ataberk, 2002)

Çevre ve insan arasında dinamik bir ilişki vardır. İnsan davranışlarıyla çevreyi şekillendirirken, meydana gelen yeni çevre yeniden insanı etkileyerek yeni davranış biçimlerinin oluşmasına fırsat verir. Bu döngü dengeli bir şekilde ilerlediğinde çevre ile insan arasında uyum her iki unsurun da gelişimine katkı sağlar.

Şekil 2.9 : İnsan ve Çevre Etkileşimi (Erkman, 1973). (akt: Ataberk, 2002)

2.5.2. Algı

Algı, çevreden duyulanarak elde edilen verilerin zihinde bir manaya kavuşması sonucunda ortaya çıkan bir üründür. Bilişsel bir süreç içermektedir. Bu süreç her seferinde yeniden işleyen bir yapıdadır. Atkinson (1995) algıyı “çevredeki uyarın örüntülerinin organizasyonu ve yorumlanması süreci” olarak, Morgan ise (1995) “duyumları yorumlama ve onları anlamlı hale getirme süreci” olarak tanımlamıştır (Kahvecioğlu, 1998). Algılama sürecin ilk aşaması duyu organları tarafından gerçekleşir. Burada görülen herkes için aynıdır. Ancak zihinde anlam kazanması sürecinde her birey için farklı sonuçlar çıkabilir. Buradaki farkı oluşturan şey kişinin önceki deneyimleri, yaşam biçimi, kişilik yapısı, kültürü, yaşı, cinsiyeti, o anki ruh hali gibi etkenler olabilir.

Lang algısal süreci temelde 2 farklı kuramla anlatmaya çalışmışlardır. İlki duyuma dayalı algı kuramlarıdır. Duyular aracılığıyla elde edilen verilerin beyinde nasıl bir araya geldikleriyle ilgilenmektedir. İkincisi ise bilgiye dayalı algı kuramıdır. Bu kuramda çevreden gelen verinin kendisi doğrudan bilgi olarak görülmektedir (Kahvecioğlu, 1998).

Husserl (1995) ise algıyı “duyulara dayalı algı” ve “öz algısı” olarak sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma Lang’ın algı kuramlarıyla örtüşmektedir. Lang’ın duyuma bağlı algı kuramları Husserl’in “duyulara dayalı algı” teorisine, bilgiye dayalı algı kuramları “öz algısına” karşılık gelmektedir (Kahvecioğlu, 1998).

Lang (1987)’a göre; duyuma bağlı algı kuramları, duyusal deneyimlerin nasıl kazanıldığına, duyusal bilginin özelliklerine ve bu bilgilerin beyinde bir araya gelmesini sağlayan algısal süreçlere odaklanmaktadır. Bu başlık altındaki algı teorilerinden en çok bilineni ve kullanılanı gestalt kuramı olmuştur.

Gestalt teorisinde bir nesne tek başına algılanmaz. Algılanan çevresi ile bir bütün olarak ve kurduğu ilişkilerle zihinde yeni bir forma kavuşur. Kazanılan bu form tek tek bileşenlerin toplamı değil, bambaşka yeni bir üründür Gestalt kuramında şeklin algılanmasını etkileyen yedi faktör vardır. Bunlar; yakınlık, benzerlik, faydalı devamlılık, kapanma, kapalılık, bölge ve simetridir (Fischer, 2015).

Bilgiye dayalı algı teorisi ise ekolojik yaklaşım olarak da tanımlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre çevreden gelen bilgilerin anlamlandırılması gerekmez, bilgi doğrudan duyulara ulaşan kendisidir. Yani anlam görülen nesne veya işitilen sestir. Duyuma bağlı algılama teorilerindeki algıyı etkileyen kültürel veya sosyal faktörler ekolojik teoride doğrudan uyaran olarak kabul edilmektedir. Rapoport (1990) algıyı “belli bir zaman dilimi içinde çevrenin doğrudan duyumsanması” olarak tanımlamaktadır. Buradaki “doğrudan duyumsama” ifadesi algılayan ile çevre uyaranları arasındaki dolaysız ilişkiyi kastetmektedir. Rapoport burada algının duyumlardan çok çevrenin sahip olduğu bilgi olduğunu ifade etmektedir (Kahvecioğlu, 1998).

Algı teorilerinin aynı duruma farklı pencerelerden bakıyor olmaları algının kendisinde bir değişikliğe neden olmamaktadır. Algı insanın dünya ile iletişimini başlatan bir süreçtir ve bu sürecin sonucunda bir veri elde edilir.

2.5.2.1. Mekânın algılanması

Mekânın algılanması, yukarıda anlatılan algısal sürecin mekân için işlemesiyle oluşan bir durumdur. Algısal sürecin çevresel girdileri olarak bu kez sürece mekânın özellikleri dâhil olmaktadır. Mekânın fiziksel, kurgusal özellikleri algıyı yönlendirir. Ayrıca algısal sürecin öznesi olarak kişinin özellikleri de mekânın algısını etkileyen unsurlardır.

2.5.2.2. Kişiden kaynaklanan faktörler

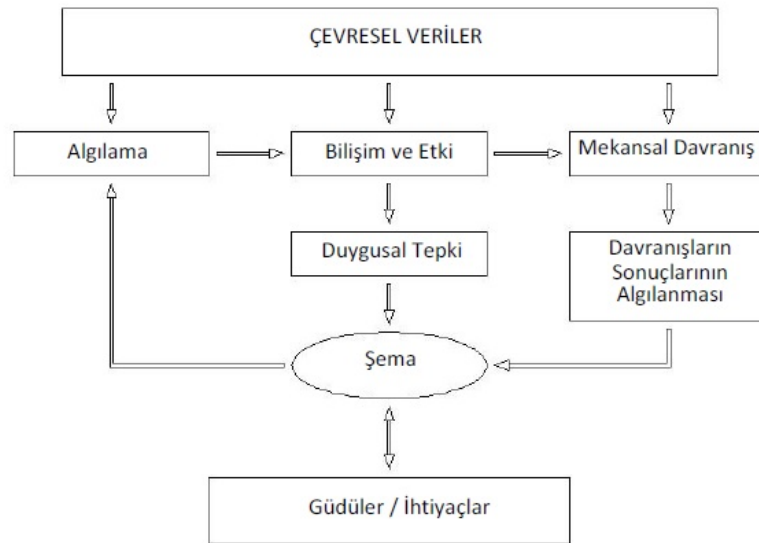
- **Fizyolojik özellikler**

Mekânı deneyimleyen kişinin yaşı, cinsiyeti, boyu, zekâ düzeyi, duyu organlarının kapasitesi gibi özellikleri mekânın algılanmasında bir değişken olabilmektedir. Kimura (1992) yapılan araştırmalara görsel verilerin algılanmasının ve hafızaya alınmasının kadınlarda erkeklere göre daha hızlı olduğunu ancak karmaşık biçimlerin ayırt edilmesinde erkeklerin daha başarılı olduklarını ifade etmektedir. Pennatz ve Elsinga'nın (1990) yapmış olduğu bir araştırma ise mekânın fiziksel uyarılarının gençler tarafından daha iyi algılandığını, mekânın anlamsal özelliklerinin ise yetişkinler tarafından daha iyi kavrandığını göstermiştir (Kahvecioğlu, 1998).

- **Sosyal-kültürel özellikler**

Kişinin gelenek, eğitim düzeyi, bağlı olunan kültür, inançlar, ekonomik düzey gibi özellikleri mekân algısına etki etmektedir. Hall (1966), bir çalışma ofisinin kapının açık ya da kapalı olmasına ilişkin anlamın Amerikalılar ve Almanlar için farklı olduğunu ifade etmiştir. Amerikalılar için kapının açık olması iletişime açık olmak anlamına gelirken Almanlar için ise düzensizlik emaresi olarak görülmektedir. Bu nedenle Amerikalıların kapıları genelde açık Almanların kapıları ise kapalıdır (Köseoğlu, 2004).

- **Geçmiş deneyimler**

Şekil 2.10 : Eleanor J. Gibson'a göre insan davranışlarının temel süreçleri içinde şemaların yeri (Lang, 1987), (akt. Öztürk, 2009).

Geçmiş deneyimler Gibson ve Piaget'in davranışsa etki eden süreç tanımlamalarındaki “şema”ların oluşumunda etkin rol oynamaktadırlar. Bu nedenle geçmiş deneyimler mekanın algılanmasında önemli role sahiptir. Şemalar, bebekliğin ilk yıllarında oluşmaya başlayan, kısmen doğuştan gelen kısmen ise öğrenilen, insanın çevresini analiz etmek için kullandığı kalıplardır (Öztürk, 2009).

- **Kişilik yapısı ve psikolojik özellikler**

Kişinin karakteri, zevkleri, o anki ruhsal durumu da mekânın algılanmasına etki eden faktörlerdendir. Örneğin; asosyal bir insanın yoğun iletişime açık mekânda kendini iyi hissetmemesi mekân ile ilgili algısını olumsuz yönde etkiler. Bir mekânı deneyimlediğimiz andaki ruhsal durumumuz o anda ilgilendiğimiz birçok şey hakkında olduğu gibi mekân hakkındaki fikirlerimizi etkilemektedir.

3.5.2.3. Mekândan kaynaklanan faktörler

Ivery vd. göre (1980) mekânın özelliklerinin kullanıcılarının algısal süreçlerine katılımı temel olarak iki başlığa ayrılmaktadır.

Algıda Seçicilik: Algılama sürecinde insan çevresini seçici bir biçimde algılamaktadır. İnsan beyni belirli değişkenlerin etkisi altında sürekli seçerek algılamaktadır. Algısal seçimi etkileyen değişkenler ise uyarıcının ve algılayıcının özellikleri ile ilişkilidir. Uyarıcının büyüklüğü, şiddeti, hareketliliği, algılayıcının ise; ilgi ve gereksinimi seçicilikte önem kazanmaktadır.

Algısal Organizasyon: Algılama, seçiciliğin yanında aynı zamanda bir örgütlenme biçimidir ve bu örgütlenme biçimi Gestalt ilkeleri ile açıklanmaktadır.

Lang (1987), bireylerin mekânsal biçimlere yönelik algısal organizasyonu, gestalt kuramı kapsamında aşağıdaki etkenler doğrultusunda gerçekleştiğini ifade etmektedir.

Yakınlık: Nesnelerin birbirlerine olan yakınlıkları görsel açıdan bir grup olarak algılanmalarına neden olmaktadır.

Benzerlik: Mekânı oluşturan öğelerin benzer boyut, doku, renk vb. özellikler taşıması ile bir bütün olarak algılanması şeklinde tanımlanmaktadır.

Tamamlama: Biçimlerin kapalı bir geometrik biçim özelliği göstermemeleri durumunda, bireyler tarafından bilinen geometrik biçimlere tamamlanması olarak

tanımlanmaktadır. Daire, üçgen, dörtgen veya çokgenlere tamamlanabilir biçimler, bireyler tarafından tamamlanmış biçimler olarak algılanmaktadır.

Devamlılık: Nesnelerin birbirlerinde tekrar eden özellikleri nedeniyle birey tarafından devam ediyormuş gibi, bir bütün gibi algılanmasıdır.

Bölge: Belli biçimlerin geniş ölçekte ayrı birer bölge olarak algılanması şeklinde tanımlanmaktadır.

Simetri: Bireyler tarafından simetrik ve tanımlı bir biçimin nesne olarak algılanması şeklinde tanımlanmaktadır (Kürkçüoğlu, 2015).

Mekân algısını etkileyen nesnel faktörler dış dünyanın herkese aynı şekilde uyaran gönderen özellikleridir.

Wolfe ve Horowitz (2004) dikkati uyaran çevresel unsurları derecelerine göre kategorize etmişlerdir. Kürkçüoğlu (2015) ise kentsel mekânın bu kategoride olmayan özelliklerini de ekleyerek geniş bir liste oluşturmuştur. Bu listede yer alan unsurların mekânın pek çok farklı yönüne işaret etmektedir.

Temel (birincil) Etkenler	Renk, hareket, yöneliş (oryantasyon), büyüklük (uzunluk ve mekânsal yoğunluk ile birlikte)
İkincil Etkenler	Aydınlık oranı, derinlik, biçim, yakınlık, topolojik statü, eğrisellik
Üçüncül Etkenler	Işık, gölge, parlaklık, genişleme, sayı/adet, en-boy oranı
Diğer Etkenler	Şekil-zemin, süreklilik, sıra, tekrar, ritim, oran, hiyerarşi, baskınlık, doku, geçirgenlik, doğrultu, benzerlik, kapalılık, ses, koku, çeşitlilik, düzen

Çizelge 2.1 : Algı sürecinde dikkati uyaran başlıca etkenler (Kürkçüoğlu, 2015).

Altan (1992), sıcak parlak ve koyu renklerin, soğuk açık ve mat renklere göre daha yakın algılandığını, açık renkli odaların daha geniş algılandığını ifade etmektedir (Altan, 1992).

Mekânın bulunduğu bağlam da algılanma biçimini etkilemektedir. Kahvecioğlu (1998), modern yapıların kentin yeni bölgelerinde olumlu bir öge olarak algılanırken, aynı binanın İstanbul'un tarihi dokusu içinde bulunması durumunda algılanışında bir değişme olacağını ifade etmektedir (Kahvecioğlu, 1998).

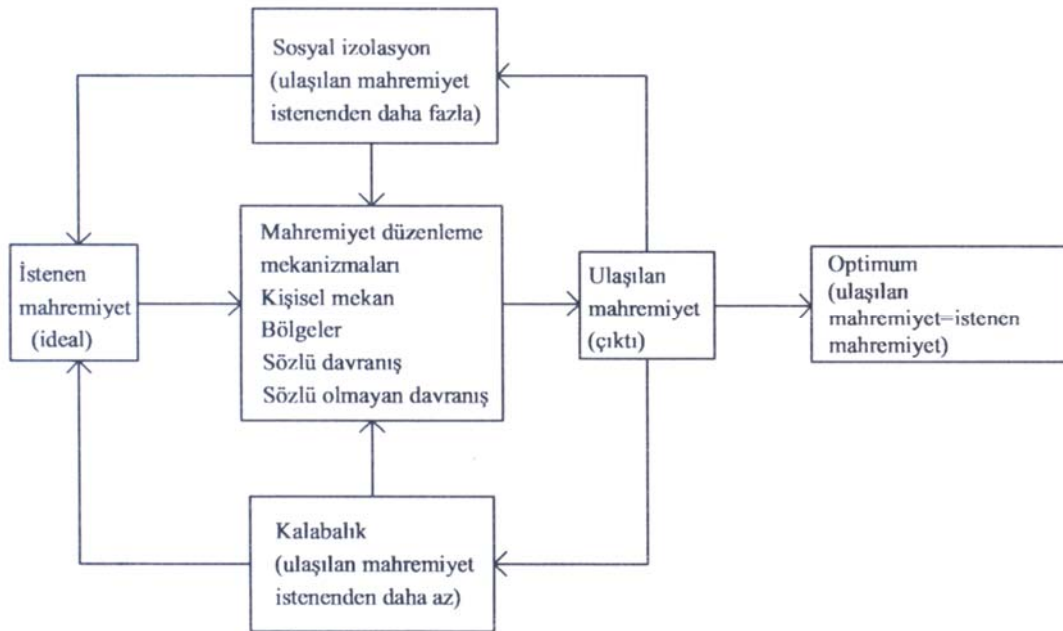
Ayrıca mekânın kullanıcının dikkatini çekerek mekana yoğunlaşmasını sağlayan özellikleri de mekanın algılanmasını etkilemektedirler. Estetik değer, fiziksel tekrar, arka planla oluşturulan zıtlık gibi özellikler bu duruma örnek olarak verilebilir (Köseoğlu, 2004).

2.5.3. İnsan ve Sınır

2.5.3.1. Mahremiyet

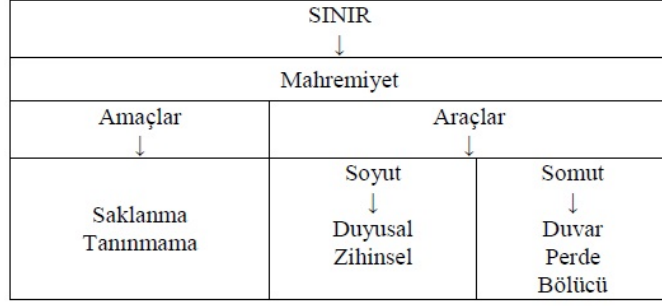
Lang (1987) Mahremiyeti, insan ilişkilerinde kendine ve karşı tarafa görsel, işitsel ve kokusal olarak rahatsızlık vermeyecek düzeyde olma biçimi olarak tarifler (Mumcu Uçar, 2005). Ayrıca içinde bulunan durumun, kültürün, psikolojik durumun ve o anki ihtiyaçların mahremiyet düzeyini belirlemede etkili olduğunu söyler (Kurak Açııcı, 2013).

Wesstin, mahremiyetin “kişisel özerklik sağladığını, duygularını serbestçe ifade edilmesine izin verdiğini, kişisel denetime yardım ettiğini, iletişimi sınırlandırıp ve koruduğunu” ifade eder (Kurak Açııcı, 2013).

Şekil 2.11 : Altman ve Chemers, (1980)'a ait davranış düzenleme mekanizmaları (Köseoğlu, 2004).

Mahremiyetin ifade edilmesinde davranışlar etkin rol oynar. Örneğin kişi rahatsız olduğu bir mekânı terk ederek, odasına çekilip kapıyı kapatarak veya duruşunun yönünü değiştirerek mahremiyetini sağlamaya çalışabilir (Köseoğlu, 2004).

Çizelge 2.2 : Mahremiyet davranışının oluşumu (Açııcı, 2013)

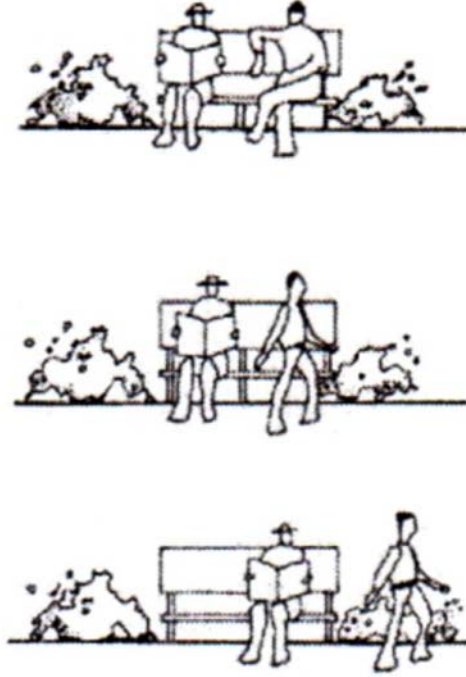
Mahremiyet kavramı özellikle kamusal, özel ve geçiş mekânlarının sınırlarının belirlenmesinde bir tasarım girdisi olarak kullanılır. Buradaki sınırların ve mekânsal yerleşmelerin niteliklerinin belirlenmesinde kullanıcıların mahremiyet anlayışlarına göre düzenlemeler yapılır (Mumcu Uçar, 2005).

Fiziksel mekânın sınırları bölümünde bahsi geçen Cam evin fiziksel sınırlarının niteliği kullanıcısının mahremiyet düzeyine farklılaşmıştır. Örneğin yaşama, barınma ihtiyacını karşılarken cam duvarlar kullanmış, ama yatak odasını bir dolap ile ayırarak mahremiyet düzeyini biraz daha arttırmış. Banyonun sınırlarında ise evdeki en mahrem yer olarak kapalı duvarlar kullanılmıştır. Sırasıyla, yaşamada, uyumu ve temizlenme işlevlerinin mahremiyet düzeyleri artarak devam etmiştir.

2.5.3.2. Kişisel Mekân

Lang'ın aktarımıyla (1987), Sommer (1969) kişisel mekânı insan bedenini çevreleyerek mahremiyetini destekleyen görünmez bir çeperle işaretlenmiş bir alan olarak tarif etmektedir (Köseoğlu, 2004). Gür (2000) ise bireyin diğer bireylerle iletişimde açığa çıkan ve aradaki sınırları belirleyen zihinsel olarak var olan ve kişiyle birlikte hareket eden bir mekân olduğunu söylemektedir (Öymen Gür, 2000). Kişisel mekân kişinin mahremiyetini koruyarak kişiye güvenlik ve özgürlük hissini vermektedir (Öymen Gür, 1996). Dolayısıyla kişisel mekânı kişinin kendi öz varlığını hem fiziksel hem psikolojik olarak koruyabileceğine inandığı, başkaları tarafından ihlal edildiğinde rahatsız olduğu görünmez bir sınırla kaplı çok boyutlu bir varlık olarak tanımlayabiliriz. Çok boyutluluğu onun sınırlarının zamana, kültüre, cinsiyete, statüye, çevre yoğunluğuna vb. birçok faktöre bağlı olarak değişmesinden kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmalar erkeklerin kadınlara göre daha geniş bir kişisel mekâna sahip olduğunu göstermektedir. Sommer'den (1959) aktaran Boxter

(1970) kadınların hem cinsleriyle iletişimde oluşturduğu alan erkeklerin hemcinsleriyle oluşturdukları alandan daha küçük olduğu gözlemlenmiştir. Çakın(1988)'a göre kültürler arasındaki farklılıklar da mekânın algılanmasını ve kişisel mekânın sınırlarını etkilemektedir. Ayrıca pek çok çalışma statünün de bu sınırları etkilediğini, arkadaş olanların daha yakın mesafelerde olduklarını göstermektedir. Akıl hastanesinde yürüttüğü bir çalışmada Sommer (1969) bahçedeki bir bankta oturan bir kişinin yanına başkası oturduğunda kalkıp gittiği mesafeyi ölçmeye çalışmıştır (Şekil 2.2) (Bekçi, 2006).

Şekil 2.12 : Kişisel Mekân Ölçümü (Çakın 1988; Bekçi 2006).

Kişiler arası yaklaşma mesafelerini belirleyen kişisel mekan olgusu Amerikalı antropolog ve davranış bilimci Hall (1966) tarafından tanımlanmış ve incelenmiştir. Hall yaptığı araştırma ve gözlemler sonucunda; “kültür, cinsiyet ve kişilik farklılıklarını gözeterek insanlar arasında samimi, kişisel, toplumsal ve kamusal olarak dört uzaklık olduğunu belirtmiştir (Hall, 1990).

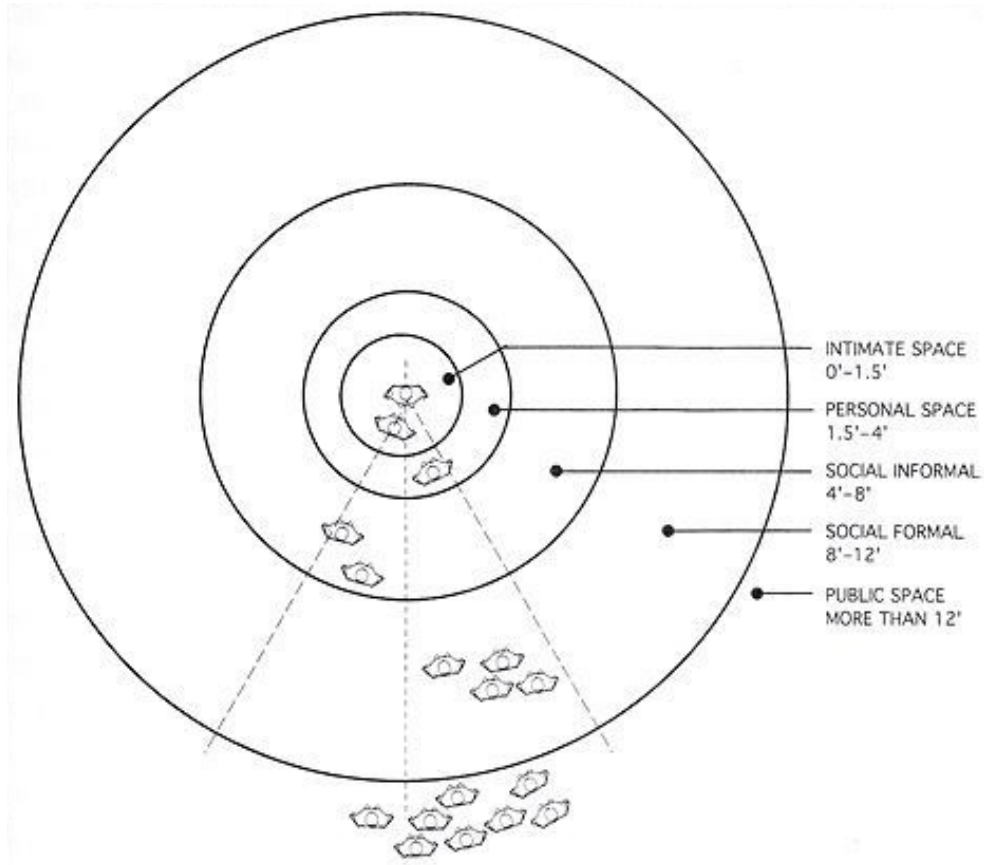
Hall'un tanımladığı uzaklıkların ölçüleri şu şekildedir;

1. Samimi uzaklık (0-46 cm): Samimi uzaklıkta, diğer kişinin varlığı belirgindir ve karşı konulmazdır. Uyarıcıların yoğunluğu nedeniyle bir bağlılık söz konusudur. Bu mesafede görme eylemi daha bulanıktır, dokunma, koklama duyuları baskındır.
2. Kişisel uzaklık (46-122 cm): İlk olarak Heidegger tarafından kişisel uzaklık insanlar arasındaki tutarlı bir şekilde var olan mesafeleri tanımlamak için kullanılmış

ve koruyucu bir küre veya bir baloncığa benzetilmiştir. Bu mesafedeki bireyler birbirlerini hem görsel hem de fiziksel olarak kavrayabilecek yakınlıktadır.

3. Toplumsal uzaklık (122-366 cm): Toplumsal uzaklıkta mimiklerin anlaşılması zordur. Dokunsal iletişim fiziki olarak mümkün olmadığı gibi böyle bir talep de oluşmamaktadır.

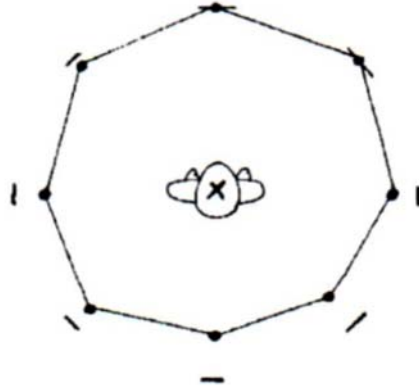
4. Kamusal uzaklık (366-762 cm): önemli kamu sembolleri (bir başkan gibi) etrafında oluşan yaklaşma mesafesidir (Hall, 1990).

Şekil 2.13 : Hall'un tanımladığı uzaklıklar (Url-8)

Hall'un tarif ettiği bu uzaklıklar kişinin iletişim kurduğu kişiyle olan ilişki durumuna göre kişisel mekânını nasıl değiştirdiğinin bir kantıdır. Goffman (2017) da bu konuya farklı bir bakış açısı katarak kişisel mekânın çevresindeki her hareketle birlikte yeniden şekillendiğini, ölçülerinin yeniden oluştuğunu belirtmiştir (Goffman, 2017). Örneğin bir belediye otobüsünde koltuklar neredeyse boşken gidip başka birinin yanına oturmak iki kişi için de tedirgin edici olurken, otobüsün kalabalık olduğu bir zamanda bu hareket oldukça sıradandır. Kişisel mekân bir balon gibidir. Etrafındaki basınca göre şekil alır. Kalabalık içinde basınç arttıkça küçülür. Ancak iç potansiyel

olarak küçüldükçe gerilim artar. Bu gerilimi azaltmak için kişi kişisel mekânını genişletmek ister. Bunu yapabildiği en kolay yöntem boşluğa bakmaktır (Goffman, 2017). Bu şekilde gözleriyle bulunduğu ortamdan uzaklaşarak kendine bir mekân tanımlar. Bu örnek aynı zamanda kişisel mekânın şekli hakkında bize bir fikir verir. Kişisel mekânın belirli çizgileri olan bir şekli yoktur. Vücudun ön tarafında arkaya nazaran daha geniş bir alan kaplar (Goffman, 2017). Bunun nedeni çevreyi algılamamızı sağlayan duyu organlarımızdan burun ve gözün vücudun ön tarafında olmasıdır. Nasıl bir evin pencereleri, balkonu geçiş mekânları olarak evin kamusal mekânla ilişkisinde eve de ait olan alanı genişletiyorsa çevreyle iletişim kurmamızı sağlayan duyu organlarımız da bedenimize ait olan alanı genişletmektedir. Duyu organlarımızın vücudun ön tarafında yoğunlaştığından genişletilen alan da ön tarafta daha fazla olmaktadır. Gifford'un (1987) kişisel mekân çiziminde de yine vücudun etrafında eşit dağılmadığını ön tarafta yoğunlaştığını görülmektedir.

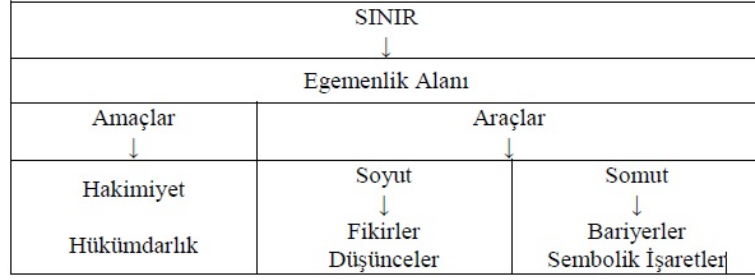

Şekil 2.14 : Gifford'un (1987) kişisel mekân şekli (Bekçi, 2006).

Tüm bu yönleriyle kişisel mekân toplum içindeki hareketlerimize yön veren iletişim biçimimizi belirleyen ve aynı zamanda bundan etkilenererek yeniden şekillenen, kendi öz varlığımızı korumaya yönelik bir mekândır. Özel mekânın bedendeki esnek karşılığıdır.

2.5.3.3. Egemenlik Alanı

Altman (1975), egemenlik alanını insanın sahiplendiği ve kullandığı sınırlı bir mekândır. Bu alanda kişinin davranışı mekânı sınırlandırarak, mekânın kişiselleştirilmesini sağlar (Kurak Açııcı, 2013).

Çizelge 2.3 : Egemenlik alanı davranışının oluşumu (Kurak Açıcı, 2013).

Sommer (1969) egemenlik alanı ile ilgili şöyle bir açıklamada bulunur;

“İnsanlarda içgüdüsel egemenlik alanı fikrini kabul etmesek de şu açıktır ki, insanlar aktif olarak belirli mekânları, hayvanların kullandığı tüm savunma teknikleri repertuarını da geliştirmiş olarak, alanlarına girmek isteyenlere karşı savunmaktadır. Bir insan hayatının daha büyük bir kısmını kendi kontrolünün ve sahipliğinin olmadığı bir mekânda geçirmektedir. Bu yüzden, insanın sahibi olmadığı mekânda mahremiyet duygularını ve kişiselliğini nasıl düzenleyebileceğini anlamamız gerekmektedir.” (Mumcu Uçar, 2005).

2.5.3.4. Kendileme

Gündelik yaşama dâhil, farklı meslek veya konumdaki insanların geneli az ya da çok, geçici veya sürekli olarak kendilerine ait bir mekâna sahiplerdir. İnsanlar kendilerine ait mekânları düzenleyerek, biçimini değiştirerek ve farklılaştırarak mekân ile bir bağ kurmaktadır. Yapılan bu eylem kendileme kavramı olarak ifade edilmektedir. Moles (1976)'e göre kendileme “bireyin evrene demir atması, kök salmasıdır” (Bilgin, 2011).

Kendileme bir yeri kendine mal etmektir. Bir yeri kendileme o yerle olan yakınlıktan doğmaktadır. Dolayısıyla farklı türlerde ve niteliklerde yapılmış olan kendilemeler arasında daha önemli veya daha basit karşılaştırılması yapılamaz. Her biri kendileme olarak eş değerde ve önemlidir (Bilgin, 2011).

Şekil 2.15 : Kahvehane önünde oturan insanlar (Url-7, 2019)

Lang (1987)'e göre, kendileme eylemi genellikle içgüdüsel olarak gerçekleşir. Kasti olarak yapıldığı durumlar da vardır. Bu eylem alanın kontrol ediyor olmanın bir ifadesidir. Mekânın kullanımına faydalı olması amaçlandığı kadar estetik değerler de taşır (Köseoğlu, 2004).

Kendileme, eylemi gerçekleştiren kişinin mekâna sahip olma, mekân üzerindeki otoritesini açığa çıkarma ve mekânı denetleme taleplerinin bir yansımasıdır (Bilgin, 2011). Kendilemenin pek çok davranışsal karşılığı vardır. Örneğin mekâna kendi eşyalarını yerleştirerek, ya da var olan öğeleri yok ederek, bakışla, o yerde kalmakla oturmakla, o yere sınır çizmekle, dokunmakla kendileme yapılabilir. Örneğin kahvehanede vakit geçiren insanları kahvehanenin önündeki kaldırımda oturduklarında kendi varlıklarıyla, gürültülü konuşmalarıyla ve çevreden geçenlere bakışlarıyla bir kendileme yaparlar.

3. KENTSEL MEKÂNDA GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİNİ ETKİLEYEN SINIR TANIMLAYICILARIN KEŞFİ

3.1. Amaç

Bu bölümde üçüncü bölümde tarif edilen sınırların kentsel mekândaki karşılıklarının keşfedilmesi amaçlanmıştır. Bu sayede kentsel mekânda gündelik pratiklerle sınır tanımlayıcıların ilişkisi; birbirlerini nasıl etkiledikleri ve oluşturdukları, nelerden etkilendikleri hakkında fikir sahibi olunacaktır.

3.2. Üsküdar Kent Mekânı

Üsküdar metropol ölçeğinde bir ulaşım aktarma merkezi olarak öne çıkmaktadır. Ancak Üsküdar bundan öte, tarihi dönemlerden beri Anadolu'ya bağlantı noktası olmasından dolayı Anadolu geleneğinin son yüzü gibidir. Bu nedenle Üsküdar modern zamana bütünleşmiş biçimde ama kendine has yerelliğini bünyesinde barındırabilen bir yapıdadır. Toplumun neredeyse her kesiminden insanın yaşadığı ve gündelik hayatta aynı kentsel mekân içinde karşılaşılabildikleri organik bir dokuya sahiptir. Gündelik pratikleri ve sınır tanımlayıcıların ilişkisini keşfetmek için uygun bölgelerden biri olduğu düşünüldüğünden Üsküdar çalışma alanı olarak seçilmiştir.

3.3. Bir Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenoloji

Pallasmaa'ya göre (2005) “öznenin deneyiminin ağırlık kazandığı fenomenolojik yaklaşımda mimari biçim; duyum, algı ve deneyim kavramlarıyla değerlendirilir” (Kartal, 2015, s. 10). Norberg-Schulz (1980) fenomenolojik yaklaşımda mimari biçimin anlamının öznenin özneye göre değişebileceğinden bahseder. Fenomenolojik betimlemelerde benimsenen temel ilke, mimarlığın özü olabilecek her türlü veriyi sağlayan her algının, bir bilgi kaynağı olarak kullanılabilir olacağına işaret etmektedir (Kartal, 2015, s. 10).

Bognar'a göre (1985), fenomenoloji mimarlıkta felsefi bir alan değil, mimari formun anlamını bulmaya ve insan çevre ilişkilerini anlamaya çalışan bir yöntemdir. Aydın (1999) 20.yy'da gündemde olan “biçimcilik” ve “işlevselcilik”in işler ve insancıl mekânlar oluşturma konusunda başarılı bulunmadığını ifade eder. Doğa ve sosyal bilimlerden devşirilen bilgilerin kullanıcı davranışlarını ve anlamlarını temsil edemediğinin de gündeme gelmesiyle 1960lı yıllarda fenomenoloji mimarlıkta kullanılmaya başlanır (Özcan, 2003, s. 8).

Giorgi'ye göre, fenomenolojik araştırmalarda önemli olan tüm ön yargılardan sıyrılarak görüneni ve gerçeği olduğu gibi tarif edebilmektir (Groenewald, 2004). Betimlemeler varoluşsal fenomenoloji için önemli bir çıkış oluştursa da fenomenolojik araştırmanın nihai amacı; fenomenin özel durumuna ilişkin betimlemeler yapmak değildir. Daha çok fenomenolojinin amacı; bu betimlemeleri birer temel olarak kullanarak fenomenin asıl özüne ilişkin ortaklıkları göstermektir (Seamon, 2003).

Fenomenolog, fenomenle olabildiğince özgür ve önyargısız bir bakışla karşılaşma eğilimindedir. Böylece fenomen kendini gösterecek ve kusursuz bir şekilde betimlenecek ve anlaşılacaktır. Fenomenolojik sezişin ihtiyaç duyduğu; disiplin, sabır, çaba ve özendir. Pratiğe ve tekrara fazlaca ihtiyaç duyar ve araştırmacılar bunu ancak kendilerine özgü yollar geliştirerek öğrenebilirler, bu da genelde tesadüfidir (Seamon, 2003).

Fenomenolojinin, fenomeni olabildiğince kapsamlı ve derinlikli bir şekilde incelemek için kullandığı tavırlılardan birisi fenomenolojik indirgemedir.

Fenomenolojik indirgeme fenomenoloğun üzerinde çalıştığı fenomenin açığa çıkarılması için gösterdiği çabadır (Seamon, 2003).

Seamon'dan aktarımla Spiegelberg (1982) indirgemeyi şu şekilde tarif eder;

“Eleştirel bakışı yitirecek kadar içine dalmadan, nesne üzerinde tam yoğunlaşmayı gerektiren ısrarlı bir operasyondur. Buna rağmen içe yeni başlayan fenomenologlar için “gözleri açmak” “onları açık tutmak” “körleşmemek” gibi kimi metaforik ifadelerin ötesinde, görmek ve dinlemek gibi kesin talimatlardan, az da olsa öğrenilecek bir şeyler vardır “(Spiegelberg,1982, s.682). (Seamon, 2003).

Lefebvre ise fenomenolojik indirgeme olarak betimlememiş olsa da ritmi bir fenomen olarak seğip, Ritim analiz kitabında Pencereden Görülen kısmında şöyle bir aıklamada bulunur;

*“Ritimleri kavrayabilmek ve analiz edebilmek için ritimlerin dışına çıkmak gerekir ama tamamen değil: ya bir hastalık ya da bir teknik sayesinde çıkmak. Belli bir dışsallık, analitik aklın işlemesini sağlar. Yine de, bir ritmi kavrayabilmek için, onun tarafından **kavranmış** olmak gerekir; kendini bırakmalı, teslim olmalı, onun süresine [durée] boyun eğmeli. Tıpkı müzikte ve bir dili öğrenirken*

olduğu gibi (ki anlamları ve serileri tam olarak ancak bunları üretirken, yani konuşulan ritimleri üretirken kavrarız).”
(Lefebvre, 2017, s. 53)

Seamon'a (2003) göre fenomenolojik araştırmaların üç temel özelliği vardır.

1. Araştırmacı fenomen ile doğrudan temas halinde olmasıdır. Çünkü fenomenoloji çevre ile birey arasındaki ilişkiyi olayın içinden görmek ister. Olayın örgüsünün içine girildiğinde bağlantılar bilgiye dönüşür. Althusser' e göre bu süreç dışardan birinin gözüyle yapılabilir. Ancak dışarıdaki gözün bu bilgilere ulaşabilmesi için olay örgüsüne dahil olarak deneyimlemesi gerekmektedir (Fay, 2001).
2. Fenomenolog fenomeni bilmediğini ancak bilmeyi umabileceğini kabul etmelidir. İdeal olarak fenomenolog, fenomene yeni başlayan olarak yaklaşmalıdır. Pozitivist gelenek içindeki bir araştırmada öğrenci, araştırmasına neyi bilmediğini bilerek başlar. Oysa fenomenolog neyi bilmediğini bilmez. Fenomen, araştırmacı tarafından keşfedilmeyi bekleyen bilinmez bir alandır.
3. Araştırmacı canlı bir araç olarak fenomenolojik metodun kalbidir, kullandığı özgül araştırma metotları insan yaşantısını deneysel bir şekilde ortaya koyar. Bu nedenle en iyi fenomenolojik metot, insan yaşantısının zengin, yapılandırılmamış ve çok yönlü bir yolla ortaya çıkmasını sağlayandır.

Fenomenolojik araştırmalarda yöntem olarak yaygın olarak varoluşsal veya hermeneutik yaklaşımlar kullanılmaktadır (Seamon, 2003). Ancak bu tez kapsamında yapılacak olan alan çalışmasının yöntemini oluşturması sebebiyle burada sadece İlk-el (first-person) fenomenolojik araştırma yönteminin özelliklerinden bahsedilecektir.

3.3.1. İlk-El (first person) Fenomenolojik Yöntem

İlk-el araştırma yöntemi Seamon tarafından adlandırılmış bir yöntemdir Seamon ilk-el yöntemini araştırmacının fenomeni anlamak için kendi deneyimlerini kullanması olarak tarif eder.

“Bu alanda verilebilecek bir örnek; Violich'in (1985, 1998) değişken mekânsal düzenlere sahip birçok Dalmaçya kasabasında, yerin karşıt nitelikleri inceleyen çalışmasıdır. Eskiz yapma, haritalama ve günlük tutma gibi teknikleri kullanarak, sözü edilen yerler üzerinde çeşitli zamanlarda derinleşerek “her birini bir bütün olarak ‘okumaya’ çalışmıştır.” (Seamon, 2003).

Seamon (2003), Toombs'un yaptığı çalışmayı ilk-el yöntemi için oldukça başarılı bir örnek olarak görmektedir. Engelli insanların hareket kabiliyetlerini yitirmelerinin çevreleriyle kurdukları ilişkiyi nasıl etkilediğini anlatmak için, Toombs -mesleki bir konferans için uçakla yaptığı yolculuk gibi- tipik bir deneyimi detaylı bir şekilde ele alır. Anlatısının bir bölümünde havaalanındaki deneyimini betimler:

Kontrol gişesinin bulunduğu son noktaya gittim. Pili arabamla yaklaşık üç buçuk feet boyunda olabiliyorum, dolayısıyla gişe başıyla aynı hizadaydı. Gişedeki görevliyle görüşmem gereken bütün muameleler kulak hizamda gerçekleşiyordu. Görevli, biletleri alabilmek için gişeden bana doğru uzanmak, ben de sesimi duyurabilmek için boynumu uzatarak bağırarak zorundaydım (a.g.e., s.14).

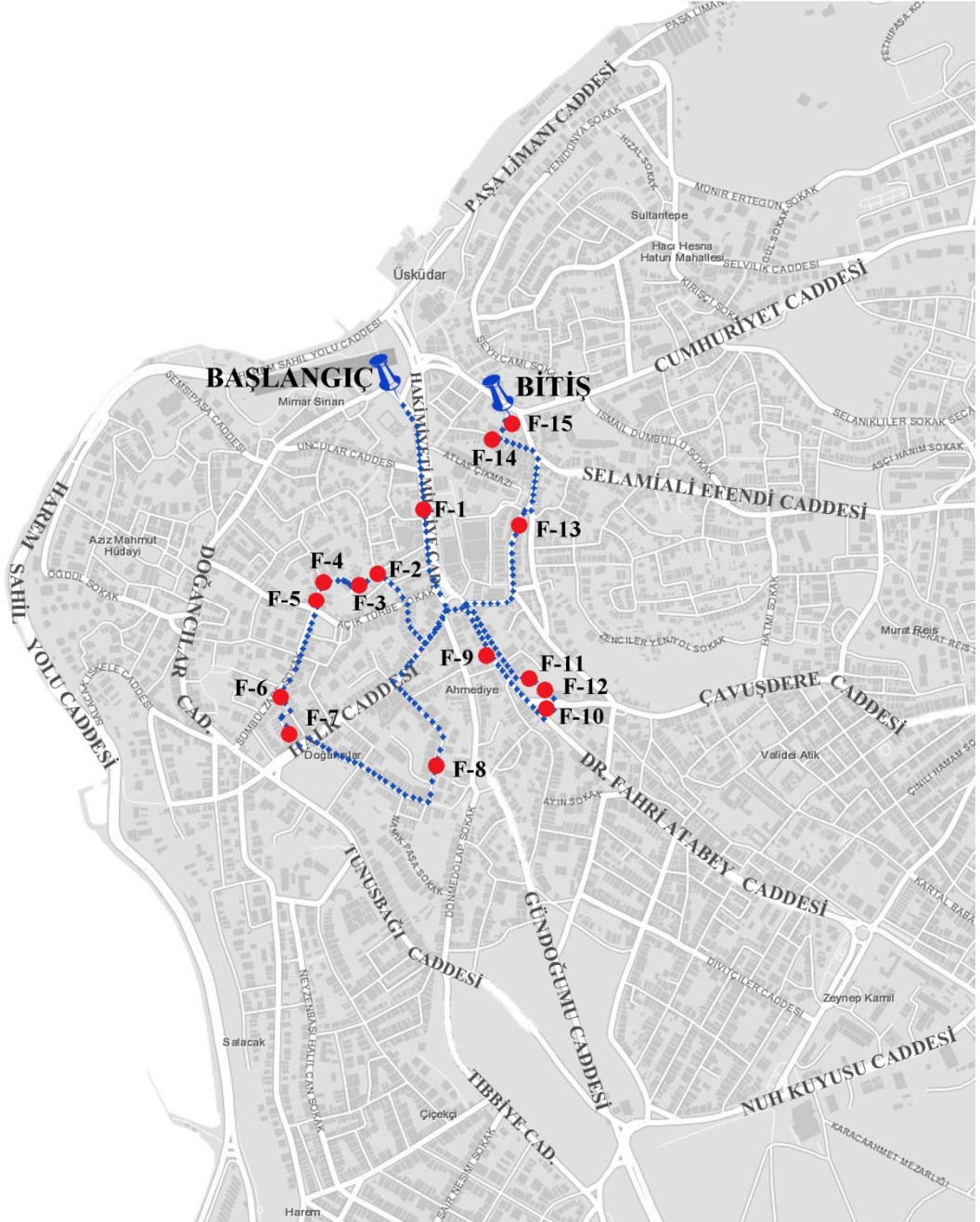
Böyle yaşanmış deneyimleri değerlendirerek Toombs fenomenolojik genellemelere gider. -Örneğin Toombs, dik durabilme yeteneğini nasıl kaybettiğini Merleau-Ponty'nin bedensel yönelmişlik ve gövdesel biçimin dönüşümü kavramlarıyla bağlantılı olarak anlatır (Seamon, 2003).

Yapılacak olan alan çalışmasında yaşanan mekânın sınırlarını belirlemek için ilk-el fenomenolojik yöntem kullanılacaktır. Araştırmacı kendi deneyimlerinden yola çıkarak sınırları keşfetmeye çalışacaktır. Kentsel mekândaki keşif alanı kentin tamamıdır. Ancak araştırmacı belirlediği bir noktadan bir şekilde kentin ritmine uyarak hareket edecek ve rotasını sezgisel olarak oluşturacaktır. Araştırmacı kentin ritmine burayı deneyimleyen biri gibi başlayabilmek için seçtiği hareket noktasında rastgele birini takip ederek dâhil olacaktır. Araştırmacı bu noktadan sonra bir flaneur gibi hareket edecektir. Araştırmacı deneyimlerini ve gözlemlerini yerinde notlar alarak, eskiz yaparak ve fotoğraf çekerek kaydedecektir. Araştırmacı deneyimlerini kendi dilinden olduğu gibi anlatarak o anki duygu dünyasını tarif edecektir. Kentsel mekânda yapılacak olan geziler bu tez kapsamına 4 gün sürecektir. Kent sokaklarında insan yoğunluğunun dengeye ulaştığı saatlerde (10.00-10.30) geziye başlanacak ve araştırmacının kendi istediği bir zamanda sonlandırılacaktır. Elde edilen veriler bölüm sonunda çözümlenecek ve nedenleri sorgulanacaktır.

3.4. Keşif Süreci

Rota-1

05.04.2019 Cuma günü saat 10.25'te Valide-i Cedid Cami önünde kırmızı yağmurluklu kadının rotasına ortak olarak yürümeye başladım. Hâkimiyeti Milliye Caddesi boyunca yürüdük.

Şekil 3.1 : Rota-1

Fark edilen 1:

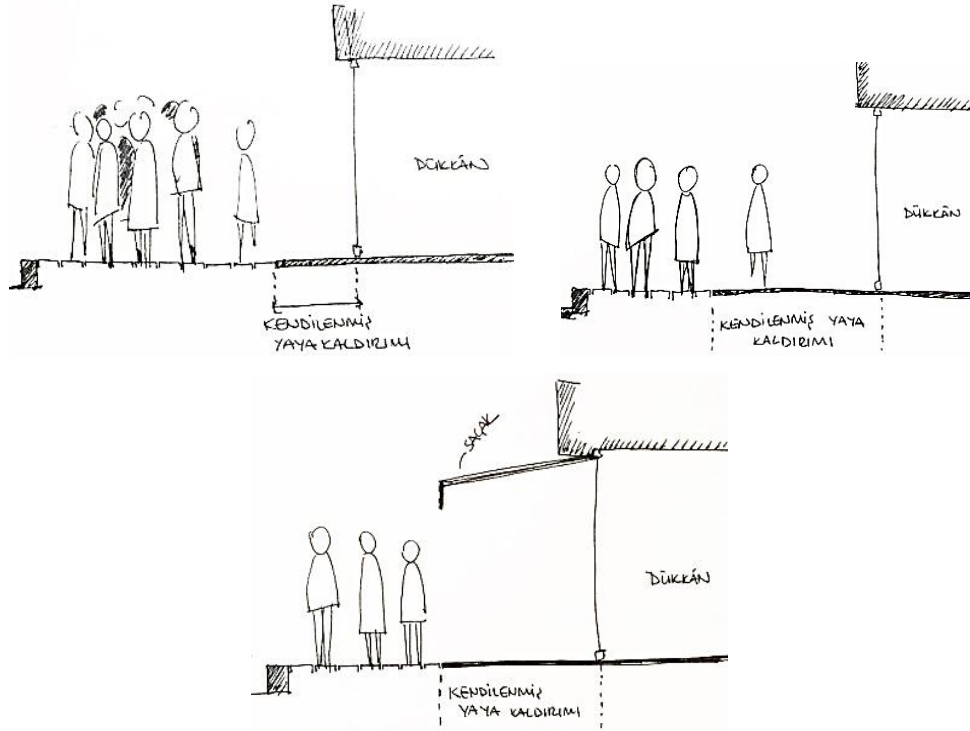
Yürüdüğümüz kaldırım boyunca çeşitli işlevlerde dükkânlar vardı. Dükkânların bir kısmı özellikle yeme-içme mekânları dükkânın kullanılabilir mekânını kaldırım üzerine doğru genişletmişti. Alanın kendine aitliğini dükkânın içindeki zemin kaplamasını kaldırımda kullandığı yere kadar devam ettirerek veya direkt farklı bir malzemeyle kaplayarak ilan ediyordu. Burada yapılan zemindeki doku farklılığının kentsel mekânda bir sınır olarak algılanmasından faydalanarak kendi alanını tanımlamaktı. Bu bir kendileme örneğiydi. Kendilemeyi zeminde sınırlar çizerek ve kendisine ait eşyaları buraya koyarak yapmıştı. Kentliler ise gündelik hayatlarında bu ilana kaldırımı kullanırken o sınırların içinde olmamaya gayret ederek karşılık veriyordu. Yapılan bu kendileme ile dükkânın morfolojik ve yaşanan mekânları farklılaşmıştı.

Şekil 3.2 : Dükkânların kendileme örnekleri (16.04.2019) ve fark edilen 1 konum krokisi

Hâkimiyeti Milliye caddesinin sonuna geldiğimizde Halk caddesine doğru döndük. Rotasına ortak olduğum kadın hemen caddenin başındaki bir hastaneye girerek kent

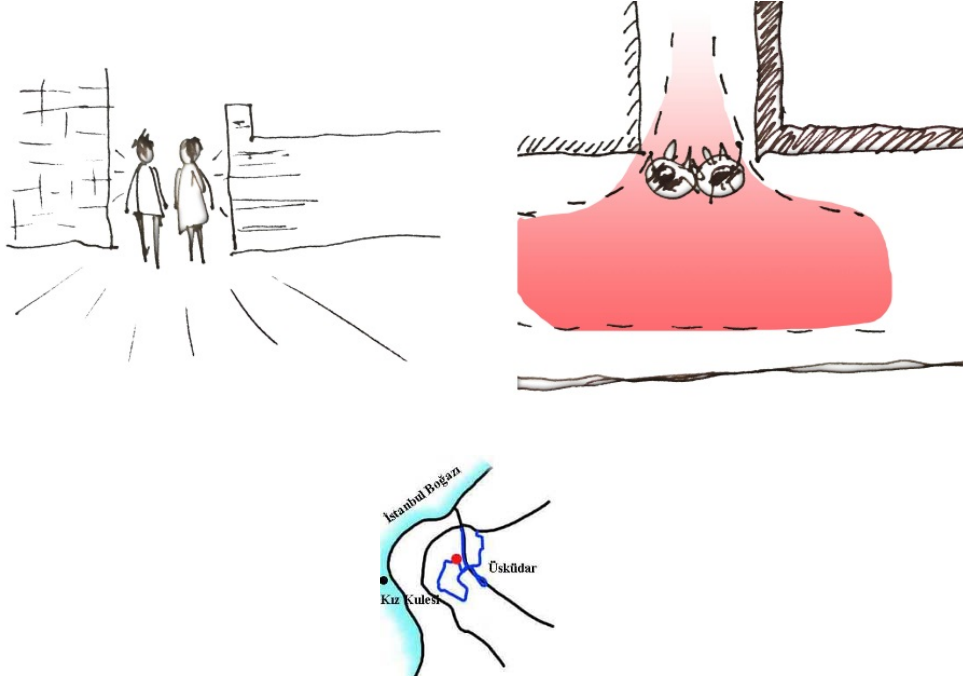
içindeki hareketini o anlık sonlandırmıştı. Hastanenin önünden düz devam ederek yokuş yukarı çıkmaya başladım. Bu caddedeki tabela ve araç yoğunluğuna aşağıdan yukarı doğru bakıyor olmak beni rahatsız etmişti. İleride Türbe Kapısı Sokak'a girdim. Sokak dokusu hemen farklılaşmıştı. Sokağın başındaki kıvrım ona bir gizem katmıştı. Aziz Mahmut Hüdei Türbesi'nin köşesine kadar geldim.

Şekil 3.3 : Dükkan önü kendileme biçimi eskizleri

Fark edilen 2:

Türbenin yan duvarına dayalı Azizefendi Mektebi Sokak önünde durdum. Bu sokak ancak iki kişinin yanana girebileceği bir ölçüdeydi. Bu hali ile bu sokağı daha önce deneyimlememiş birisi için asla sokak gibi algılanamazdı. Bu sokağa ilk girişim uzun zaman önceydi. Bir arkadaşım bu dar sokak üzerindeki evlerden birinde oturuyordu. Onu ziyaret ederken kullanıyordum. İlk kullanımında hissettiğim birinin bahçesine girmek gibiydi. Bir huni gibi çalışan bu sokakta gibi geniş bir yerden dar bir yere ilerleniyordu. Bu nedenle gidilen yerin kamusalığına şüphe ile yaklaşıyordu. Sokak ölçüsü kentsel dokuda alışık olmadığımız bir biçimde küçüldüğü için bir eşige dönüşmüştü.

Şekil 3.4 : Azizefendi Mektebi Sokak krokileri ve fark edilen 2 konum krokisi

Fark edilen 3:

Dar sokak ilerleyince biraz genişliyordu. Bu genişlemenin rahatlatıcı bir etkisi vardı. Kentsel dokuda farkında olmadan alıştığımız ve konforumuzu etkileyen ölçüler vardı ve eksikliği hemen hissediliyordu. Sokağın genişlediği yerde Aziz Efendi Apartmanı girişi sokaktan ayrılarak farklı bir renge boyanmış bir takım süs eşyalarıyla apartman içindeki yaşantı dışarı yansıtılmıştı.

Şekil 3.5 : Bahçeden sokağa sızan özel yaşam ve fark edilen 3 konum krokisi

Şekil 3.6 : Aziz Efendi Apartmanı girişi (05.04.2019)

Dışarı sızan özel yaşantı sokağı kontrolsüz bir alan almaktan kurtarıyordu. Sokağın darlığından dolayı oluşan kasveti azaltıyor, sokakta muhatap olabileceğimiz bir yaşantının varlığını hissettiriyordu.

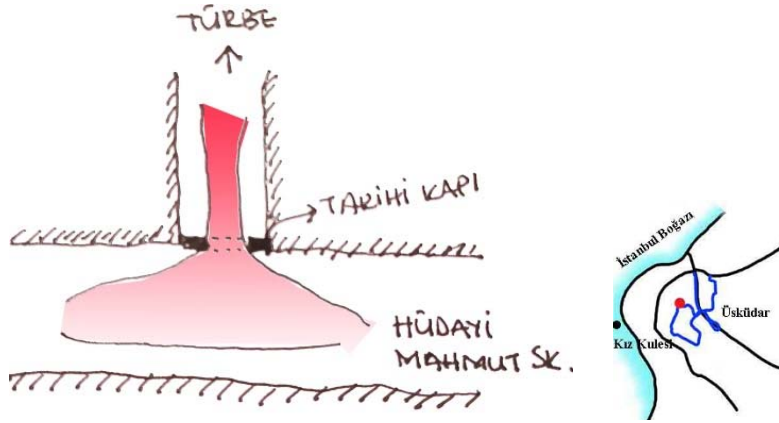
Fark edilen 4:

Şekil 3.7 : Azizefendi Mektebi Sokak girişi (05.04.2019)

Aziz Efendi Mektebi Sokak'ın Hüdayi Mahmut Sokak'a bağlandığı yerde Aziz Mahmut Hüdayi Tekkesi 'ne ait bir kapının içinden çıktım. Bu sokak üzerindeki yapılar önceden tekkeye ait olduğundan buraya bir kapı ile girilmiş. Zamanla bu

yapılar farklı kişilerin mülkiyetine geçince yapıların bağlantıları sokağa dönüşerek kamusallaşmış ve kapı işlevini yitirmiş. Kapıyı içeriden görüp daha geniş bir sokağa çıktığım için bu geçiş akıcıydı. Ancak tam tersi bir güzergâhta aynı şeyi hissettirmiyordu. Hüdai Mahmut Sokak üzerindeyken tarihi kapı bir geçiş güzergâhına değil varış noktasına işaret ediyordu.

Şekil 3.8 : Aziz Mahmut Hüdai Hz. Kapısı ve fark edilen 4 konum krokisi

Fark edilen 5:

Hüdai Mahmut Sokak'a çıktığımda yokuş yukarı doğru yürümeye başladım. Hemen karşıda girişine otopark bariyeri koyulmuş dar bir sokak vardı. Aziz Efendi Mektebi Sokak'taki deneyimimden sonra burada benzer durumların olup olmadığını merak ederek buraya yöneldim.

Şekil 3.9 : Özel Mülk (05.04.2019) ve fark edilen 5 konum krokisi

Girişindeki bariyerin kamusal mekânı kendileme yöntemi olduğunu düşünerek bariyeri geçmek istedim. Ancak duvara asılmış özel mülk tabelası beni durdurdu. Kent haritalarından da kontrol ettiğimde burasının özel mülk olduğunu teyit ettim. Burası site içi otopark yolu. Ancak yolu paylaşan binaların farklı niteliklerde oluşu bana burayı kamusal bir alan gibi algılatmıştı. Sokak üzerindeki kaldırımın burada devam etmesi kamusallık düşüncemi desteklemişti.

Fark edilen 6:

Sümbülzade Sokak'ta pazar çantası ile semt pazarına giden yaşlı bir kadınla birlikte yürümeye devam ettim. Kadın bir bakkalın yanında sundurmalı bir mekândan içeri girdi. Burası sokaklar arası merdivenli bir bağlantı yoluydu. Girişindeki sundurma bu alanın özel bir alan gibi algılanmasına sebep oluyordu. Ters yönde pazar çantaları dolu olarak dönen insanların varlığı bu yolun kamusal varlığını destekliyordu. Kentsel mekândaki sınırlar gündelik pratik sahibinin mekândaki tecrübelerine göre şekil değiştiriyordu. Buradaki kentsel ağa hâkim bir insan için sınır oluşturmayan bu merdivenli sokağın başlangıçta bendeki karşılığı kamusal bir alana işaret etmemişti. Sokağın darlığı, girişindeki sundurma, yan binaya ait pencere ve balkonların buraya açık olması ve başlangıcındaki bakkalın bu alanı gayri resmi olarak bir denetime tabii tutması ilk kez kullananlar için bu alanın kamusal sokak algısını zayıflatmıştı.

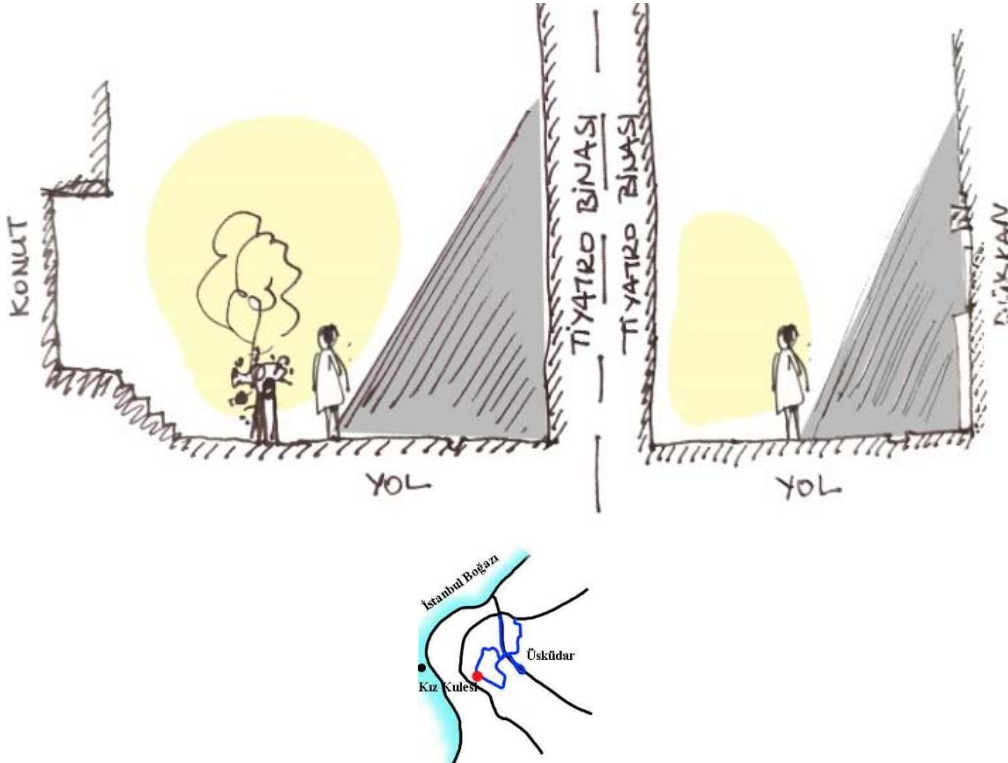
Şekil 3.10 : Sümbülzade ve Manastırlı İsmail Hakkı Sokak arası merdivenli sokak girişi (05.04.2019) ve fark edilen 6 konum krokisi

Fark edilen 7:

Merdivenli sokağın bağlandığı Manastırlı İsmail Hakkı Sokak'ta boyutu ve cephesi ile kentsel dokudan farklılaşan şehir tiyatroları binası vardı. Tiyatronun Halk Caddesi'ne göre sol tarafındaki sokakta yürürken bina cephesine özellikle yaklaşmadan konutların olduğu taraftan yürümüşüm. Bina yüzeyi açıklıkları çok az olduğu için köhne duruyordu.

Şekil 3.11 : Müşahipzade Celal Sahnesi sol yan sokak (solda), sağ yan sokak (sağda) (05.04.2019)

Şekil 3.12 : Tiyatronun sol ve sağ cephelerindeki aydınlık yönü ve yayaya etkisi ve fark edilen 7 konum krokisi

Tiyatro binasının diğer cephesi ilki kadar rahatsız edici durmuyordu. Ancak yine binaya yakın yürümemişim. Binanın kapalı cephesi binayı güvensizleştirmişti. Aynı

kapalılığa sahip iki cephedeki his farklılığını ise ışık oluşturuyordu. Birinci sokakta binanın cephesi gölgede kalmış, güvensizlik hissini arttırmıştı. Ancak ikinci sokakta güneş doğrudan buraya vurduğu için aydınlık düzeyi artmış güvensizlik hissini azaltmıştı. Kentsel mekânların aydınlık düzeyleri onların güvenli alanlar olup olmadığını belirlemiyordu belki ama kent kullanıcılarının onları güvenli ya da olmayan olarak algılamalarına ve böylece gündelik pratikleri sırasında bir sınır olarak görmelerine sebep oluyordu.

Kefçededede Sokak'ta yürüyen yaşlı adamla yürümeye devam ettim. Adamla birlikte Emin Ongan Sokak'taki pazara kadar geldik.

Fark edilen 8:

Pazar giriş yaptığım saatlerde henüz yoğun değildi. Biraz ileride yaşlı bir kadın ile pazarcı konuşuyordu. Önceden tanıştıkları sohbetlerinden anlaşılıyordu. Ben onları geçerek yoluma devam ettim.

Şekil 3.13 : Semt pazarında sohbet eden insanlar eskizi; perspektif(solda) ve planı(sağda), fark edilen 8 konum krokisi (altta)

Yaşlı kadınla pazarcı arasındaki mesafe daha geniş olmasına rağmen kadının arkasındaki dar boşluktan geçmeyi tercih etmişim. İletişim halindeki iki insanın arasından geçme fikri beni rahatsız etmişti. Karşılıklı iki insan arasındaki mesafe

fiziki olarak daha geniş olmasına rağmen onların kişisel alanlarıyla dolmuştu. Kadının arkasındaki alanda ise görebildiğimiz ya da göremediğimiz herhangi bir engel yoktu. Bu nedenle tüm yönleriyle (soyut ve somut) açık olan yerden geçmişim.

Semt pazarından tekrar Halk Caddesi'ne çıkarak yürümeye devam ettim. Kavşaktan Fahri Atabey Caddesi'ne yöneldim.

Fark edilen 9:

Cadde üzerindeki bankamatik önünde sıra vardı. Bu kentin birçok yerinde karşımıza çıkan bir örnekti. Cadde üstü bankamatikler eğer cepheyi içe çekerek özel düzenlemeler yapılmamışsa (ki bu nadir bir durumdur) genelde kaldırıma cephe alan bir şekilde yerleştiriliyordu.

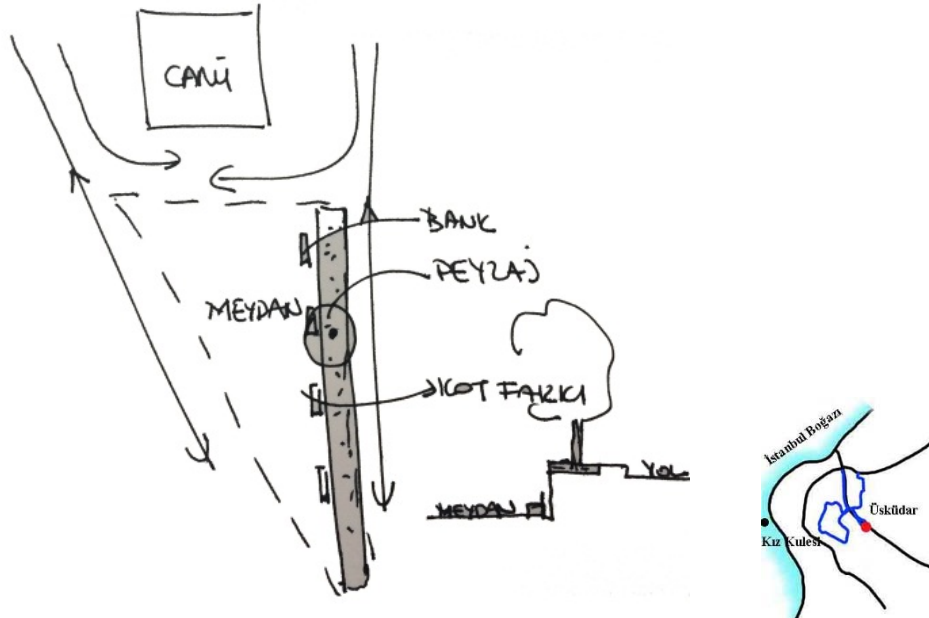
Şekil 3.14 : Bankamatikte sıra bekleyen insanlar eskizi ve fotoğrafı (16.04.2019)
(üstte), fark edilen 9 konum krokisi (altta)

Bankamatığı kullanmak isteyen müşteriler ise başlangıçta öndeki müşterinin gizliliği için ikinci sıradan sonra ise sırada olduğunu göstermek için arka arkaya sıralanıyorlardı. Sıra bankamatığın konumundan dolayı kaldırımı dik kesen bir şekilde ilerlemişti. Kent kullanıcıları ya aralardan geçerek ya da araç yoluna inerek

yollarına devam ediyorlardı. Bankamatik önlerindeki bu sıra sürekli olmayan ama dönemsel olarak kentsel mekânda gündelik pratiği etkileyen engeller oluşuyordu.

Fark edilen 10:

Yürümeye başlayalı 1 saatten fazla olmuştu. Dinlenmek için Hacı Bedel Mustafa Efendi Camii önündeki meydandaki banklara oturdum. Yaya akışı meydandaki havuzlu saatin çevresinde şekilleniyordu. Dr. Fahri Atabey Caddesi ile meydan arasında bir kot farkı vardı. Bu kot farkı peyzajla düzenlenmişti. Meydanın peyzajın içerisinde kalan bölgesi yayaların geçmek için kullanmadıkları bir alan olarak atıl kaldığından buraya banklar yerleştirilerek kent içinde bir mola alanı oluşturulmuştu. Peyzaj alanının içindeki büyük çınar ağacı da bu alanı tanımlamıştı.

Şekil 3.15 : Hacı Bedel Mustafa Efendi Camii önü meydan eskizi (solda), fark edilen 10 konum krokisi (sağda)

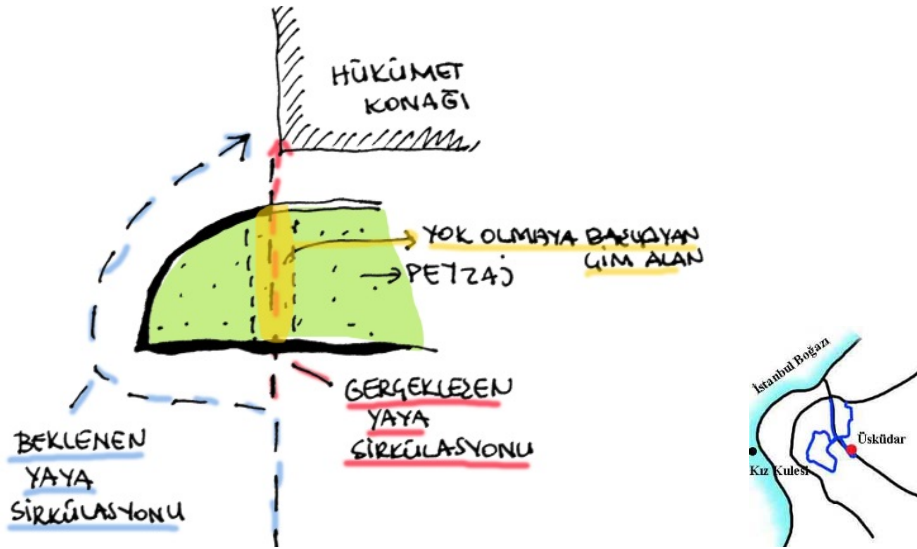
Burası yeni bir meydandı. Çevresindeki yol ağında bir değişiklik yapılmadan düzenlenmişti. Bu nedenle buradaki trafik verilerinin meydanın oluşumuna yön verdiği söylenebilirdi. Bağlantılı olduğu yollardan gelen trafik askları birleştirildiğinde ortada üçgen bir alan kalıyordu. Havuzlu saat bu üçgen alanın merkezine yerleştirilmişti. Kentsel mekanda fiziksel çevrenin yaya hareketlerine etki ettiği sınır oluşumlarının aksine burada yaya hareketleri kavşağın sınırlarını belirlemişti.

Şekil 3.16 : Hacı Bedel Mustafa Efendi Cami önü (05.04.2019)

Fark edilen 11:

Yaya hareketlerinin kentsel mekândaki sınırlara etkisine bir örnekte hükümet konağının önünde oluşuyordu. Eski Toptaşı Caddesi'nden gelen insanlar hükümet konağına girmek için çim alanın etrafında dolaşmak yerine kendilerine kestirme bir yol oluşturuyordu. Çimler bu bölgede canlılığını yitirmeye başlamıştı. Yeşil dokudaki bozulma arttıkça burayı kullanan insan sayısı da artacaktı.

Şekil 3.17 : Hükümet konağı önü peyzaj krokisi (solda), fark edilen 11 konum krokisi (sağda)

Fark edilen 12:

Hükümet konağının yanındaki alanda bulunan su ögesi kentsel dönüşümden sonra oraya çıkan geniş yaya yolunun tanımlanması için yerleştirilmişti. Herhangi bir referansın olmadığı geniş alanlarda yürümek zaman algısını zayıflatıyor ve hareketliliği düşürüyordu. Burada araya bir engel koyularak kaldırımdaki gerilim (yaya akışı) artırılmıştı.

Şekil 3.18 : Hükümet konağı yanı su ögesi(05.04.2019) (solda), fark edilen 12 konum krokisi (sağda)

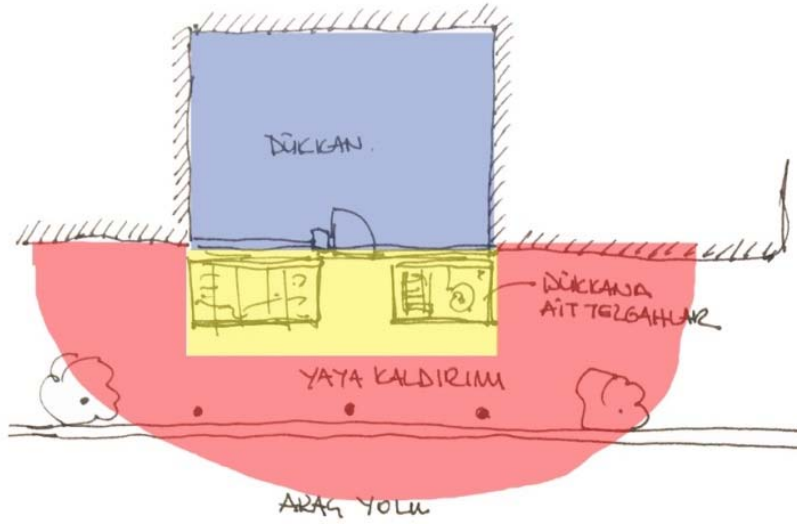
Fark edilen 13:

Moladan sonra yemek yemek için balıkçılar çarşısı tarafına gitmeye karar vermişim. Seçtiğim güzergâh üzerinde antikacılar çarşısı vardı. Eski eşyaların kendilerine ait toz kokusu dükkân önünden geçerken yoğun bir şekilde hissediliyordu.

Şekil 3.19 : Antika dükkânı eskizi (sağda), fark edilen 13 konum krokisi (sağda)

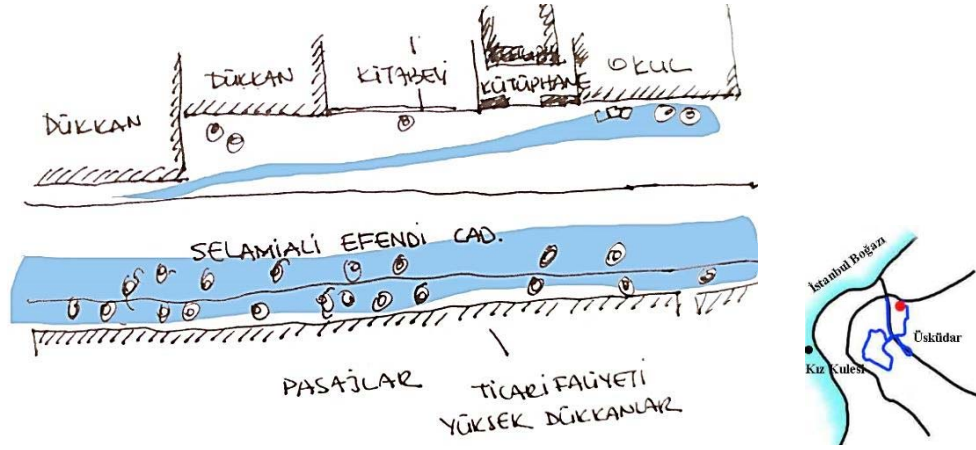
Bu kokuyu almaya başladığımda dükkân ile iletişime geçtiğimi hissetmişim. Kokuyu almaya başladığım yer dükkânı kokusal olarak algılama sınırını oluşturmuştu. Bu sınır kokuyu sevenler için dükkâna yönelmelerini sağlarken rahatsız olanlar için ise aşmamaları gereken bir unsura dönüşüyordu. Kaldırımdaki tezgâhlara bakmaya başladığımda dükkân sahibinin bakışlarını üzerimde hissetmişim. Çünkü artık burası dükkânın içinden farksızdı. Dükkân sahibi kaldırımı kendileyerek sınırlarını genişletmişti. Ama bu sınırlar döşeme ile sınırlarını genişleten restoranlardan farklıydı. Burada tezgâh koyulan alanla birlikte ona bakabilmek için etrafında gezindiğim alanda dükkâna dâhil olmuştu. Dükkân sahibi kendine ait bir nesneyi yerleştirmeye ek olarak bakış ile de bir kendileme yapmış dükkânının yaşanan mekanını genişletmişti.

Şekil 3.20 : Antika dükkânı morfolojik ve yaşanan sınırları eskizi (mavi: dükkânın morfolojik sınırları, sarı:kendileme ile dükkâna katılan alan, kırmızı: dükkânın kokusal sınırı)

Fark edilen 14:

Selamiali Efendi Caddesi Üsküdar'ın en yoğun bölgelerinden birinde bulunmaktaydı. Üzerinde sürekli bir hareket ve yoğunluk vardı. Ancak caddedeki yaya hareketi caddenin bir tarafında yoğunlaşırken diğer tarafı daha park etmek, durmak ve çöp atmak için kullanılmaktaydı. Buradaki yaya hareketi ticari fonksiyonların çeşitlendiği, pasajlarla arka sokağa bağlantı veren ve kaldırımın sürekliliğinin kesilmediği tarafta gerçekleşiyordu. Diğer tarafta kitabevi, kütüphane ve okul cephelerindeki kapalılık ticari bir fırsat olanağı içermediğinden yayalar tarafından gündelik yaşamda tercih edilmiyordu.

Şekil 3.21 : Selamiali Efendi Caddesi plan eskizi (solda), fark edilen 14 konum krokisi (sağda)

Ayrıca buradaki kaldırım ölçüleri de istikrarlı değildi bu da gündelik pratik sırasında sürekli olarak strateji değiştirmeye itiyordu. Bu cadde üzerinde akşam saatlerinde gelen seyyar manavların dizilişi de buradaki yaya hareketiyle uyumlu gerçekleşiyordu. Ticari fonksiyonların olduğu yerde karşılıklı dizilen arabalar kütüphane ve okul önüne gelindiğinde tek taraflı olarak okula sırtını döner vaziyette duruyordu.

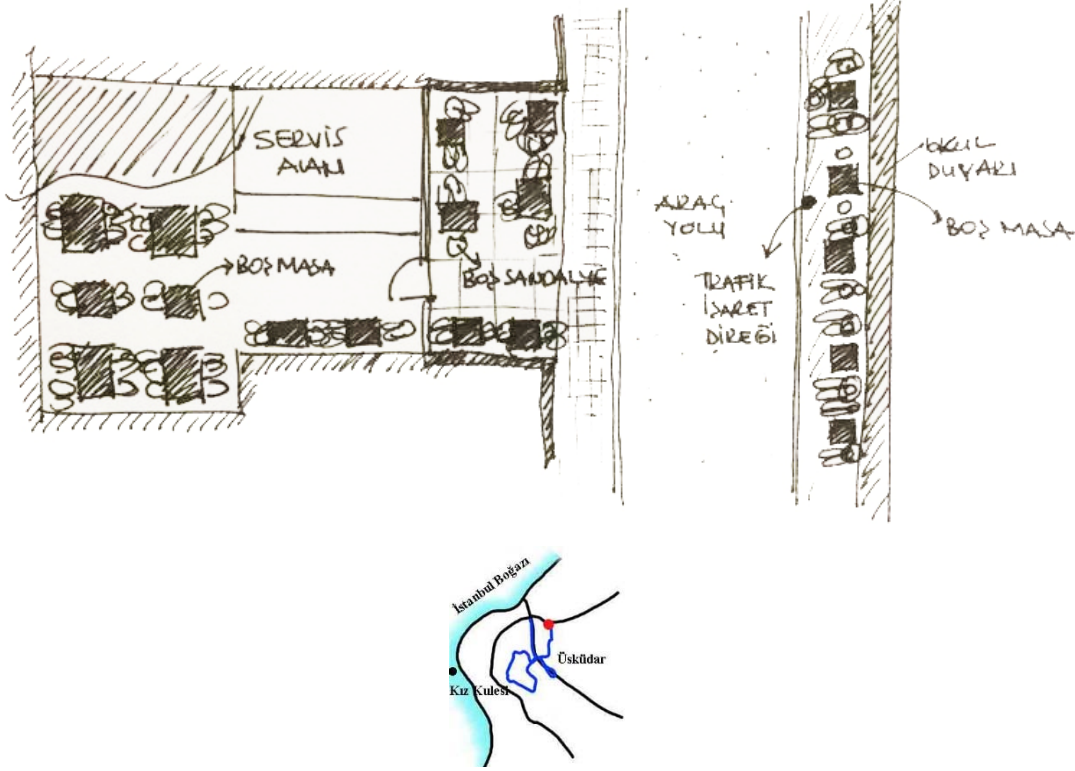

Şekil 3.22 : Selamiali Efendi Caddesi Selamsız (solda) ve sahil (sağda) tarafından görünüş

Fark edilen 15:

Tembel Hacı Mehmet sokakta bir pideciye geldim. Burada 3 farklı nitelikte oturma alanı vardı. Birincisi dükkânın içi, ikincisi dükkân doğramasının içeri çekilmesiyle oluşturulmuş korunaklı açık alan, diğeri ise yolun karşısındaki kaldırımlardı. Öğle saati olduğu için oldukça kalabalıktı. Sadece 2 masa boştu. Bunlardan biri kaldırım üstünde ikincisi ise iç bölümdeydi. İçerdeki boş masa dükkânın arka kısmında ve

erkeklerin yoğunlukta olduğu bir alanın ortasındaydı. Bu nedenle burada oturmak istemedim. Kaldırımındaki masaya yöneldim. Ancak buradaki masanın önünde bir direk vardı. Masayı köhneleştiriyordu. Burayı da tercih etmedim. Başka yer kalmamıştı. Korunaklı açık alanda kapının yanında tek başına oturan bir kadın vardı. Ondandır izin isteyerek masasına oturdum.

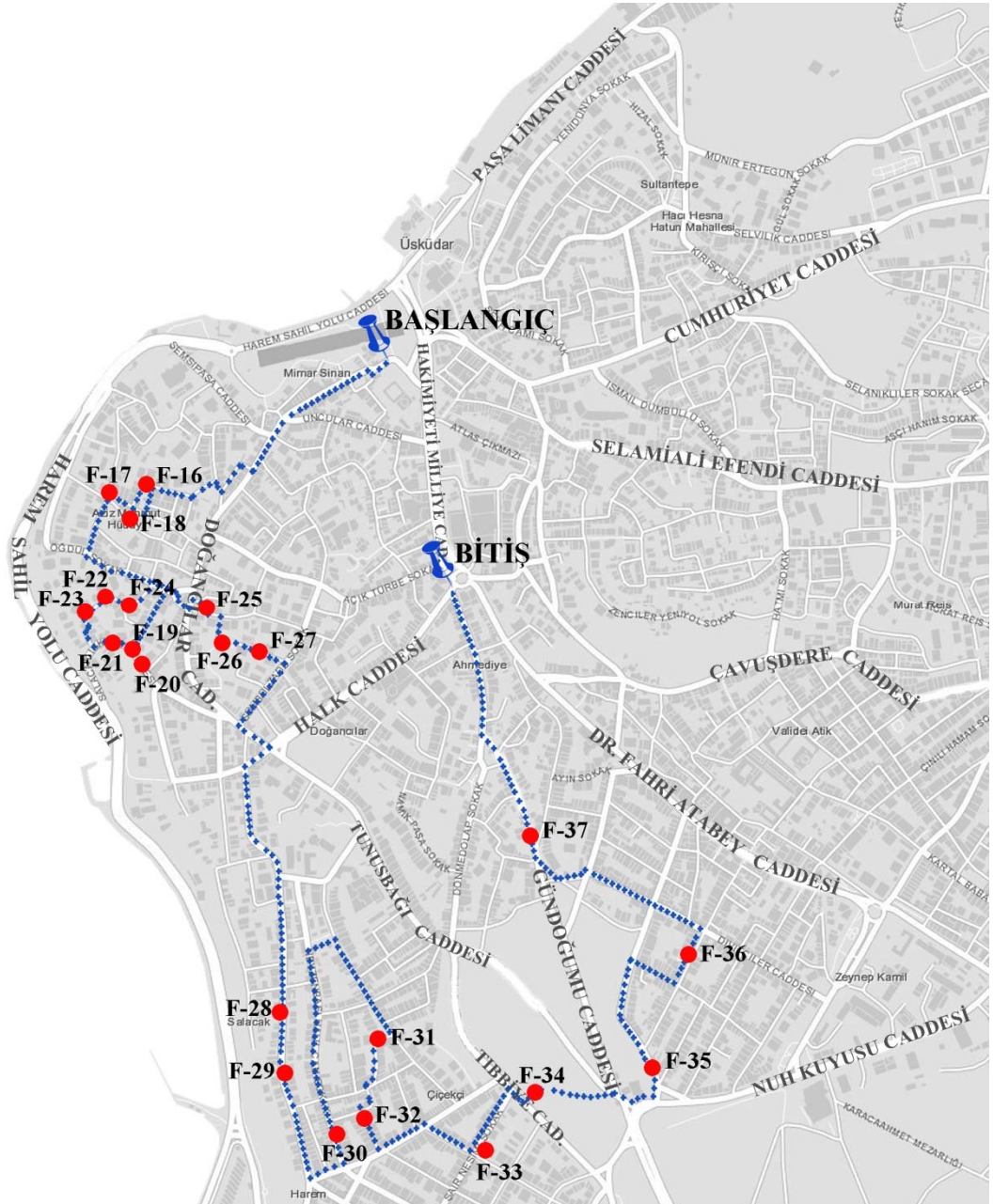

Şekil 3.23 : Pideci plan eskizi (üstte), fark edilen 15 konum krokisi (altta)

Siparişim geldikten bir süre sonra etrafımızdaki 3 masa birden boşaldı. Masalar doluyken yabancı biriyle oturmak rahatsız etmezken, masalar boşalınca rahatsızlık hissetmeye başladım. Kendi içimde kalkıp gitmekle gitmemek arasında epeyce düşündüm. Konuyu doğrudan masasını paylaştığım kadına sordum. “Masalar boşaldığında kalmamı mı tercih ederdiniz yoksa burada kalmam sizin için sorun olmaz mıydı?” Kadın şöyle cevapladı “ masaların boşaldığını fark etmedim çünkü telefonuma odaklanmıştım. Ancak eğer fark etmiş olsaydım kalkmanızı tercih ederdim” dedi. Sonrasında iletişime geçmiş iki insan olarak artık çevremizde boş masalar olmasına rağmen aynı masada oturmaktan rahatsız olmuyorduk.

Rota-2

16.04.2019 Salı günü Marmaray bölgesinden bu kez genç bir adamın rotasına ortak olarak geziye başladım. Adam Eski Keresteciler Sokak'tan geçerek Doğançılar Caddesi'ne doğru ilerledi. Doğançılar Caddesi'nin bu ucunda kıraathane, bar, şans oyunları bayisi ve balıkçılık malzemeleri satan dükkânlar çoğunlukta idi. Keşfe başladığım saatlerde (saat:10.00) bu dükkânların büyük bir çoğunluğu henüz açılmamıştı. Rotasına ortak olduğum adam burada bir bara girerek rotasını sonlandırmıştı.

Şekil 3.24 : Rota-2

Ben Doğancılar Caddesi'nde yürümeye devam ettim. Amacım şehrin ana caddelerini birbirine bağlamak değil kılcallarına kadar onu keşfetmekti. Bu nedenle Tephirhane Sokak ayrımına geldiğimde bu sokağıya yöneldim. Tephirhane Sokak Üsküdar'ın 1960'lı yıllardan sonra bozulan sokak dokusunun bir numunesi gibiydi. Veliöğlu Sokak'ta yürümeye devam ettim.

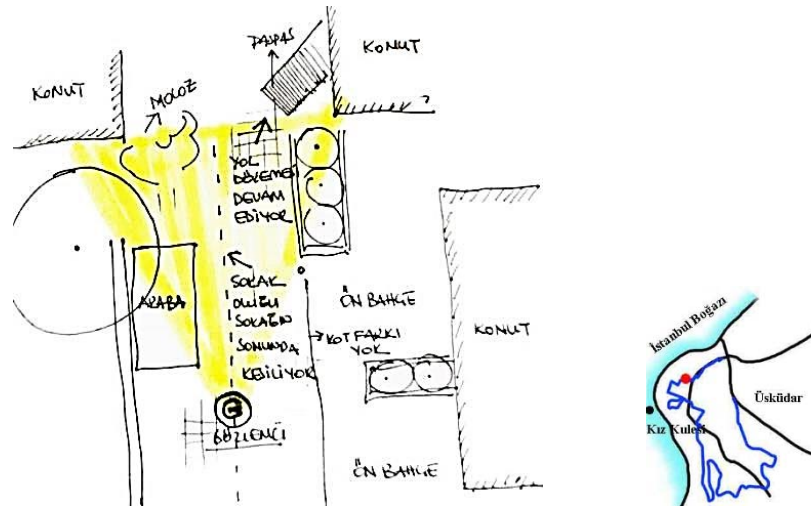
Şekil 3.25 : Tephirhane Sokak, ahşap konak

Fark edilen 16:

Şekil 3.26 : Veliöğlu Sokak sonu (16.04.2019)

Velioğlu Sokak'ın sonunda geniş bir sokakla karşılaşmışım. Sokaktaki konutların bahçeleri ve yol aynı kotta ve arada kaldırım olmadan doğrudan bağlantılıydı. Bu sokağın sonuna doğru yolda yapısal bozulmalar vardı. Bu bozulmaların olduğu yerde inşaatı devam eden bir apartman vardı. Bu sokakta kaldırımın olmayışı, sokağın sonundaki apartmanlardan birinin kırmızı halısının neredeyse yola kadar uzanması, yolda park eden araçların apartman önlerini değil yolun diğer tarafını kullanmaları bu alanın kamusalılık etkisini azaltmıştı. Ayrıca sokağın ortasındaki yağmur kanalı düz gidiyor ve sokağın sonunda kesintiye uğruyordu. Bu nedenle başka bir sokağa bağlantısı olmadığını düşünmüştüm. Sokağın yarısına kadar ilerleyip, çıkmaz sokak sanarak geri çıktım.

Şekil 3.27 : Gözlemcinin gözünden Veliolu Sokak planı (solda), fark edilen 16 konum krokisi (sağda)

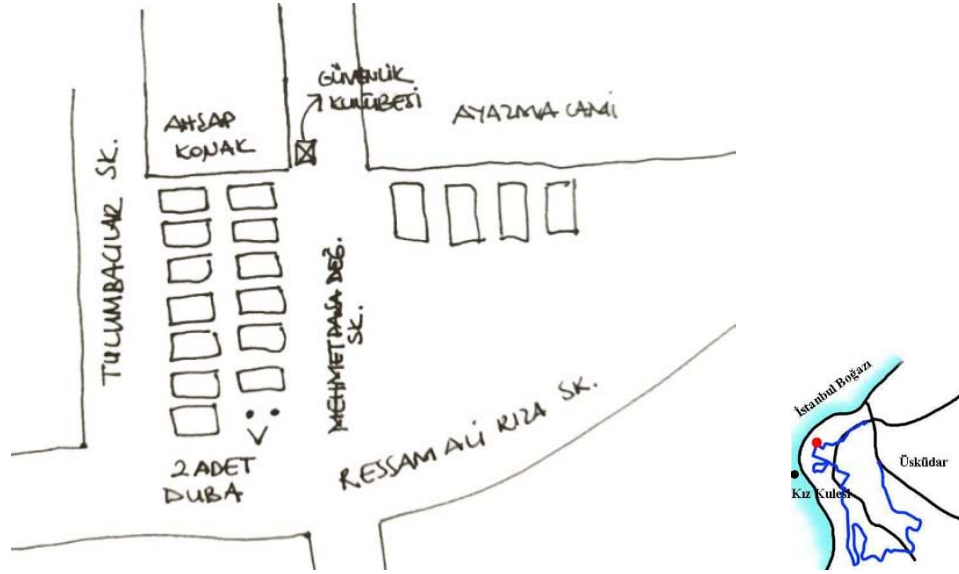
Serhaseki Sokak'a geldiğimde, bu sokağın Veliolu Sokak'a bağlandığını gördüm. Veliolu Sokak çıkmaz bir sokak değildi ancak yapısı benim onu çıkmaz bir sokak gibi algılamama neden olmuştu.

Şekil 3.28 : Serhaseki Sokak (16.04.2019)

Fark edilen 17:

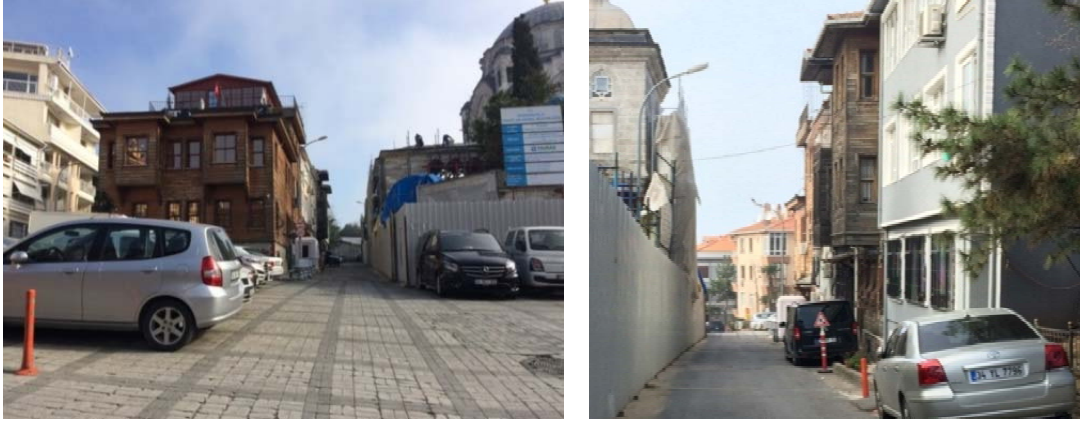
Ressam Ali Rıza ve Tulumbacılar Sokak'larının yapı bulunmayan boşlukları yol ile aynı parke taşlarıyla kaplanmış ve döşeme örüntüsü devam ettirilmişti. Bu boşluklar araba parkı olarak kullanılıyordu. Burada otopark ile yolu ayıran görünür sınırlar yoktu. Araçların kendisi bir sınır tanımlayıcısı olarak bulunuyordu. Sokakların kesiştiği alanın geniş olması sebebiyle yol akslarının belirsizleşmesi köşeye yerleştirilen 2 adet duba ile engellenmişti.

Şekil 3.29 : Ressam Ali Rıza Sokak plan eskizi (solda), fark edilen 17 konum krokisi (sağda)

Fark edilen 18:

Buradaki otopark alanının hemen yanındaki tarihi konak bu meydandaki güçlü öğelerden biriydi. Ayazma Camisi restorasyonda olduğundan etrafı yüksek ve kapalı duvarlarla çevriliydi. Sokak ile ilişkisi kesilmiş durumdaydı. Cami ve konak arasında Mehmet Paşa Değirmeni Sokak bulunmaktaydı. Bu sokağın hemen girişindeki güvenlik kulübesi nedeniyle sokağın özel mülke tahsis edilmiş olduğunu düşünmüştüm. Sokağa doğru yöneldim. Sokağa girerken güvenlikten birinin “buyurun neye bakmıştınız?” müdahalesini bekliyordum. Ancak beklediğim gibi olmadı. Bu güvenlik kulübesi köşedeki konağın hizmetindeydi. Ancak Kaldırım üzerindeki konumlanması onu sokağa hâkim kılmıştı. Sokağın diğer ucundan gelirken bu kulübe aynı etkiyi uyandırmıyordu. Geniş bir alandan daha kısıtlı bir alana geçerken geçiş noktasında bulunan elamanlar bizi daha güçlü bir şekilde uyarırken, dar olan bir alandan geniş alana geçerken bir kontrol noktasının olması bizi tedirgin etmiyordu.

Şekil 3.30 : Mehmet Paşa Değirmeni Sokak Fotoğrafları (16.04.2019) (üstte), fark edilen 18 konum krokisi (altta)

Fark edilen 19:

Salacak İskele Caddesi'nin, İmrahor Çeşme Sokak'ın kesişimine gelmiştim. Burası merkezinde tarihi çeşme bulunan bir meydan gibiydi. Döşemesi bağlantılı olduğu yollardan farklılaşmış çeşmeyi merkeze alacak şekilde radyal desenlerle kaplanmıştı. Bu haliyle kentsel ağ içinde bir güzergâh değil durulması gereken, varılacak bir yer gibi duruyordu. Çevresinde genel kent dokusundan farklı lüks konutların varlığı ve bu konutlara ait araçların bu alanı otopark olarak kullanması, meydanı çevresindeki konutlara ait bir alan gibi algılatıyordu.

Şekil 3.31 : Silahtar Mustafa Ağa Çeşmesi çevresi hava fotoğrafı mavi: çeşme, sarı: soyut meydan (Url-9) (sağda), fark edilen 19 konum krokisi (solda)

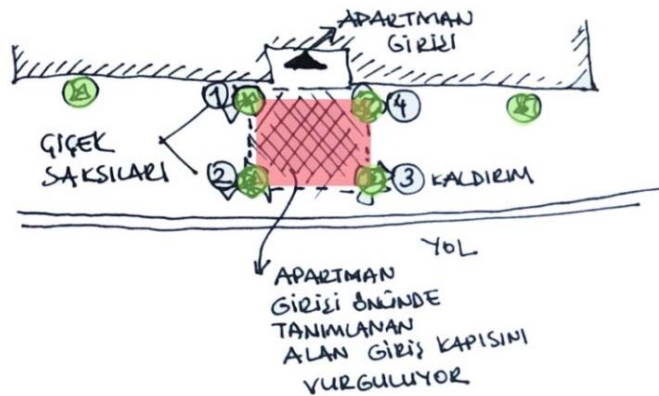
Şekil 3.32 : Silahtar Mustafa Ağa Çeşmesi çevresi değişen döşeme kaplaması başlangıcı (sarı boyalı) ve radyal döşeme kaplamaları (16.04.2019)

Fark edilen 20:

Şekil 3.33 : Apartman girişini saksılar ile tanımlamak (16.04.2019) (solda), fark edilen 20 konum krokisi (sağda)

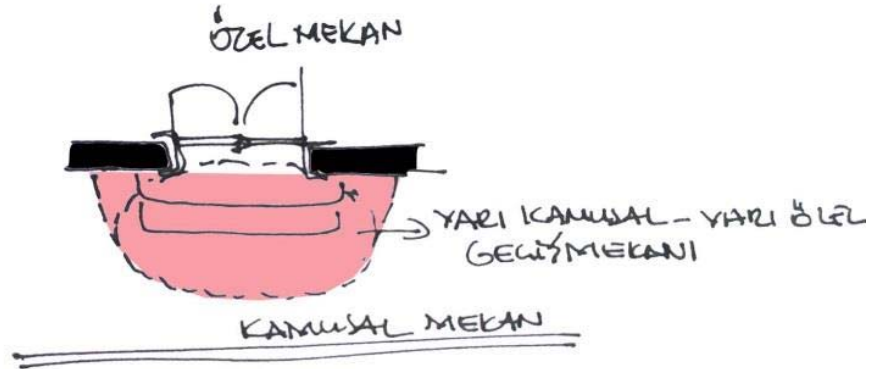
Fark edilen 19’da bahsi geçen lüks konutlardan biri kaldırıma saksılar yerleştirilerek giriş kapısını vurgulamıştı. Bu saksılar soyut düzlemde bir kare alan tanımlamıştı. Tanımlanan bu alan apartmanın sokak ile fiziksel ilişkisini başlatan bir yer olmuştu. Kaldırımda herhangi fiziksel bir engel olmamasına karşın saksıların belirlediği soyut kare alan kaldırımın kullanımını kesintiye uğratmış, kamusallığını sorgulamıştı.

Şekil 3.34 : Saksıların yerleşimi ve oluşan düzlem

Fark edilen 21:

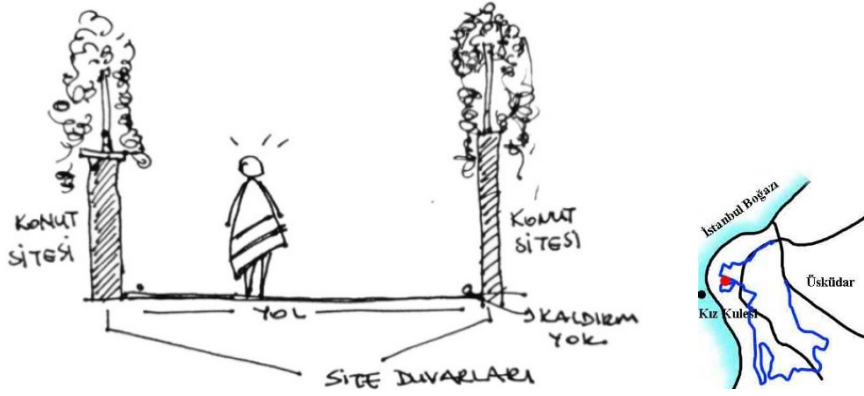
Salacak İskele Caddesi üzerinde ilerledim. Burada restorasyonu yeni tamamlanmış ahşap bir konut vardı. Kaldırıma açılan iki kapısı vardı. Konutun bulunduğu alanda kaldırımın bir kısmı farklı bir malzeme ile kaplanmış konut çevresinden ayırtırmıştı. Bir mimar olarak 2 katlı bu ahşap konutun kapılarının plan gereği doğrudan özel alana açıldığını tahmin edebiliyordum. Ayrıca zarif kapı kulpları ve mermer basamaklar içerinin bir uzantısı gibi durduğundan özel alan hissiyatını desteklemişti. Bu nedenle bu kapıların önünden geçmek bana herhangi bir apartmanın önünden geçmekten farklı gelmişti. İçeride olana yaklaşmamak için kapıya fazla yaklaşımadan geçtim.

Şekil 3.35 : Ahşap Konut Kapısı (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 21 konum krokisi (üst sağ), araştırmacının gözünden kapının mekânsal ilişkileri (alt)

Fark edilen 22:

Salacak İskele Arkası Sokak'a doğru yürümeye devam ettim. Burası güvenli konutların olduğu bir sokaktı. Sitelerin yüksek ve boşluksuz duvarları içindeki yaşantıyı fark etmeye izin vermeyecek nitelikteydi. Sokakta yürürken burada bir yaşantının varlığını hissedememiştim. Buradaki sessizlik ve insansızlık beni buraya yabancılaştırmıştı. Yolda kaldırımın olmayışı da bu alanda böyle bir ihtiyacın olmadığını, çok yürünmeyen bir yol olduğunu düşündürmüştü.

Şekil 3.36 : Konut sitesi duvarları arasında birey (solda), fark edilen 22 konum krokisi (sağda)

Fark edilen 23:

Şekil 3.37 : Salacak Fatih Cami fotoğrafları (16.04.2019) (üstte), fark edilen 23 konum krokisi (altta)

Salacak İskele Arkası Sokak'taki konaklardan birinin önünde bir güvenlik kulübesi ve beş metre kadar ilerisinde de aynı konutun bahçe duvarına bitişik bir yapı vardı. Yapının sokağa ve kulübeye bakan yüzünde bölmeli büyük pencereler vardı. Bu yapının konak ile olan yakın ilişkisinden ötürü konağa ait olduğunu düşünmüştüm. Ancak duvardaki tabela ve geride görünen minareyi fark edince öyle olmadığını gördüm. Bu cami alışık olduğumuz biçimden farklı olması ve çevresindeki fiziksel öğelerle olan ilişkisinden ötürü hemen fark edilmiyordu.

Fark edilen 24:

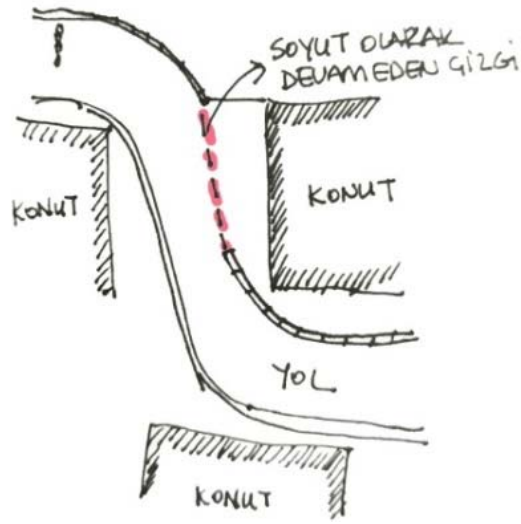
Site duvarlarının ve devamında gelen konutların yol ile ilişkisinde kaldırım kullanılmamıştı. Kaldırımın olmayışından dolayı yolun ortasından yürümüştüm. Kaldırımlar kentsel mekan içinde yayalara ait bir yürüme yolu olarak var oluyorlar ve yürünebilecek alanları tanımlıyorlardı. Bu yolda kaldırımın olmayışı yürüme alanını belirsizleştirmişti.

Şekil 3.38 : Konut ve yolun birleşimi (16.04.2019) (solda), fark edilen 24 konum krokisi (sağda)

Fark edilen 25:

Salacak İskele Arkası Sokaktan sonra Öğdül Sokak'tan devam ederek Hafız Alipaşa Sokak'a geldim. Sokağın sonundaki apartman girişi doğrudan yola bağlanıyordu. Kaldırım burada da kullanılmamıştı ve yolun dokusu apartmana kadar devam ettirilmiş sadece parke taşlarının renklerinde kısmi değişiklikler yapılmıştı. Ancak burada daha önceki kaldırımsız yoldaki gibi bir durum söz konusu değildi. Burada apartmana yaklaşma sınırını çok net görebiliyordum. Yolun köşesinden gelirken kesintiye uğramış olan bordür soyut düzlemde devam ederek bu sınırı belirliyordu. Böylece fiziksel varlığı olmasa bile amacına ulaşıyordu.

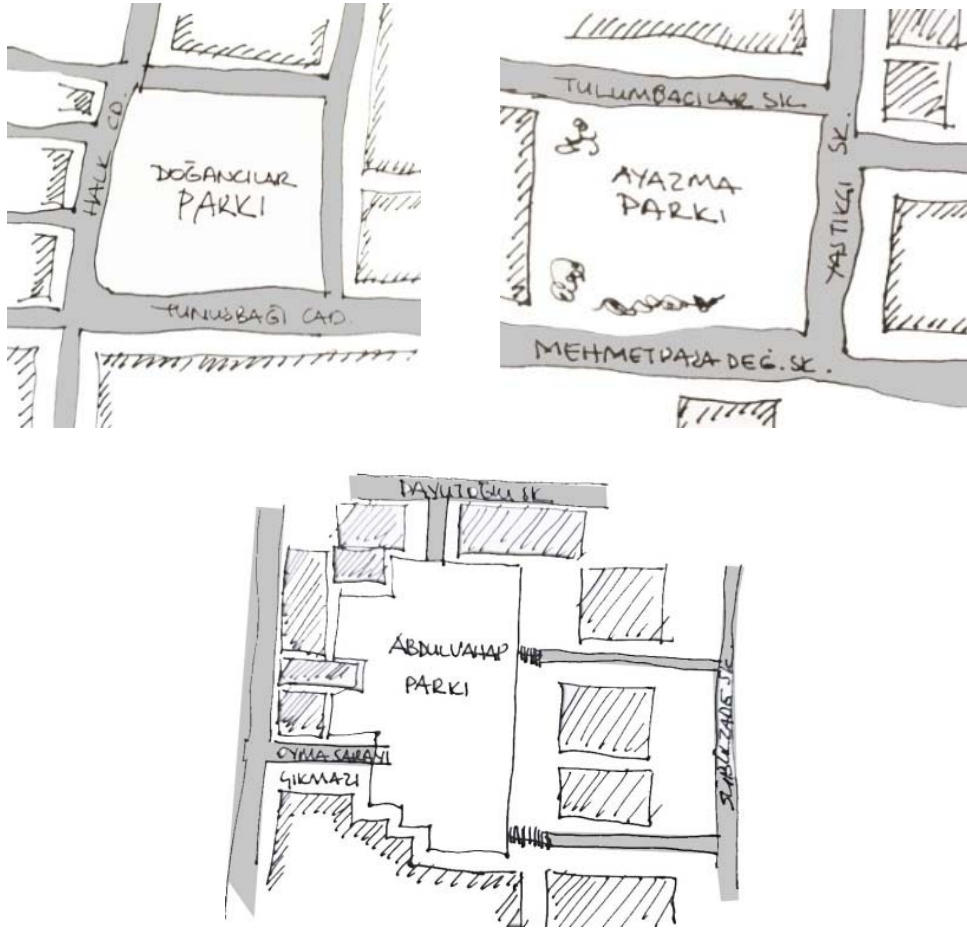
Şekil 3.39 : Kesintiye uğrayan bordürün soyut olarak devam etmesi; fotoğraf (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 25 konum krokisi (üst sağ), plan eskizi (alt)

Fark edilen 26:

Davutoğlu Sokak üzerinde konut blokları arasında bir yol ve konutların arkasında yeşil bir alan vardı. Bu yeşil alan bir parktı. Bu park kentsel ağ ile ilişkisi bakımından alışık olduğumuz örüntüden farklı kurgulanmıştı. Parklar genellikle bir yapı adası gibi etrafı yollarla çevrili kentsel boşluklardı. Ancak burada bir yapı adasının ortasında kalan alan park olarak değerlendirilmişti. Buraya ulaşım apartman aralarındaki yollarla sağlanıyordu. Erişimi bu nedenle kısıtlıydı. Bu park ilk bakışta buradaki konut bloklarına ait bir ortak bahçe olarak algılanıyordu. İçerisindeki donatıların fark edilmesiyle birlikte ancak kente ait bir alan olduğu anlaşılıyordu.

Şekil 3.40 : Abdulvahap Parkı, Davutoğlu Sokak girişi (16.04.2019) (solda), fark edilen 26 konum krokisi (sağda)

Şekil 3.41 : Doğançılar Parkı krokisi(üst sol), Ayazma Parkı krokisi(üst sağ), Abdulvahap Parkı krokisi (alt)

Fark edilen 27:

Park içinde biraz vakit geçirdikten sonra merdivenli sokaklardan birini kullanarak yürümeye devam ettim. Bu sokakta da kaldırım yoktu. Kaldırımın olmayışı ve apartman balkonlarının konsol olarak sokağa taşıyor olması içeri ile dışarının ilişkisini kuvvetlendiriyordu. Bu durum sokağın kamusal mekân durumunu özele doğru itiyordu. Kent içindeki standart bir sokakta yapılacak bir telefon görüşmesini bu sokakta daha sessiz yapmanız gerekebilirdi. Çünkü özel yaşantıya daha yakın durumdaydınız.

Şekil 3.42 : Sümbülzade Sokak (16.04.2019) (solda), fark edilen 27 konum krokisi (sağda)

Fark edilenin yeniden deneyimi (Fark edilen 6):

Sümbülzade Sokak'tan yürümeye devam ettim. Daha önceki gezim sırasında fark ettiğim merdivenli sokak yine karşıma çıkmıştı. Sokağı görür görmez ilk gördüğüm anda hissettiklerimi tekrar ettiğimi fark ettim. Her ne kadar o sokağı daha önce deneyimlemiş olsam da tekrar karşıma çıktığında yine bana sokak gibi gelmemişti. Kentsel mekanda deşifre etmeye çalıştığım şeyin (sınır tanımlayıcısı) tek seferlik bir durum olup olmamasıyla ilgilenmiyordum. Çünkü tek seferlik bir durum bile olsa bir anlamı vardı. Ancak keşfedilen durumların aynı hissiyatı tekrarlıyor olması beni sezgilerim konusunda cesaretlendirmiş ve yaptığım çalışmanın yönteminin doğruluğunu teyit etmişti.

Şekil 3.43 : Merdivenli sokak girişi (16.04.2019)

Fark edilen 28:

Bestekâr Selahattin Pınar Sokakta yürümeye başladım. Sokağın bir noktasında kaldırımda oluşturulmuş bir sınıra rastladım. Bu sınır bir yayanın geçebileceği kadar bir alanı bırakarak oluşturulmuştu. Sınırı oluşturan kişi arabaların kaldırıma tamamen çıkıp burayı kapatmalarını istemiyordu. Bunun nedeni burada sokak havyalarının barınması ve beslenmesi biçin bir alanın var olmasıydı. O alana ulaşabilmek için araçların bu alana park etmesi istenilmiyordu. Bu talep de en basit şekilde parke taşlarını aralıklı dizerek ifade edilmişti.

Şekil 3.44 : Kaldırımda oluşturulan sınır (16.04.2019) (solda), fark edilen 28 konum krokisi (sağda)

Fark edilen 29:

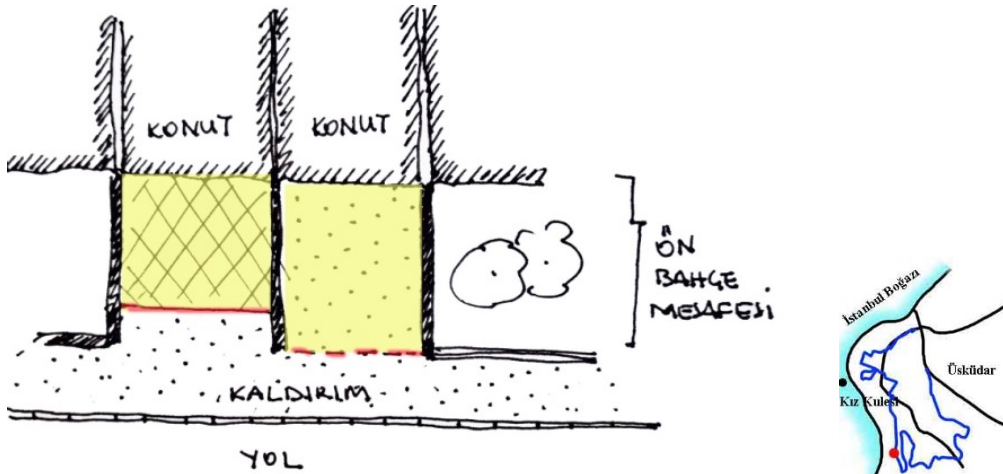
Biraz ilerde bir konut ön bahçesinde sadece zemin kaplamasını değiştirerek kaldırımdan ayrılıyor ve kendi sınırlarını tanımlıyordu. Hemen yanındaki evde ise kaldırımdaki kaplama bahçe konuta kadar devam etmişti. Bu evde bahçenin iki

yanındaki duvarın bittiği noktalarda soyut olarak dördüncü kenar oluşuyor ve bahçenin sınırı çizilmiş oluyordu.

Şekil 3.45 : Bahçede sınır ve belirlemek ve belirlememek (16.04.2019)

Birinci bahçede çizilen sınır ikincisine göre daha belirgindi ancak belirginlik bu bahçedeki özel alanı daraltmıştı. Diğer bahçedeki sınır soyut bir çizgiden oluşuyordu. Diğerine göre daha geçirgen bir yapıya sahipti ancak tanımladığı alan daha genişti.

Şekil 3.46 : Ön bahçe sınırlarını belirlemek ve belirlememek plan krokisi (solda), fark edilen 29 konum krokisi (sağda)

Bestekâr Selahattin Pınar Sokak'taki gezintim çok keyifliydi. Burası apartmanlara ait yeşil dokuların ve binaların arasından karşıma çıkan Sarayburnu manzarasıyla beni etkilemişti. Bu nedenle sokağın sonuna kadar rotamı hiç değiştirmedim. Sokak bittiğinde Suphibey Caddesi'nden yukarı doğru çıkarak Neyzenbaşı Halil Can Sokak'a girdim. Bu sokak paralelindeki Bestekar Selahattin Pınar Sokak'a göre daha az yeşil ve boşluklu yapıdaydı.

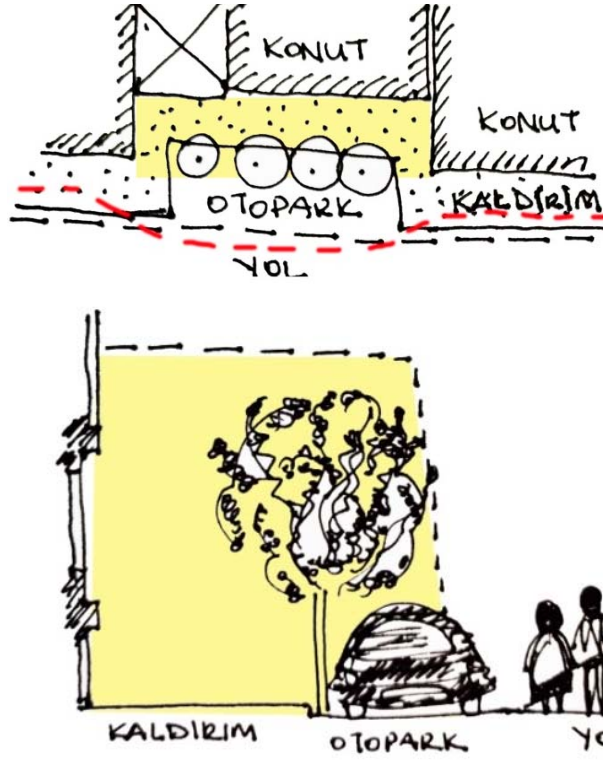
Şekil 3.47 : Sarayburnu'na bakış (16.04.2019)

Fark edilen 30:

Sokaktaki apartmanlardan birinin önünde ağaçlar vardı. Bu ağaçlar sokağın genelinde var olmadığı için apartman tarafından dikildiğini belli oluyordu. Burada bina cephesi diğer binalardan içeri çekilmişti ve bu çekilme mesafesi kaldırım olarak tasarlanmıştı. İçeri çekilme ile yolda meydana gelen genişleme otopark olarak değerlendirilmişti. Kaldırımın doğrusallığının bozulması, yeni düzende burayı korunaklı bir alana döndermişti. Hem otopark hem de ağaçların baskın görseiliği kaldırımın korunaklı durumunu destekliyordu. Korunaklı bu alanın apartmanla bütünleşmesi (çünkü otopark ve ağaçlar apartmana ait) ve yol üzerindeki doğrusal hareketi kırması nedeniyle bu kaldırımı kullanmamıştım.

Şekil 3.48 : Ağaçlar ile kendilenmiş kaldırım (16.04.2019) (solda), fark edilen 30 konum krokisi (sağda)

Şekil 3.49 : Kaldırımdaki kırılma ve ağaç ile kendilenmiş alan; plan ve kesit eskizi (Kırmızı kesik çizgi: yürüme çizgisi)

Fark edilen 31:

Şekil 3.50 : Hafız-ı Kurra Sokak (16.04.2019) (solda), fark edilen 31 konum krokisi (sağda)

İhsaniye Cami önüne gelince cami avlusundan geçerek üst sokağa geçtim. Sahilden uzaklaştıkça sokaklardaki cephe hareketi ve yeşil öğeler azalıyordu.

Hafız-ı Kurra Sokak'a geldim. Sokağın başındaki sarı apartman bu sokağın kamusal örüntüsünü zayıflatıyordu. Bina bu sokağı ikincil bir cephe olarak kullandığından

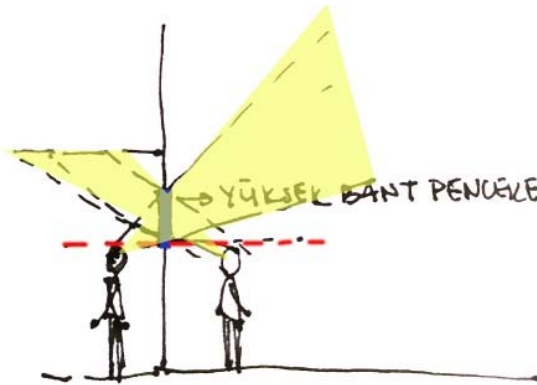
özellikle zemin kattaki açıklıkları kısıtlıydı. Karşısındaki binanın ise zemin katının tamamı ve üst katının bir kısmının pencerelerinin parmaklıklarla kaplanması bu alandaki güvenlik problemi olduğu imajını uyandırıyor. Sokakta kaldırımın devam etmiyor oluşu sokaktaki tenhalık hissini arttırmıştı. Bu nedenle buradan geçerken tedirgin olmuştum.

Fark edilen 32:

Şekil 3.51 : Bant pencere ve sokak ilişkisi (16.04.2019) (solda), fark edilen 32 konum krokisi (sağda)

Avni Paşa Sokak'a geldiğimde de aynı durumla karşılaşmıştım. Sokağın köşesindeki binanın bant pencereleri binanın arka yüzü gibi duruyordu. Yani daha az kullanılan veya servis için kullanılan bir alan gibiydi. Yüksek bant pencereler içeri ile dışarının ilişkisini insan ölçeğinde kesiyordu. Güvenli çevrelerde sokak kendi kendini kontrol ediyordu. İçerideki ve dışarıdaki yaşam belli bir seviyede birbirini gözleyerek bu kontrolü sağlıyordu. Ancak görsel ilişkinin kesildiği bu yüksek pencerelerde kontrol mekanizması işlemiyordu.

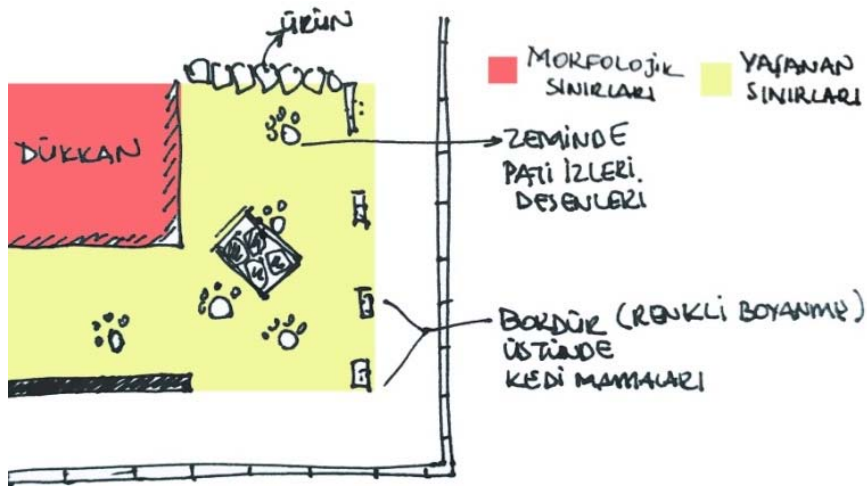

Şekil 3.52 : Bant pencerede görsel hâkimiyet odağı

Bu nedenle bu sokak güvensiz bir yer olarak algılanıyordu. Sokakta kaldırımın olmayışı da gündelik yaya hareketlerinin bu alanda ön görülmediğine işaret ediyor ve “arka sokak”, “servis sokağı” düşüncesini destekliyordu.

Fark edilen 33:

Bestekâr Avni Anıl Caddesi’ndeki evcil hayvan dükkânı kaldırıma yaptığı müdahaleler ile bir mekân tanımlamıştı. Kaldırıma dizilen bordür taşları ve onların renklendirilip üstlerine mama dökülmüş olması dükkân ile bu bordürleri birbirine bağlıyor ve dükkânın sınırlarını buraya kadar genişletiyordu. Ayrıca kaldırımı pati desenleriyle boyaması mekânın dükkâna aitliğini pekiştiriyordu. Bu alanın ortasına rast gele(!) bırakılmış el arabası ise bu mekânın sahibinin bu alanı istediği gibi kullanabildiğinin, egemenliğin ona ait olduğunun bir göstergesiydi.

Şekil 3.53 : Evcil hayvan dükkânı fotoğrafı (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 33 konum krokisi (üst sağ), plan eskizi (alt)

Fark edilen 34:

Şair Nesimi Sokak'tan ilerleyerek Tıbbiye Caddesi'ne ulaştım. Çiçekçi Cami'nin önündeki yaya geçidini başlangıçta anlamsız bulmuştum. Çünkü yolun karşısında sadece mezarlık vardı ve burada yoğun bir yaya akışı olmasını beklemiyordum. Karşıya geçmek için beklerken mezarlığın içinden sıklıkla yayaların gelmesi burada kentsel ağa ait bir güzergâhın olduğuna işaret etmişti. Bu yol mezarlık iç yoluydu ancak kent içindeki mesafeleri kısalttığı için sıklıkla kullanılıyordu. Zemine döşeli taş mezarlık içinde gezinmiyor sadece bu güzergâhta devam ediyordu. Bu yolu içerde başkaları da yürüdüğü için kullanmış, kitlenin hareketine uymuştum.

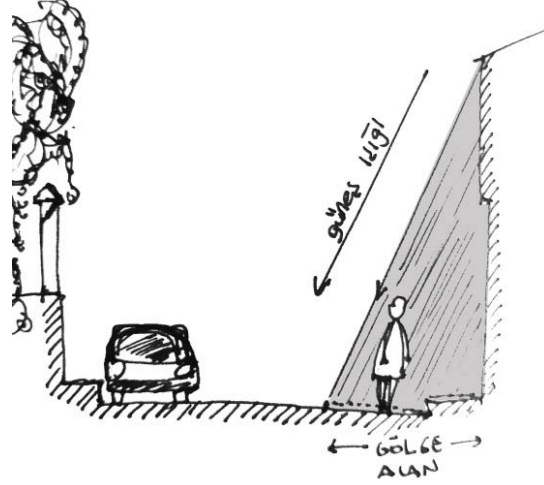
Şekil 3.54 : Karaca Ahmet Mezarlığı'na giriş (16.04.2019) (sağda), fark edilen 34 konum krokisi (solda)

Fark edilen 35:

Şekil 3.55 : İnadiye Cami Sokak (16.04.2019) (solda), fark edilen 35 konum krokisi (sağda)

Mezarlığın içinden çıktıktan sonra İnadiye Cami Sokak'ta yürümeye devam ettim. Bu sokağın bir yanında mezarlık duvarı diğer yanında ise bitişik nizamda konutlar vardı. Öğle olmuştu ve hava ısınmıştı. Yaklaşık 2 saattir yürüdüm için sıcaktan rahatsız olmaya başlamıştım. Bu nedenle konutların gölgelerinin olduğu yerde yürümüştüm. Gölge alan benim için bir sınır oluşturmuştu.

Şekil 3.56 : Gölge alanın eskizi

Fark edilen 36:

Şekil 3.57 : Sokağa asılı çamaşırlar (16.04.2019) (solda), fark edilen 36 konum krokisi (sağda)

Artık yorulduğum için yokuş aşağı yürüyordum. Aşçıbaşı Mektebi Sokak'ta balkondan sarkan çamaşırlardan uzaklaşarak yürümüştüm. Çamaşırlara değecek kadar yakın yürümüyordum ancak yine de uzaklaşmıştım. Bir başkasına ait özel bir eşyaya (özellikle de onun bedenine temas eden bir eşyaya) yakın olmak istememiştim.

Şekil 3.58 : Pencerede asılı çamaşırlar ve yayanın konumu

Fark edilen 37:

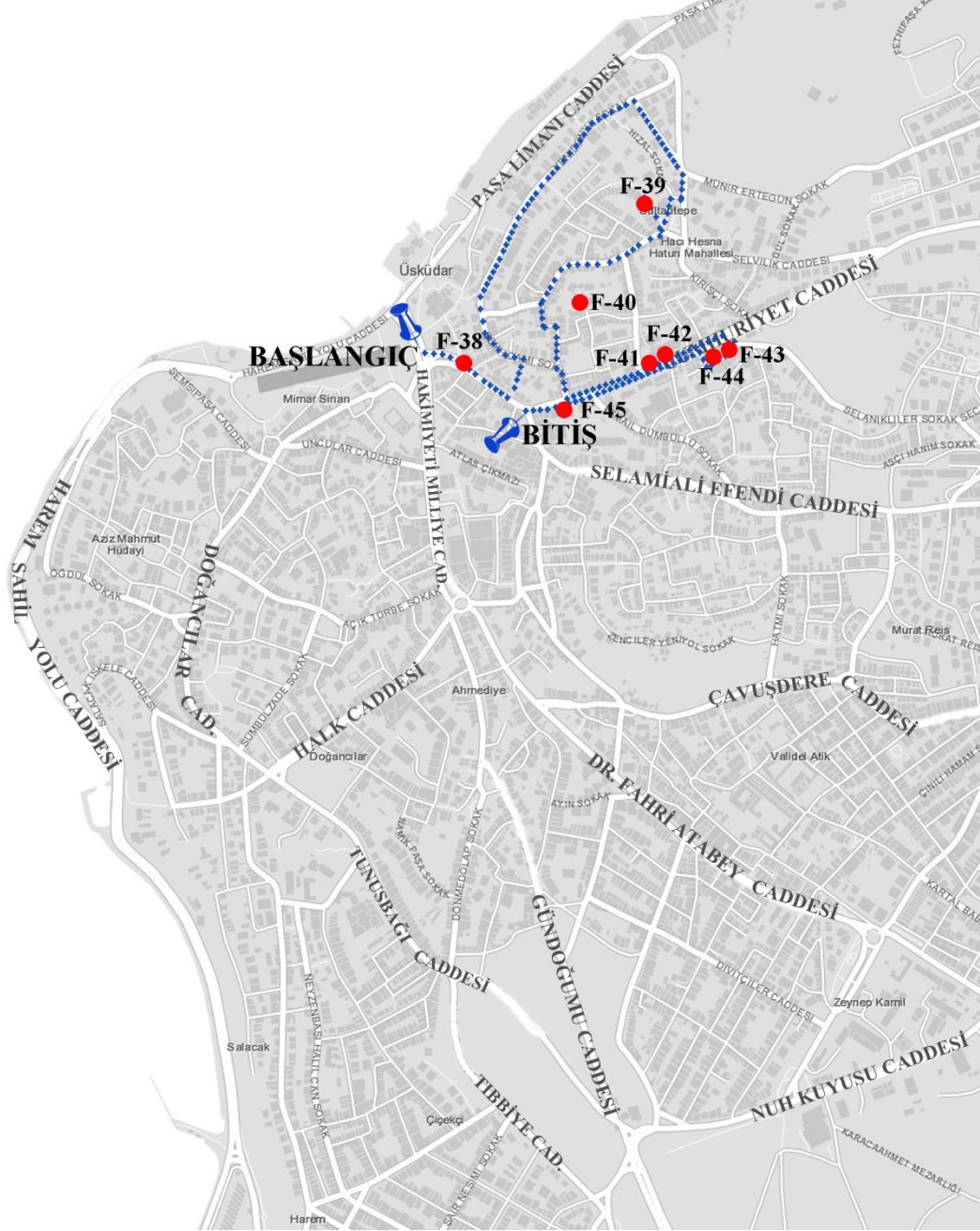
Gündoğumu Caddesi'nden aşağı giderken parça parça başka mezarlıklara rastladım. Aslında parça parça olduğunu sonradan fark ettim. Çünkü mezarlık duvarları aynı şekilde yapılmıştı ve bu bende aslında bu alanın tamamının mezarlık olduğunu buradaki konutların sonradan mezarların tahrip edilmesiyle yapıldığı düşüncesini oluşturmuştu. Belki öyle, belki değil bu başka bir araştırmanın konusuydu. Ancak burada benim için önemli olan aynı işlevin aynı mimari öğelerle sunulması parçalanmış olsa bile onu bütün olarak algılamama neden olmasıydı.

Şekil 3.59 : Mezarlık duvarları (16.04.2019), fark edilen 37 konum krokisi (alt sağ)

Rota-3

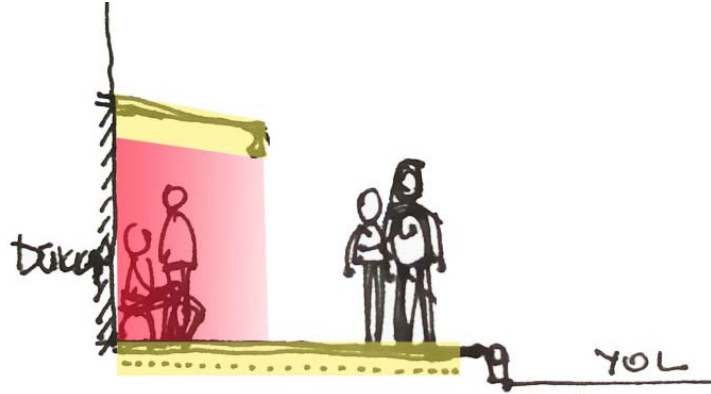
18.04.2019 Perşembe günü Üçler Market önünden geçmekte olan genç bir çiftin rotasına ortak olarak keşfe başladım. Selman-ı Pak Caddesi'nde ilerlemeye başladık. Burada önünden geçtiğimiz dükkânlar daha önce de karşılaştığım pek çok örnek gibi dükkan önlerindeki zemin kaplamasını değiştirerek kendi alanlarını oluşturmaya çalışmışlardı.

Şekil 3.60 : Rota-3

Fark edilen 38:

Ancak bunlardan biri diğerlerinden farklı nitelikteydi. Kaldırım kaplaması kaldırımın neredeyse tamamını kaplıyordu. Kendilemenin kullanıcılara geçiş alanı bırakmaması kendisini etkisizleştirmişti. Burada dükkânın saçak ile yaptığı kendileme kaldırımda hem kentlilere hem de dükkân sahibine alan oluşturduğundan, kendilemenin sınırları bu saçak ile belirlenmişti.

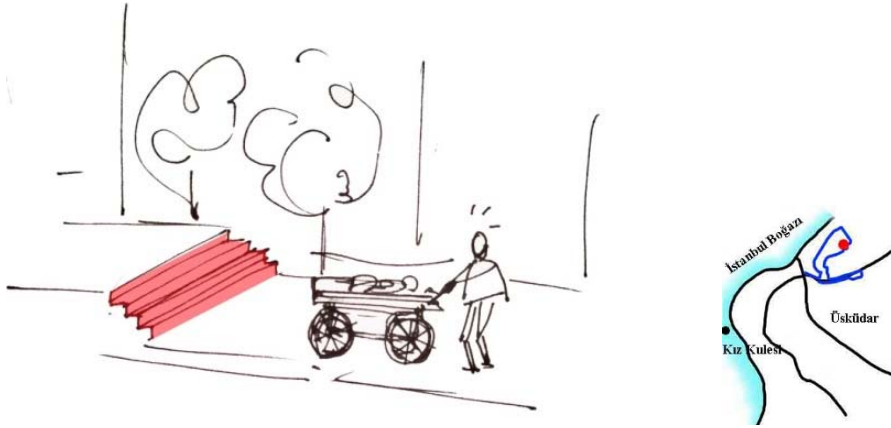
Şekil 3.61 : Dükkan önü kaldırım döşemeleri (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 38 konum krokisi (üst sağ), kendilemenin eskizi (alt)

Rotasına ortak olduğum çift Şeyh Devati Türbesi yanındaki merdivenden çıkmaya başladı ve burada bir kafeye girdiler. Ben girdiğimiz bu aralıkta ilerlemeye devam ettim. Şeyh Cami Sokak'a çıktım. Yokuş yukarı doğru yürümeye devam ettim. Yenidünya Sokağa geldiğimde sokaktaki seyyar bir eskicinin peşine takıldım. Bu

sokak boyunca dikkatimi çeken bir şey olmamıştı. Sokağın sonuna geldiğimizde yol ikiye ayrıldı. Biri mahallenin iç sokaklarına doğru ilerliyor diğeri yokuş aşağıda sahil yoluna bağlanıyordu. Eskiçinin işi sokakları gezmektir. Bu nedenle mahallenin içine doğru devam etti.

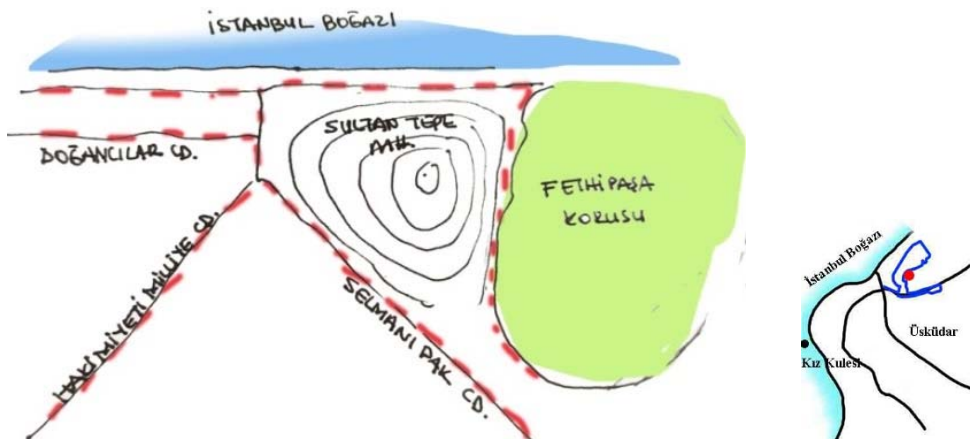
Fark edilen 39:

Eskici ile aramda yaklaşık 50 m olacak şekilde onu takip ediyordum. Onun peşinden İmam Hüsrev Sokak'a girdiğimde onun geri döndüğünü gördüm. Neden geri döndüğünü görmek için sokakta ilerledim. Sokak ilerde merdivene bağlanıyordu. Seyyar arabasıyla oradan geçemeyeceği için geri dönmüştü. Merdiven burada önemli bir sınırlayıcı olmuştu.

Şekil 3.62 : Eskicinin merdivenlerle karşılaşması (solda), fark edilen 39 konum krokisi (sağda)

Fark edilen 40:

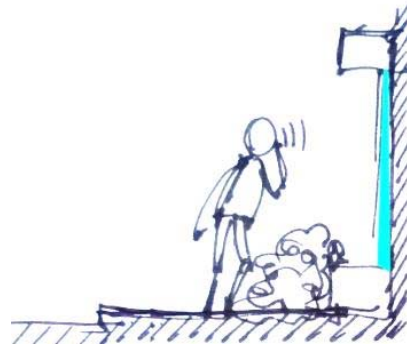

Şekil 3.63 : Sultan Tepe Mahallesi krokisi (solda), fark edilen 40 konum krokisi (sağda)

Bu sokaktan sonra eskicinin rotasına ortak olmayacaktım. Selvilik Caddesi'nde bir müddet ilerleyip Şeyh Cami Sokak'tan tekrar Selmanı Pak Caddesi'ne bağlandım. Sultan Tepe Mahallesi'nde gündelik pratikleri etkileyen bir sınır deneyimi (merdivenli yol hariç) yaşamadım. Keyfi olarak belirlediğim rota sonunda beni başlangıç noktasına getirmişti. Zorlu bir topoğrafyaya sahip olması ve diğer akslara güçlü bağlantıları olmaması burayı diğer mahallelerden farklı kılıyordu. Ticari faaliyetler çok düşüktü. Ana cadde (Selmanı Pak) üzerindeki yoğun faaliyet iç kısımlara doğru ilerlememişti. Bir yerden başka bir yere giderken kullanılacak bir güzergah olmaması nedeniyle ziyaretçilerin büyük çoğunluğu burada yaşayan insanlardı.

Fark edilen 41:

Üsküdar Meslek Lisesi'ne doğru yürürken duvarındaki panoları uzaktan görmüş ve buradan uzaklaşarak yürüyeceğimi düşünmüştüm. Çünkü boşluksuz duvarlar bana genelde sıhhi gelmezdi. Ancak duvarın önünden geçerken duvardan uzaklaşmak yerine yakın yürümek istediğimi fark ettim. Çünkü duvarda bir su peyzajı yapılmıştı ve bu su sesini duymak hoşuma gitmişti. Şehrin sürekli var olan uğultusu yerine su sesini dinlemek iyi gelmişti.

Şekil 3.64 : Duvardaki su peyzajı (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 41 konum krokisi (üst sağ), su sesine yaklaşma eskizi (alt)

Fark edilen 42:

Yürümeye devam ettim. İlerde çöpten kâğıt toplayan bir adam vardı. Arkasında duvar önünde bir adam oturuyordu. Duvar önündeki adam peyzajın hizasından dışarı taşmıyordu, dolayısıyla yürüdüğüm yolda fiziksel bir engel oluşturmuyordu. Kâğıt toplayan adam hareket halinde olduğundan kaldırımdaki konumu belirsizdi. Ama ben yine de kâğıt toplayan adama yaklaşarak oradan geçmişim. Duvar önünde oturan adamın bakışları beni rahatsız etmişti.

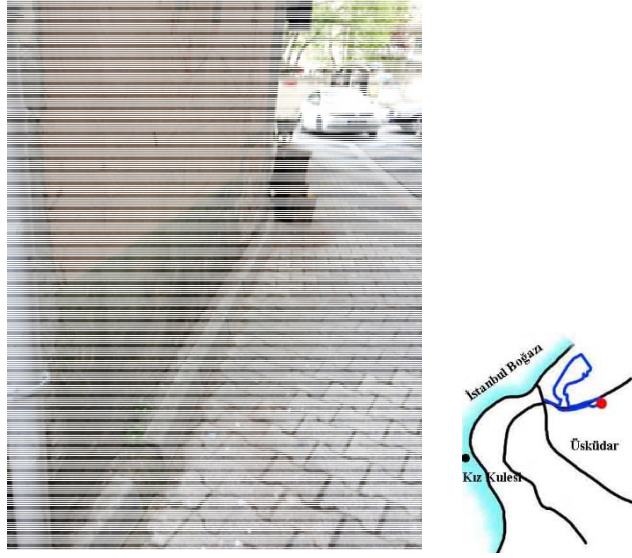

Şekil 3.65 : Peyzaj önünde oturan insan (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 42 konum krokisi (üst sağ), kâğıt toplayan ve oturan adamın arasından geçiş (alt)

Fark edilen 43:

Bülbüldere Mezarlığı'nın yanından ilerlemeye karar vermişim ama yağmur başladı. Daha korunaklı alanlarda yürümek için geri döndüm. Azizlik Sokağı'ndan ilerlemeye başladım. Bu sokak kapalı cepheleri olan ve aydınlık düzeyi düşük olan bir sokaktı. Ancak ben burada kendimi tedirgin hissetmemişim. Daha önceki keşiflerde aynı durumda olan hatta aydınlık düzeyi daha yüksek alanlarda tedirgin olurken burada olmamışım. Bu sokağın kamusalılığı ile ilgili bir tereddütte düşmemişim. Bu sokakta diğerlerinden farklı olan şey sadece kaldırım bordürleriydi. Kullanıma uygun

olmasa bile kaldırımın bir şekilde sürekliliğini koruması bu sokağı kentsel ağa aitliğini güçlendirmişti.

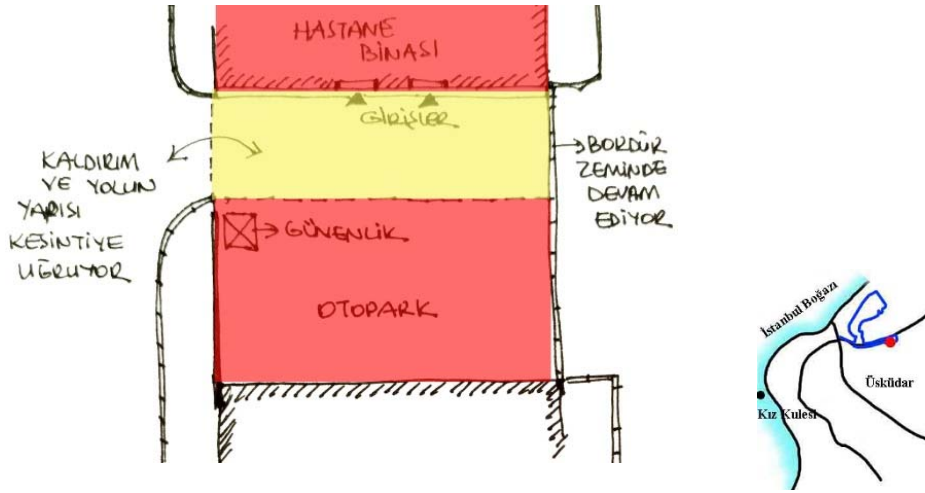
Şekil 3.66 : Azizlik Sokağı kaldırım detayı (16.04.2019) (solda), fark edilen 43 konum krokisi (sağda)

Fark edilen 44:

Azizlik Sokağı üzerindeki özel hastanenin önüne gelmiştim. Hastane önündeki alanın bir kısmı kent haritalarında sokak olarak görünmekteydi. Ancak yerinde farklı bir durum vardı. Hastane otopark olarak kullandığı alanla arasında kalan sokağı kendisine mal etmişti. Kösedayı Sokak ile birleştiği tarafta yolda hemzemin olarak bordürü devam ettirerek sokakla bağlantısını kesmişti. Selmanı Pak Caddesi tarafında ise sokağın girişine koyulan güvenlik kulübesi ve kaldırımların burada kesintiye uğraması bu alanın sokak algısını kırmıştı. Sokağın genelinde ise hastane kapılarının doğrudan sokağa açılması bu alanın hastaneye aitliğini kuvvetlendirmişti.

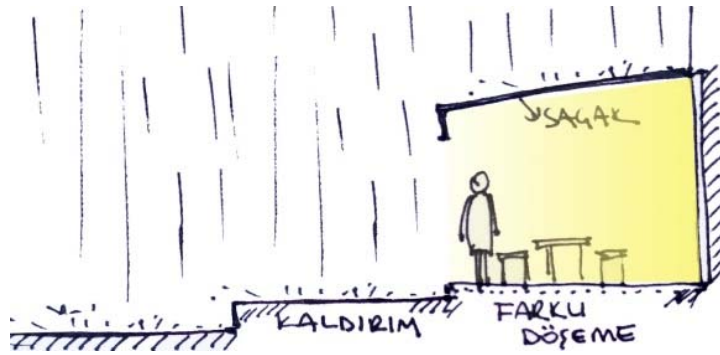

Şekil 3.67 : Azizlik Sokağı ve hastane ilişkisi (16.04.2019)

Şekil 3.68 : Azizlik Sokağı plan krokisi (solda), fark edilen 44 konum krokisi (sağda)

Fark edilen 45:

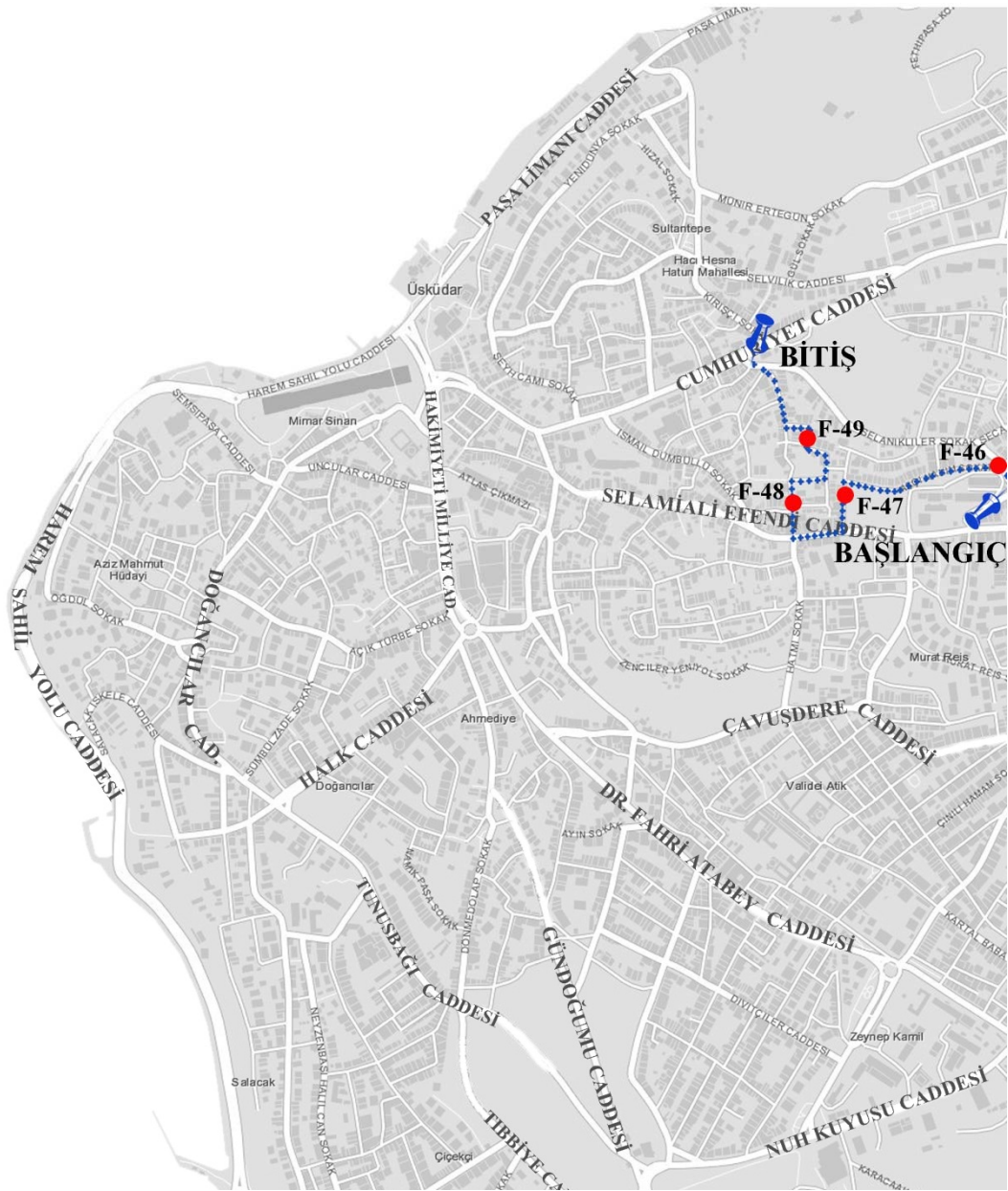

Şekil 3.69 : Dükân önü kendilenmiş alan (16.04.2019) (üst sol), fark edilen 45 konum krokisi (üst sağ), yağmur sırasında kendilemenin etkisizliği (alt)

Yağmur hızını arttırmaya başlamıştı. Selmanı Pak Caddesi üzerinde ilerliyordum. Burada yağmurdan korunmaya çalışırken dükkânların kendilerine ait olarak düzenledikleri saçakların altından yürüyordum. Yağmurda ıslanmak istemeyen birçok insan da benimle aynı şekilde davranıyordu. Normal zamanlarda bir sınır olarak görülen ve kullanılmayan alanlar yağmur yağarken kullanılıyordu. Bu durum kentsel mekânda karşılaştığımız sınırların o anki kişisel önceliklere göre değiştiğinin bir kanıtı niteliğindedi.

Rota-4

19.04.2019 Cuma günü keşfe Bağlarbaşı tarafından Gazi Caddesi üzerinde yokuş aşağı inerek başladım.

Şekil 3.70 : Rota-4

Fark edilen 46:

Aşçıbaşı Sokak'a gelmiştim. Burası emniyet müdürlüğünün etrafındaki yollardan biriydi. Müdürlük binası yüksek duvarlarla yoldan ayrılmıştı. Duvarların üstünde dikenli teller vardı. Ancak bunlara ek olarak kaldırımın da kullanılmaması için beton bariyerlerle etrafı çevrilmişti. Duvarların fotoğrafını çekmiştim ancak güvenlik nedeniyle silmek zorunda bırakıldım. Bu alan birçok normal aktiviteyi rahatlıkla yapamayacağımız bir alandı. Sık aralıklarla yerleştirilmiş kameralar ile çevre sürekli izleniyordu.

Şekil 3.71 : Emniyet müdürlüğü dış duvarları (solda), fark edilen 46 konum krokisi (sağda)

Fark edilen 47:

Şekil 3.72 : Selamsız (Url-10)(solda), fark edilen 47 konum krokisi (sağda)

Sokakta biraz ilerledikten sonra sokağın havası birden değişmişti. Selamsız Senti'ne gelmiştim. Asfalt üzerine yapışmış sakız izleri, sokaktaki insan sayısı birden çoğalmıştı. Sokakta yüksek sesle uzun mesafelerde konuşmalar yoğundu. Bu

konuşmaların arasından geçerken her an sözlü bir tacize uğrayabileceğimi düşünüyordum. İnsanlarla göz göze gelmemeye dikkat ederek Hazan Sokak'tan Selamiali Efendi Caddesi'ne doğru gittim. Selamiali Efendi Caddesi üzerinde burada oturanların işlettikleri dükkânlar vardı. Dükkânlardan dışarı ıslak halı kokuları geliyordu. Roman Halkı'nın yoğunlukta yaşadığı kısıtlı bu alan kullanıcılarının davranışları ile kentsel mekanda kendi sınırlarını görünür bir şekilde tanımlıyordu.

Şekil 3.73 : Hazan Sokak'ta sosyal ilişkiler

Fark edilen 48:

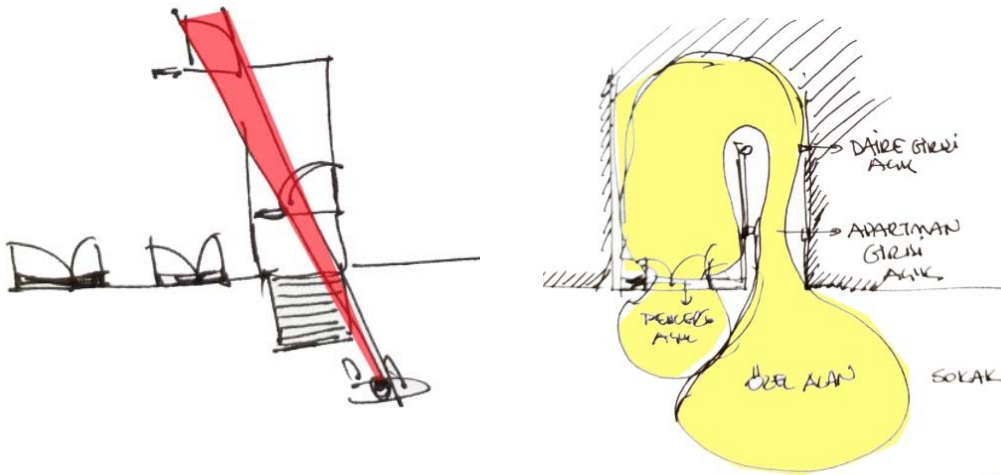
Kâtibim Azizbey Sokak'ta ilerlemeye başladım. Ev içindeki iletişim sokağa taşmış durumdaydı ve sokaktaki insanların çoğu tanışıyor. Sokaklar onların birlikte vakit geçirdikleri alanlardı ve bu birlikteliği oturulabilecek her yerde gerçekleştiriyorlardı. Bu ilişkinin fiziksel karşılığı olarak buradaki apartman kapıları, daire kapıları çoğunlukla açıktı. Sokaktan geçerken evin içi görülebiliyordu. Görsel anlamdaki bu süreklilik özel alanların sürekliliğine neden oluyor ve sokağa çıkışına izin veriyordu.

Şekil 3.74 : Sokağa asılan çamaşırlar (19.04.2019) (solda), fark edilen 48 konum krokisi (sağda)

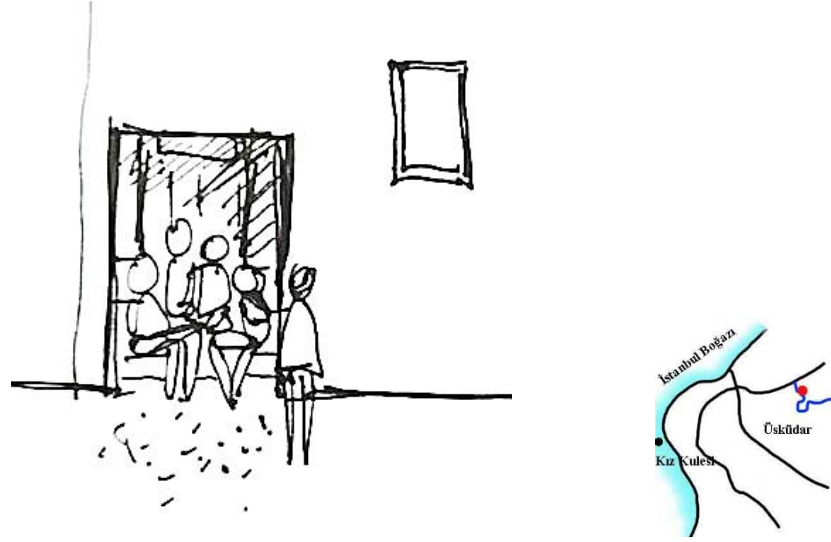
Şekil 3.75 : Selamsız 'da bir sokak ve konut girişi (18.04.2019)

Şekil 3.76 : Açık kapılardan görünen özel alanlar ve özel alanın görsel ilişkiyle birlikte sokağa taşması

Fark edilen 49:

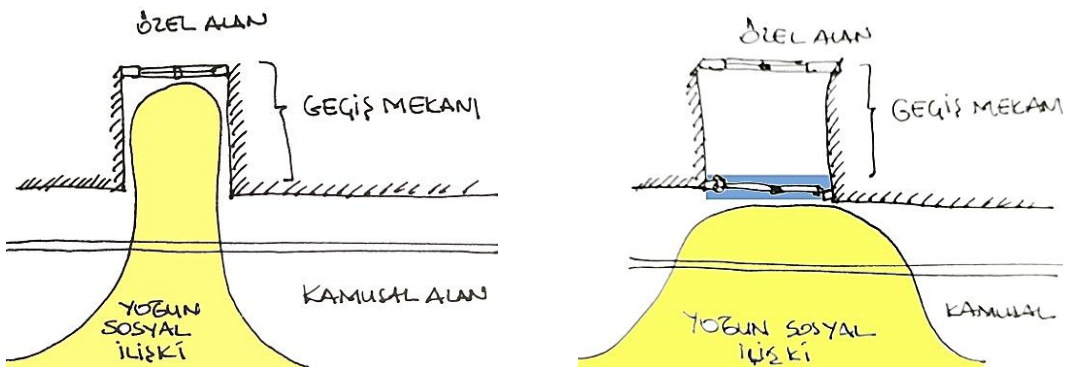
Sokaktaki yoğun sosyal ilişki fiziksel bir engel olmayan her yere yayılıyordu. Apartman önlerindeki basamaklar oturmak için iyi bir düzenlemeydi ve gençler bu alanlarda sohbet ediyor, oyunlar oynuyordu. Sokaktaki sosyal ilişkiye dâhil olmayan veya olmak istemeyen semt sakinleri kamusaldan özele geçerken geçiş mekânı olarak kullandıkları apartman girişlerinin kamusallaşmasını engellemek için merdivenlerine ikinci kapıyı yaptırmıştı. Bu sayede geçiş mekânları kendi özel mekânlarına doğru ilerletilerek kontrolü sağlanmak isteniyordu.

Şekil 3.77 : Apartman girişinde sohbet eden gençler (solda), fark edilen 49 konum krokisi (sağda)

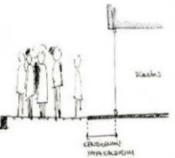

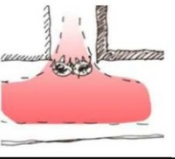

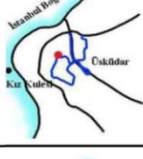

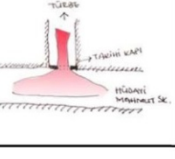
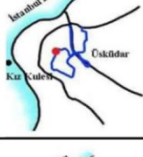

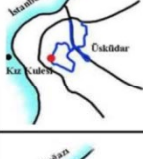

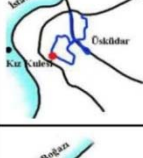
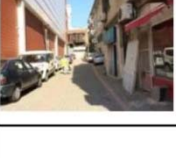
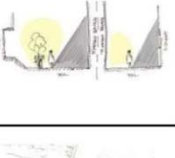
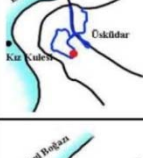
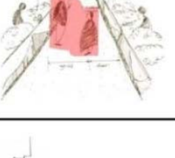

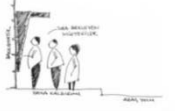
Şekil 3.78 : Apartman girişlerindeki ikinci kapılar (18.04.2019)

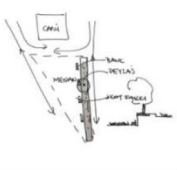

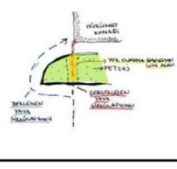

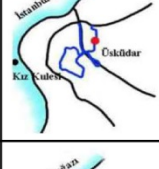
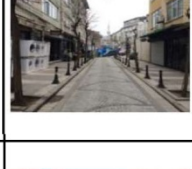
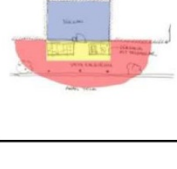
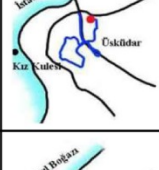

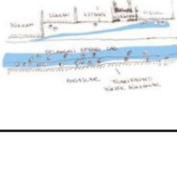
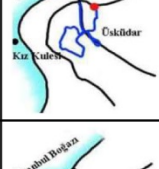

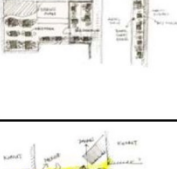

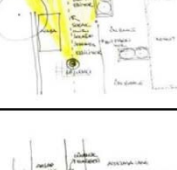
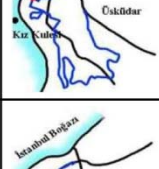

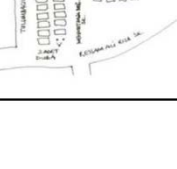

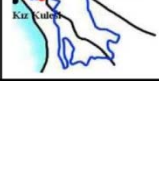

Şekil 3.79 : İkinci kapı yapılmadan önce (solda) ve yapıldıktan sonraki (sağda) durum

3.4.1. Fark edilenlerin listelenmesi

Çizelge 3.1 : Fark edilenler listesi

Keşif Sürecinde Farkedilenlerin Listesi						
Farkedilen No	Konum	Sokak /Cadde	Fotoğraf	Eskiz	Sınır Tanımlayıcı Durum	Muhataplar
1		Hakimiyeti Milliye Caddesi			Kendileme olgusu	İnsan-İnsan İlişkisi
2		Azizefendi Mektebi Sokak			Kent dokusunda sokağın alışılan yapısı	Mekan-İnsan İlişkisi
3		Azizefendi Mektebi Sokak			Sokağın güvenliğini sağlama yöntemi olarak özel-kamusal ilişkisinde geçiş mekanları	İnsan-İnsan İlişkisi
4		Azizefendi Mektebi Sokak			Sokak girişlerindeki kontrol noktaları	Mekan-İnsan İlişkisi
5		Hüdayi Mahmut Sokak			Kent dokusunda sokağın alışılan yapısı	Mekan-İnsan İlişkisi
6		Stümbülzade Sokak			Sokak girişlerindeki kontrol noktaları	Mekan-İnsan İlişkisi
7		Manastırhı İsmail Hakkı Sokak			Sokağın güvenliğini sağlama yöntemi olarak özel-kamusal ilişkisinde geçiş mekanları	İnsan-İnsan İlişkisi
8		Emin Ongan Sokak			Kişisel mekânın sınırları	İnsan-İnsan İlişkisi
9		Dr. Fahri Atabey Caddesi			Sınır tanımlayıcı değil, engel	

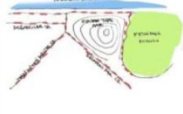
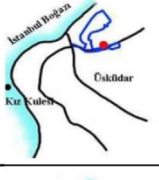

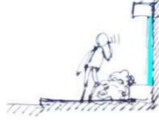
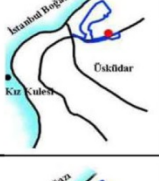

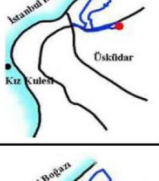

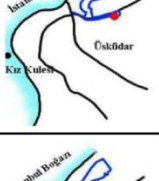

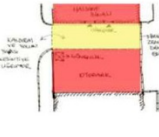
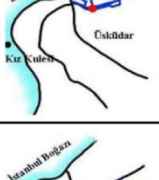

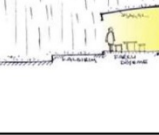

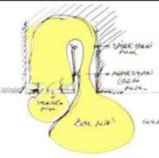
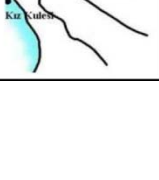

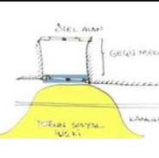
Keşif Sürecinde Farkedilenlerin Listesi- Devam

10		Dr. Fahri Atabey Caddesi - Hayretin Çavuş Sokak			Kalabalığın davranışları	İnsan-İnsan İlişkisi
11		Dr. Fahri Atabey Caddesi			Kalabalığın davranışları	İnsan-İnsan İlişkisi
12		Dr. Fahri Atabey Caddesi			Sınır tanımlayıcı değil, referans noktası	
13		Bulğurtu Mescit Sokak			Kendileme olgusu	İnsan-İnsan İlişkisi
14		Selamiali Efendi Caddesi			Cazibe ve fırsat olanağı	Mekan-İnsan İlişkisi
15		Tembel Hacı Mehmet Sokak			Kişisel mekânın sınırları	İnsan-İnsan İlişkisi
16		Velioglu Sokak			Kent dokusunda sokağın alışılan yapısı	Mekan-İnsan İlişkisi
17		Ressam Ali Rıza SK - Tulumbaclar SK			Soyut devamlılık	Mekan-İnsan İlişkisi
18		Mehmet Paşa Değirmeni Sokak			Sokak girişlerindeki kontrol noktaları	Mekan-İnsan İlişkisi
19		Salacak İskele Cd - İmrâhor Çeşme SK			Anlam kayması	Mekan-İnsan İlişkisi

Keşif Sürecinde Farkedilenlerin Listesi- Devam

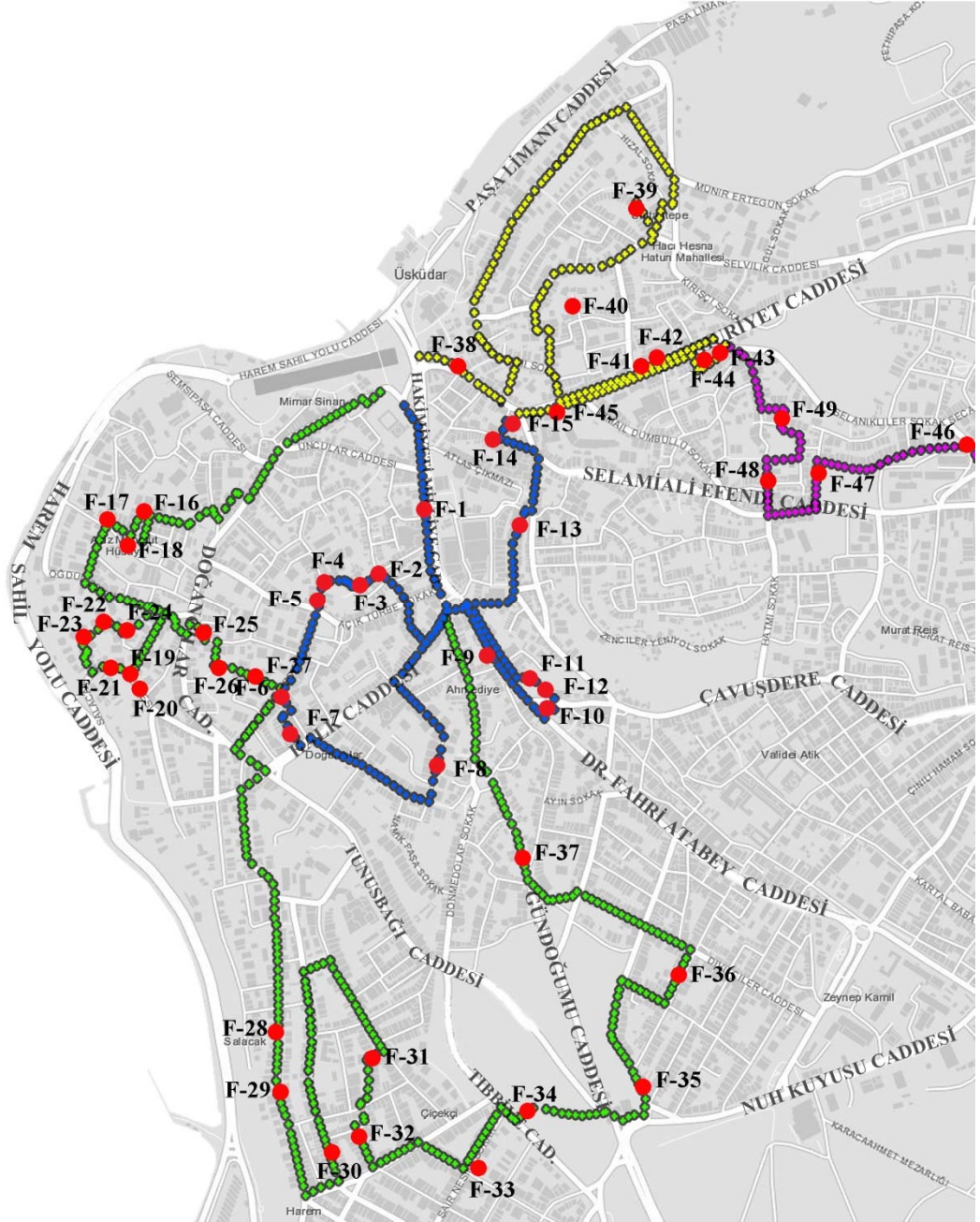
30		Neyzenbaşı Halil Can Sokak			Kendileme olgusu	İnsan-İnsan İlişkisi
31		Hafız-ı Kurra Sokak			Sokağın güvenliğini sağlama yöntemi olarak özel-kamusal ilişkisinde geçiş mekanları	İnsan-İnsan İlişkisi
32		Zilni Göktray Sokak			Sokağın güvenliğini sağlama yöntemi olarak özel-kamusal ilişkisinde geçiş mekanları	İnsan-İnsan İlişkisi
33		Bestekar A vni Anıl Caddesi			Kendileme olgusu	İnsan-İnsan İlişkisi
34		Tıbbiye Caddesi			Kalabalığın davranışları	İnsan-İnsan İlişkisi
35		İnadiye Cami Sokak			Hava şartları	Mekan-İnsan İlişkisi
36		Aşçıbaşı Mektebi Sokak			Mahremiyet için geçiş mekan talebi	İnsan-İnsan İlişkisi
37		Gündoğumu Caddesi			Soyut devamlılık	Mekan-İnsan İlişkisi
38		Selmani Pak Caddesi			Kendileme olgusu	İnsan-İnsan İlişkisi
39		İmam Hüseyin Sokak			Topoğrafya	Mekan-İnsan İlişkisi

Keşif Sürecinde Farkedilenlerin Listesi- Devam

40		Sultanate Mahallesi		Topoğrafya	Mekan-İnsan İlişkisi	
41		Selmani Pak Caddesi			Cazibe ve fırsat olanağı	Mekan-İnsan İlişkisi
42		Selmani Pak Caddesi			Kişisel mekanın sınırları	İnsan-İnsan İlişkisi
43		Azizlik Sokak			Kent dokusunda sokağın alışılan yapısı	Mekan-İnsan İlişkisi
44		Azizlik Sokak			Kendileme olgusu	İnsan-İnsan İlişkisi
45		Selmani Pak Caddesi			Hava şartları	Mekan-İnsan İlişkisi
46		Alçı Hanım Sokak			Kendileme olgusu	İnsan-İnsan İlişkisi
47		Selamsız Küllhanı Sokak			Kültürel farklılıklar	İnsan-İnsan İlişkisi
48		Katibim Azizbey Sokak			Mahremiyet için geçiş mekanı talebi	İnsan-İnsan İlişkisi
49		Etemağa Sokak			Mahremiyet için geçiş mekanı talebi	İnsan-İnsan İlişkisi

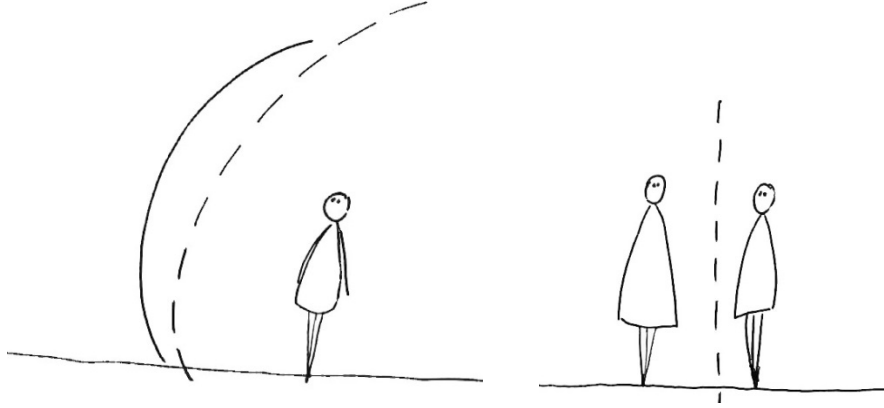
3.5. Fark edilenlerin Sentezlenmesi

Bu başlık altında 4 günlük gezi sırasında keşfedilen ve tasvirlenen sınır tanımlayıcılar gruplandırılarak değerlendirilecektir. Her bir kavramın kentteki farklı tezahürleri karşılaştırılacak, benzerlikleri ve farklılıkları tartışılacaktır. (Gezi sırasında “Fark edilen-(sayı)” olarak kodlanan sınır tanımlayıcılar bu bölümde “F-(sayı)” olarak kullanılacaktır.)

Şekil 3.80 : Deneyimlenen tüm rotalar

Alan çalışmasında fark edilen, Üsküdar kent mekânında gündelik yaşam pratiklerini etkileyen sınır tanımlayıcılar üst ölçekte muhatapları bakımından iki gruba ayrılmıştır. Bu gruplardan birisi mekân-insan ilişkisi diğeri ise insan-insan ilişkisidir. Bu iki grubun altında betimlenen keşifler özelliklerine göre, alandan elde edilen verilerle belirlenen alt başlıklar altında gruplandırılmıştır. Bu başlıklar literatürde bulunan tanımlamalardan bağımsız olarak keşif sürecinde yapılan betimlemelerde kullanılan ifadelere dayanarak oluşturulmuştur.

Şekil 3.81 : Mekân-insan ilişkisi ve insan-insan ilişkisinde sınırlar eskizi

Mekân-insan ilişkisinde sınır tanımlayıcılar

- Kent dokusunda sokağın alışılan yapısı
- Sokak girişlerindeki kontrol noktaları
- Cazibe ve fırsat olanağı
- Kent bileşenlerindeki soyut devamlılık
- Kent bileşenlerindeki anlam kaymaları
- Hava şartları ve topoğrafya

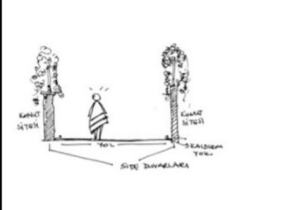

İnsan-insan ilişkisinde sınır tanımlayıcılar

- Kendileme olgusu
- Kalabalığın davranışları
- Kültürel farklılıklar
- Mahremiyet için geçiş mekânı talebi
- Kişisel mekânın sınırları
- Sokağın güvenliğini sağlama yöntemi olarak özel-kamusal ilişkisinde geçiş mekânları

3.5.1. Mekân-insan ilişkisinde sınır tanımlayıcılar

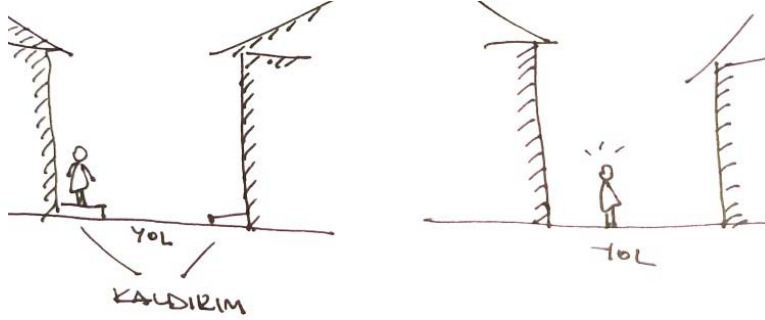
3.5.1.1. Kent dokusunda sokağın alışılan yapısı

Çizelge 3.2 : Sınır tanımlayıcısı sokağın alışılan yapısı olan fark edilenler listesi

Sınır Tanımlayıcısı Sokağın Alışılan Yapısı Olan Fark Edilenler Listesi				
Farkedilen No	Konum	Sokak /Cadde	Fotoğraf	Eskiz
5		Hüdayi Mahmut Sokak		
22		Salacak İskele Arkası Sokak		
24		Salacak İskele Arkası Sokak		
27		Stümbülzade Sokak		
43		Azizlik Sokak		

Üsküdar kent mekânındaki sokakların genel görünüşünde yolun iki yanında yapılar onların önlerinde kaldırımlar ve ortada yol vardır. Bu dizilim bize bu alanın kamusal olduğu mesajını vermektedir. Nitekim F-5 örneğinde kaldırım devam ettiği ve arka fonda farklı nitelikte yapılar olması özel bir alanı kamusal zannetmemeneden

olmuştur. Bu dizilimin farklılaştığı yerlerde sokağın kamusalılığı konusunda tereddütler oluşabilmektedir. Sokak yapısındaki kaldırım her ne kadar yayaların kullanım alanını tanımlamak için var olsa da ifade ettiği şey bununla kısıtlı değildir. Kaldırımın varlığı bu alanda yürünebileceğinin bir kanıtı olmaktadır. Olmadığı durumlarda yaya konutlara yaklaşmadan (özel alan) yolun ortasında (kamusal alan) yürümeyi tercih edebilmektedir. Örneğin F-24 ve F-27 örneğinde kaldırımın olmayışı bu alanlarda hissedilen kamusalılığı yolun orta kesimlerine doğru itmiştir.

Şekil 3.82 : Farklı sokak yapısında yayaların konumu

Kaldırımın fiziksel varlığının verdiği mesajın önemini anlatan bir örnek olarak F-43 verilebilir. Burada duvar yanında sadece bordür olarak sürekliliğini devam ettiren kaldırım, sokaktan geçerken bu alanın yayalar tarafından kullanılabilmesi mesajını vermiştir. Günther Fischer (2015), Mimarlık ve Dil kitabının dizimsel ilişkiler bölümünde bu konuya değinmiştir. Fischer'e göre ayrıntılara dikkat edilmiş şekilde tasarlanmış çevreler yapıların konuşmasını sağlar ve onların ne olduklarını anlamamıza yardımcı olur. Ona göre mimarlıkta ancak belirli birlikteliklere izin vardır. Bu birliktelikler toplumun belleğinde bir karşılığa ulaşır ve bu birlikteliklerin bozulduğu yerlerde mekânın algılanmasında sıkıntılar ortaya çıkar (Fischer, 2015).

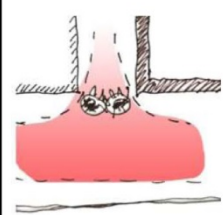

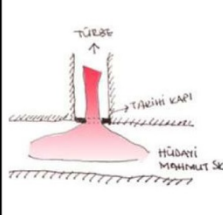

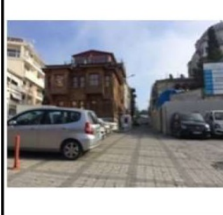
3.5.1.2. Sokak girişlerindeki kontrol noktaları

Kentsel mekânda sokakların ağa bağlandığı yerlerdeki değişiklikler ve oluşumlar “kamusal sokak” algısını değiştirmektedir. Sokak ölçüsündeki değişiklikler veya girişine koyulan bir kontrol noktası onun kamusallığını özel alana doğru itelemektedir. Bu durum sokağın kullanımını kısıtlı hale getirmektedir. Ancak bu kısıtlılıkla geniş olandan dar olana geçerken karşılaşırız. Çünkü kamusal ve özel mekân arasındaki hareket akışında kamusala geçişler akışkan yabancı olunan özel mekâna geçişler daha kontrollüdür. Bu nedenle dar olan bir mekândan geniş bir ortama geçerken bu kısıtlılık her hangi bir etki oluşturmaz.

F-2’de dar sokağa girerken oluşan tedirginlik F-4’te bir kapı içinden çıkarken oluşmamıştır. F-18’de sokak başındaki güvenlik kulübesi meydandan sokağa girerken bir kısıtlılık oluşturmuş ancak tersi güzergâhta etkisini yitirmiştir. Aynı, yabancı bir evden çıkarken daha rahat davranmamız ama aynı eve girerken daha tedirgin olmamız gibi. Bu durumu bir huniye benzetebiliriz. Geniş uçundan dökülen sıvı dar olan uçtan çıkabilmek için bir müddet beklemek zorundadır ancak dar uçtan bir sıvı döküldüğünde herhangi bir birikme olmaksızın akış devam eder.

Sokak girişlerindeki kısıtlayıcı öğelerin yerleştirilme maksatları böyle bir şey olmamasına rağmen sokağın kullanımını olumsuz yönde etkiler. Bu durum yine Fisher(2015)’in dizimsel ilişkiler yaklaşımıyla açıklanabilir.

Çizelge 3.3 : Sınır tanımlayıcısı sokak girişindeki kontrol noktaları olan fark edilenler listesi

Sınır Tanımlayıcısı Sokak Girişlerindeki Kontrol Noktaları Olan Farkedilenler Listesi				
Farkedilen No	Konum	Sokak /Cadde	Fotoğraf	Eskiz
2		Azizefendi Mektebi Sokak		
4		Azizefendi Mektebi Sokak		
6		Sümbülzade Sokak		
18		Mehmet Paşa Değirmeni Sokak		

3.5.1.3.Cazibe ve fırsat olanağı

Kent kullanıcıları gündelik hayatlarını kentte hareket ederken o andaki önceliklerine göre optimum düzeyde bir rota belirleyerek sürdürmektedirler. Yapılan araştırmalar bağlantıları yüksek ve fırsat olanağı bulunan bölgelerin sıklıkla tercih edilen yerler olduğunu doğrulamaktadır. Kürkçüoğlu da (2015) bir araştırmasında “çekici” mekânların kentsel dokudaki hareket sırasında daha fazla kullanıldıklarını tespit etmiştir. Çekici unsurlar kent kuramcılarının (Cooper(1979), Preiser (1973), Lawrence (1987) vs.) kentsel mekândaki kullanıcı gereksinimlerinden estetik değerler ve toplumsal ihtiyaçlar kategorisinde değerlendirilebilir. F-14 örneğinde Selamiali Efendi Caddesinde de pasajların ve ticari faaliyetlerin aktif olduğu taraf kent kullanıcıları tarafından daha çok tercih edilmektedir. Buradaki dükkan önlerinden geçerken ihtiyaçlarını fark etmek ve hemen alabilmek, veya bir katalogdan bakar gibi vitrindeki kıyafetleri izlemek cazip gelmektedir. Ayrıca çok sayıdaki pasajın varlığı diğer caddeye olan bağlantıyı güçlendirmektedir. F-41 örneği de duvara yaklaşarak yürüme isteği de duvardan akan su sesinin cazibesinden kaynaklanmaktadır.

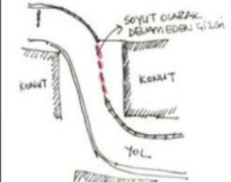

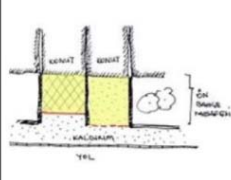

Çizelge 3.4 : Sınır tanımlayıcısı cazibe ve fırsat olanağı olan fark edilenler listesi

Sınır Tanımlayıcısı Cazibe ve Fırsat Olanağı Olan Fark Edilenler Listesi				
Fark Edilen No	Konum	Sokak /Cadde	Fotoğraf	Eskiz
14		Selamiali Efendi Caddesi		
41		Selmani Pak Caddesi		

3.5.1.4. Kent bileşenlerindeki soyut devamlılık

Kentsel mekândan sürekliliğine alışıldık öğelerin aralıklı olarak kesintiye uğraması o öğelerin sürekliliğinde algısal bir farklılık yaratmamaktadır. F-25'te kaldırım bordürünün konut önüne geldiğinde kesintiye uğruyor olmasına karşın soyut sürekliliğini koruyarak konut ile yol ayrımını belirlemektedir.

Çizelge 3.5 : Sınır tanımlayıcısı soyut devamlılık olan fark edilenler listesi

Sınır Tanımlayıcısı Soyut Devamlılık Olan Fark Edilenler Listesi				
Fark Edilen No	Konum	Sokak /Cadde	Fotoğraf	Eskiz
17		Ressam Ali Rıza Sk - Tulumbacılar Sk		
25		Hafız Alipaşa Sokağı		
29		Bestekar Selahattin Pınak Sokak		
37		Gündoğumu Caddesi		

Çizgiselliğin soyut sürekliliğini F-29 örneğinde de görmekteyiz. Sağdaki konut kaldırımıyla aynı döşemeyi kullanmasına rağmen diğer bahçelerin ön duvarlarından gelen aksın soyut sürekliliği bu bahçenin sınırlarını algılamamızı sağlamaktadır. Ancak soldaki konut bahçe zemini bahçenin bir kısmını kaplayacak şekilde değiştirmiş bir sınır oluşturmuştur.

Oluşan bu görünür sınır soyut çizginin burada devam etmesinin önüne geçmiş ve bu bahçenin sınırı olarak döşeme kaplamasının çizgiyi algılamamıza neden olmuştur.

Soyut sınırlar görünür sınırlar kadar keskin olmasalar da kentsel mekânın işleyişinde önemli bir yere sahiptirler. F-17 örneğindeki meydan zemininde ne kaplama farklılığı ne de boya ile bir sınır belirlenmiştir. Araçlar yol akslarının dışında kalan boşluklara park etmekte ve sınırlarını bu akslara göre belirlemektedir. Park alanının belirlenmesinde maddi olarak kullanılan 2 adet duba vardır. Bu noktada araç parkının sıkıntılı olacağı ön görüşüyle (belki de tecrübesiyle) burada sınır görünür hale getirilmiştir.

Kendileme başlığı altında incelediğimiz F-20 örneğinde kapı önüne yerleştirilen 4 adet saksı soyut düzlemde bir kare oluşturmuştur. Oluşan bu kare alan saksı ile kendilenen alanın sınırlarını belirgin hale getirmektedir.

F-37 örneğinde gerçekleşen durumda soyut birleştirmelerin bir karşılığıdır. Farklı mezarlıkların duvarlarının aynı formu kullanması onları birbirine soyut düzlemde bağlamış ve bir bütün olarak algılanmalarına neden olmuştur.

Lang'ın (1987) mekânın algılanmasında bahsettiği Gestalt kuramı ilkeleri (yakınlık, benzerlik, tamamlama, devamlılık, bölge, simetri) yukarıdaki örneklerin farklı bir biçimde algılanmasına yol açmıştır.

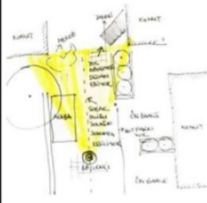

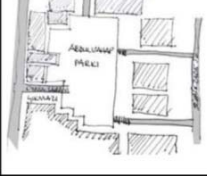
3.5.1.5. Kent bileşenlerindeki anlam kaymaları

Kentsel mekânda her işlevin fiziksel bir çağrışımı vardır. Yine, Fisher (2015) dizimsel ilişkiler yaklaşımında, kent bileşenlerinin birlikteliğinin bir anlamı ve kuralı olduğunu bu kuralların hiçe sayıldığı durumlarda anlam kaymalarının yaşanabileceğini ifade eder (Fischer, 2015). Örneğin cami deyince veya park deyince insanların akıllarında benzer formlar canlanır. Kent içinde varlığını bu formlardan farklı olarak sürdüren yapı ve alanların fark edilmesi zorlaşmaktadır. F-23 ve F-26 keşifleri bu durum için birer örnek olmaktadır. F-23 örneğindeki cami kubbesiz, oldukça küçük bir camidir. Özel bir konuta ait bahçe duvarına bitişik, girişinin konut girişiyle aynı yerdedir. Minaresi caminin arkasında kalarak hemen göze çarpmaz. Bu özellikler tek başına caminin algılanmasına etki etmezken, hepsinin bir arada olması camiye zihinsel karşılığandan uzaklaştırarak algılanmasını zorlaştırmıştır. F-26 örneğindeki Abdulvahap Parkı da aynı şekilde bir durum sergilemektedir. Genellikle

en az bir kenarı yol ağıyla ilişkili olan parklardan farklılaşarak konutların ortasındaki boşluğu kullanmıştır ve bu durum onun park olarak algılanmasını zorlaştırmaktadır.

F-16 ve F-19 örneklerinin kentsel mekânda sınır olarak görülmelerinin sebebi de yine onların olduklarından farklı olarak yorumlanmasıdır. F-16 örneği bir çıkmaz sokak gibi, F-19 örneği bir konut sitesi içi gibi algılanmıştır.

Çizelge 3.6 : Sınır tanımlayıcısı anlam kayması olan fark edilenler listesi

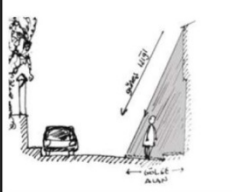

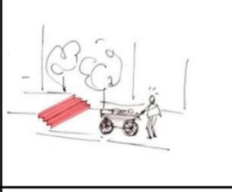

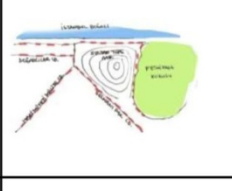

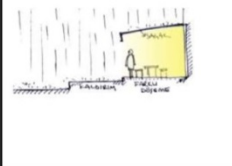
Sınır Tanımlayıcısı Anlam Kayması Olan Fark Edilenler Listesi				
Fark Edilen No	Konum	Sokak /Cadde	Fotoğraf	Eskiz
16		Velioglu Sokak		
19		Salacak Iskele Cd - İmrahor Çeşme Sk		
23		Salacak Iskele Arkası Sokak		
26		Abdulvahap Parkı		

F-16 da sokak sonundaki yapı önünde biriken molozlar, köşedeki ağaç, yolun dönüşünün görünmesine engel olmuştur. Yolun ortasında giden oluğun diğer sokağa dönmemesi ve kesilmesi bu sokağın devam etmediği mesajını vermiştir. Çıkmaz sokak olarak algılanmasıyla bu sokağın daha özel bir sokağa dönüşmesi düşüncesi ise apartman içinden çıkan kırmızı paspasın yola kadar uzamasıyla desteklenmiştir. F-19 öncelikle göze çarpan zemin kaplamasının değişmesi ve merkezine tarihi çeşmeyi alarak radyal çizgilerle kaplanması olmuştur. Devamında ise aynı niteliğe

sahip konutlar tarafından çevrelenmiş bir meydanın oluşu ve bu meydana park edilen araçlar bu meydanın sitelere ait bir alan gibi algılanmasına neden olmuştur.

3.5.1.6. Hava şartları ve topoğrafya

Çizelge 3.7 : Sınır tanımlayıcısı hava şartları ve topoğrafya olan fark edilenler listesi

Sınır Tanımlayıcısı Hava Şartları ve Topoğrafya Olan Fark Edilenler Listesi				
Fark Edilen No	Konum	Sokak /Cadde	Fotoğraf	Eskiz
35		Inadiye Cami Sokak		
39		İmam Hüsrev Sokak		
40		Sultantepe Mahallesi		
45		Selmani Pak Caddesi		

Yaşadığımız çevrenin kentsel varlığı haricinde doğal olarak var olan nitelikleri de gündelik yaşam sırasında pratiklerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. F-35, F-39, F-40 ve F-45 farklı niteliklerde olsalar da aynı noktaya işaret etmektedirler. F-35'te havanın ısınmasıyla gölgede yürüme ihtiyacı oluşmuş ve sokağa düşen bina gölgeleri bir yürüme sınırı oluşturmuştur. F-39'da ise topoğrafyadaki eğim merdiven olarak şekil almış ve buradaki erişimi kısıtlamıştır. F-40'te Sultantepe Mahallesi'nin bütünü için yapılan tespit onun adından da anlaşıldığı üzere bir tepe üzerinde kurulmasıyla da alakalıdır. Eğimin fazla olması ve diğer yanında bir korunun bulunması yapıyı çevrelerle bağlantısını zayıflatmakta ve bu alanın sosyalliğini etkilemektedir.

F-45 örneği gölgede yürümekle aynı kurguya sahiptir. Yağmurda ıslanmadan yürüyebilmek için saçak altlarının bir sınır oluşturması örneğidir. Ancak bu örnekte daha fazlası vardır. Kent içindeki sınırların şartlara bağlılığını ve bu şartların derecelerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Kendilemenin etkili bir sınır tanımlama tekniği olarak karşımıza çıktığı bu çevrede yağmurdan korunma talebi bu sınırların varlığını önemsememektedir. Dükkân önündeki kendilenmiş alan (döşeme, saçak ve kendi eşyalarını yerleştirerek) yağmurda kentliler tarafından rahatlıkla kullanılan bir mekana dönüşmüştür.

3.5.2. İnsan-insan ilişkisinde sınır tanımlayıcılar

3.5.2.1. Kendileme olgusu

Kendileme bir yeri kendine mal etmektir. Bir yeri kendileme o yerle olan yakınlıktan doğmaktadır. Dolayısıyla farklı türlerde ve niteliklerde yapılmış olan kendilemeler arasında daha önemli veya daha basit karşılaştırılması yapılamaz. Her biri kendileme olarak eş değerdedir (Bilgin, 2011).

Ancak gezi sırasında keşfedilen dükkânlar tarafından kendilenmiş kaldırımların her biri kent belleğinde sınır etkisini oluştursa da gündelik pratiği etkileme düzeyleri farklıdır. Bazıları daha geçirimsiz sınırlar oluştururken bazıları da daha geçirgen bir yapıdadır.

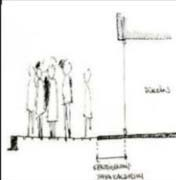

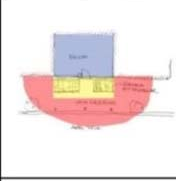

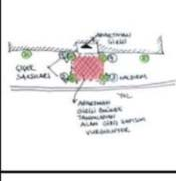
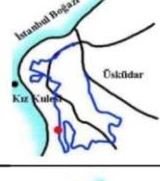

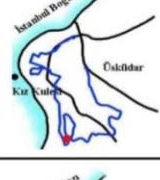

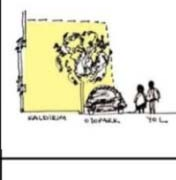
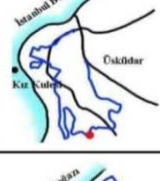

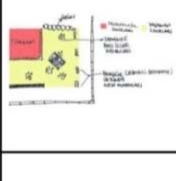
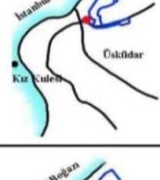

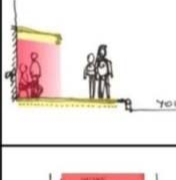
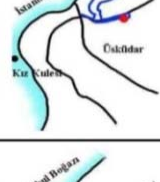

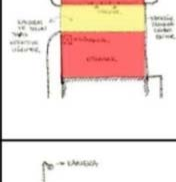

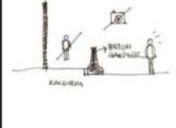
Sadece zemin kaplaması değiştirilerek tanımlanmış olan sınırlar değiştirilen kaplamanın kaldırıma doğru olan genişliği arttıkça sınır esnekleşmekte, daraldıkça keskinleşmektedir. Kendileme için kullanılan taktiklerin sayısının artması da kendilemeyi güçlendirmektedir.

F-1, F-13, F-33 ve F-38 numaralı keşiflerin karşılaştırılmasıyla yukarıdaki tespiti ulaşılmıştır.

Birinci şekilde nispeten dar bir alan kendilenmiş bu alan kaldırımdan geçenler tarafından kullanılmamıştır. İkinci şekilde genişleyen döşeme kaplaması sınır etkisini azaltmış ve az sayıda da olsa buradan geçen insanlar olmuştur. Üçüncü örnekte geniş bir şekilde kaplanan kaldırım saçak ile de desteklenince sınır keskinleşmiştir. Ancak dördüncü örnekte neredeyse kaldırımın tamamını kaplayan farklı zemin kaplaması sınır etkisini oluşturamamış kendilenmiş alan olarak sadece saçak altı kullanılmıştır.

Kendilemenin sayısız yöntemi olabilir. Örneğin F-13'te bakış ile (sarı alan), F-33'te kendi eşyalarını yerleştirerek, F-20'de saksı ile ve F-30'da ağaç dikerek mekânlar

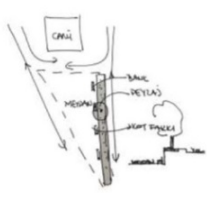

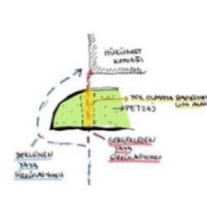

Çizelge 3.8 : Sınır tanımlayıcısı kendileme olgusu olan fark edilenler listesi

Sınır Tanımlayıcısı Kendileme Olgusu Olan Fark Edilenler Listesi				
Fark Edilen No	Konum	Sokak /Cadde	Fotoğraf	Eskiz
1		Hakimiyeti Milliye Caddesi		
13		Bulgurlu Mescit Sokak		
20		Salacak İskele Caddesi		
28		Bestekar Selahattin Pınar Sokak		
30		Neyzenbaşı Halil Can Sokak		
33		Bestekar Avni Anıl Caddesi		
38		Selmani Pak Caddesi		
44		Azizlik Sokak		
46		Ahçı Hanım Sokak		

kendilenmiştir. F-13'teki dükkân sahibinin bakış ile genişlettiği dükkân alanına benzer bir durum F-46'da emniyet müdürlüğü duvarlarında vardır. Burada doğrudan bir bakış yoktur ancak kameralarla oluşturulmaya sağlanan güvenli alan bu alanı istenilen düzeyde kullanmanızı engellemektedir. Ayrıca bir nesneyi yok ederek de kendileme yapılabilir. F-44 (hastane önü sokak) buna iyi bir örnektir. Genel sokak dokusuna ait öğeleri yok ederek hastane önündeki sokak hastaneye ait bir forma dönüşmüştür. Sokağın iki yanındaki bordürler yok edilerek bu alan özel alana bağlamıştır. Bu örnekte farklı kendileme biçimleri birlikte kullanılmıştır. Örneğin yolun sürekliliği zeminde devam eden bordürlerle kırılmış ve yeni bir mekânın oluşmasına sebep olmuştur.

3.5.2.2. Kalabalığın davranışları

Çizelge 3.9 : Sınır tanımlayıcısı kalabalığın davranışları olan fark edilenler listesi

Sınır Tanımlayıcısı Kalabalığın Davranışları Olan Fark Edilenler Listesi				
Fark Edilen No	Konum	Sokak /Cadde	Fotoğraf	Eskiz
10		Dr. Fahri Atabey Caddesi - Hayrettin Çavuş Sokakı		
11		Dr. Fahri Atabey Caddesi		
34		Tıbbiye Caddesi		

Helbing 'e göre (2001) yayaların yürüme davranışları birbirlerini etkilemektedir (Özer, 2014, s. 13) Bununla birlikte yayaların yürüme davranışları çevreyi şekillendirerek tekrar bir etki unsuru olarak ortaya çıkarmaktadır. F-34 de mezarlığın içindeki yoldan gelen çok sayıda insan olması bu yolu fark etmemi ve kullanmamı

sağlaması ve F-11 örneğindeki bozulmaya başlayan çim dokusu buradan geçen insanlara daha önce başkaları tarafından kullanıldığına referans olması ve çekinmeden kullanması Helbing'in açıklamasının birer örneğidir. F-11'deki etkileşim çim tamamen yok olup burası bir yaya yoluna dönüşene kadar devam eder ya da yayaların tercihi yok sayılarak çim alan çevresine koruyucu önlemler alınır.

F-10(saatli meydan kulesi) örneğinde insan hareketlerinin meydanın şekillenmesinde bir etken olmuş ve saatin yerini belirlemiştir.

3.5.2.3. Kültürel farklılıklar

Çizelge 3.10 : Sınır tanımlayıcısı kültürel farklılıklar olan fark edilenler listesi

Sınır Tanımlayıcısı Kültürel Farklılıklar Olan Fark Edilenler Listesi				
Fark Edilen No	Konum	Sokak /Cadde	Fotoğraf	Eskiz
47		Selamsız Küllühan Sokak		

Kültürel yaşantı bireylerin çevreyi algılama ve düşüncelerin davranışa dönüşme sürecinin bir girdisidir. Dolayısıyla farklı kültürlerin parçaları olan insanların aynı çevreyi algılayıp davranışa dönüştürme süreçleri de farklılaşmaktadır. Davranışların farklılaşmasının sonucu olarak gündelik pratikler ve kentsel mekânda da değişiklikler olabilmektedir. F-47 (Selamsız örneği) kültürün gündelik pratiklere ve kentsel mekâna nasıl tezahür ettiğinin bir göstergesidir. Buranın yerleşik halkı olan Romanlar kültürel farklılıklarını, yaşadıkları bölgede yine kültürel farklılıklarının oluşturduğu görünmeyen sınırlar sayesinde koruyabilmişlerdir.

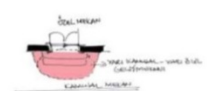

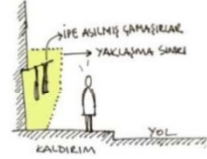

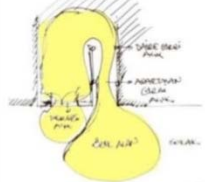

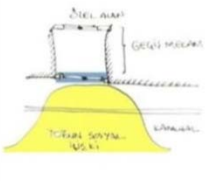
3.5.2.4. Mahremiyet için geçiş mekânı talebi

Bir sokaktaki evin içindeki özel yaşamla sokaktaki sosyal yaşamın bir ilişkisi vardır. Aradaki sınırlar iki yaşantıyı böler nitelikte olmasıyla birlikte aynı zamanda iletişime geçilen yerdir. Bu kesitin mekânsal sıralaması evin içinden başlayarak özel mekân, yarı özel mekân, yarı kamusal mekân ve kamusal mekan olarak devam eder. Bu sıralamadaki geçiş mekânlarının varlığı özel ve kamusal alanların anlamını korumak için önemlidir. Geçiş mekânlarının fiziksel varlıkları ortadan kalktığında iki mekânında mahremiyeti tehlike altına girmektedir. F-21, F-36, F-48 ve F-49

örneklerinde geçiş mekânları yok edilerek mahremiyet seviyesi düşürülmüştür. Kaldırımdan geçen insanların temas edebileceği seviyede asılan çamaşırlar, Selamsız sokaklarındaki açık bırakılan pencere ve kapılar, içeri ile dışarı arasında kurulan sohbetler özel yaşantının sokağa taşmasına sebep olmaktadır. Asılan çamaşırların yanından yaklaşımadan geçmek hem kendinin hem de karşıdaki kişinin mahremiyetini korumak için gerçekleşen bir eylemdir. Arada kalan boşluk geçiş mekânı olarak algılanır. F-21 örneğindeki özel mekâna açılan kapının önünden geçerken yaklaşmama çalışmak da aynı hissin ürünüdür.

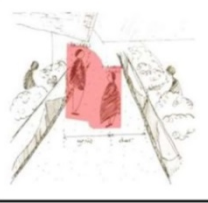

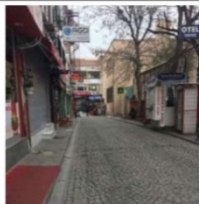
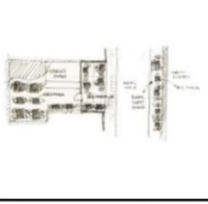

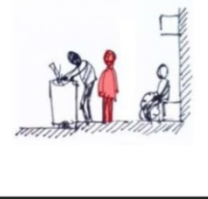
Selamsız örneğinde sokağa taşan özel yaşam o kadar yoğundur ki bu kültüre ait olmayan kişilerin dahi geçiş mekânlarını doldurucu niteliktedir. F-49 örneğinde 2. Apartman kapılarının yapılması işgal edilen geçiş mekânının varlığını korumaya yönelik bir hamledir.

Çizelge 3.11 : Sınır tanımlayıcısı mahremiyet için geçiş mekânı talebi olan fark edilenler listesi

Sınır Tanımlayıcısı Mahremiyet İçin Geçiş Mekanı Talebi Olan Farkedilenler Listesi				
Farkedilen No	Konum	Sokak /Cadde	Fotoğraf	Eskiz
21		Salacak İskele Caddesi		
36		Aşçıbaşı Mektebi Sokak		
48		Katibim Azizbey Sokak		
49		Etemağa Sokak		

3.5.2.5. Kişisel mekânın sınırları

Çizelge 3.12 : Sınır tanımlayıcısı kişisel mekân olan fark edilenler listesi

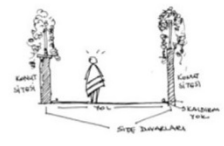

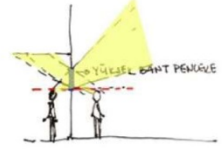
Sınır Tanımlayıcısı Kişisel Mekan Olan Fark Edilenler Listesi				
Fark Edilen No	Konum	Sokak /Caddede	Fotoğraf	Eskiz
8		Emin Ongan Sokak		
15		Tembel Hacı Mehmet Sokak		
42		Selmani Pak Caddesi		

Kişisel mekân kentsel mekândaki hareketimizi yönlendiren önemli unsurlardan biridir. Görünmez ve sınırları değişken bir alanı kapsamaktadır. Ancak hissedilirler. Kişisel mekânın varlığını tehdit altında olduğunda daha iyi anlaşılacaktır. F-8 örneğinde konuşan iki insan arasındaki mekân daha geniş olmasına rağmen kadının arkasındaki dar alandan geçmek kişisel mekânın varlığına ve beden üzerindeki şekline dair bir fikir vermektedir. F-42 örneği de aynı şekilde kişisel mekânın beden üzerinde yoğunlaştığı bölgeleri anlamamıza yardımcı olmaktadır. İki örnekte de kişilerin önünden değil arkasında geçmek tercih edilmiştir. Goffman'ın da ifade ettiği gibi kişisel mekân kişilerin ön taraflarında daha geniş arkalarında ise daha dardır. (Goffman, 2017, s. 55). Kişilerin ön taraflarında geniş olan bu alan bakış ile genişletilebilir. Kalabalık bir otobüste yolcuların yüzüne baktığında yakınlıktan dolayı baskı hissetmemek için camdan bakarak kendi mahremiyetini korumaya çalışan insanların yaptığı dışarıya doğru kişisel mekânlarını genişletmektir. Kişisel mekân kişinin bulunduğu mekândaki her hareketle yeniden şekillenen bir yapıdır (Goffman, 2017). F-15 örneğinde mekân kalabalıkken yabancı birinin masasına oturmak rahatsız etmezken masalar boşaldığında araştırmacının konumu sorgulatan

şey kişisel mekânın boşlukla birlikte büyümesidir. Masasındaki yabancı ile iletişime geçtiğinde masada oturmanın artık rahatsız etmemesi ise kişisel mekânın kişisel yakınlığa göre de şekillendiğinin bir ispatıdır.

3.5.2.6. Sokağın güvenliğini sağlama yöntemi olarak geçiş mekânları

Çizelge 3.13 : Sınır tanımlayıcısı sokağın güvenliği için geçiş mekânı talebi olan fark edilenler listesi

Sınır Tanımlayıcısı Sokağın Güvenliği İçin Geçiş Mekanı Talebi Olan Fark Edilenler Listesi				
Fark Edilen No	Konum	Sokak /Cadde	Fotoğraf	Eskiz
3		Azizefendi Mektebi Sokak		
7		Manastırlı İsmail Hakkı Sokak		
22		Salacak İskele Arkası Sokak		
31		Hafız-ı Kurra Sokak		
32		Zihni Göktaş Sokak		

Özel Mekân ile kamusal mekan arasındaki ilişki belli bir seviyede hem içerisi hem de dışarı için bir kontrol mekanizması olarak işler. Sokakta olabilecek bir tehlikeye karşı pencereden bakan birinin müdahale etmesi veya içerde gerçekleşen bir olay karşısında kişinin camdan çıkıp yardım isteyebilecek olması bu güvenliği sağlama şeklidir. Bu anlamda buluşulan yer olarak cephedeki açıklıkların varlığı önemlidir. Gündelik yaşamın savunucularından Jane Jacobs (1961) “The Death and Life of Great American Cities” kitabında sokaktaki canlılığın ve hareketin, kamusal huzuru ve güveni koruyan en önemli etkenlerden biri olduğunu ifade etmiştir.

F-3, F-7, F-22, F-31 ve F-32 örneklerinde özel ile kamusal olan arasındaki ilişki tamamen kesilmiş ve bu durum sokağın güvenliliğini sorgulamamıza neden olmuştur. F-7 örneğinde ışık güzeyi de önemli olmakla birlikte cephenin kapalı olması buraya yaklaşmayı engellemiştir. F-32 örneğinde bant pencereler yükseklikleri sebebiyle içeri ve dışarının ilişkisini kestiğinden sokağın güvenlilik algısını düşürmüştür. Yine F-22 örneğinde sitelerin yüksek ve geçirimsiz duvarları sokağı kontrolsüz bir alana çevirmiş burada kaldırımın olmayışı da bu alandaki yaya sirkülasyonunun zayıflığına işaret ederek sokakta algılanan güvenlik düzeyini düşürmüştür. F-3 örneğindeki dar sokak bir yanındaki yüksek duvar diğer yanındaki hareketsiz konut cepheleri ile kamusalılığı sorgulanırken aynı zamanda güvenlik problemi de oluşturmuştur. Ancak konutlardan birinin bahçesinde yaptığı renkli çalışmalar geçiş mekânı olarak özel yaşantı ile olan bağlantıyı kuvvetlendirmiş ve sokağın düşen güvenlik algısını yükseltmiştir.

Referans noktaları (Sınır değil, referans)

Boşlukta yürümek ölçümlenemeyecek bir durum oluşturur. Etrafında bir referans yoksa bir insanın ne kadar daha yürümesi gerektiğini hızlı olup olmadığını anlaması karmaşa yaratır. Bu alanlara yerleştirilecek kentsel öğeler hem mesafelerin farkına vardırarak hem de boşluğu doldurarak bakılacak bir ürün ortaya çıkaraktır. 2004 yapımı Martin Scorsese filmi olan The Aviator’ün bir sahnesinde hareket halindeki bir nesnenin hızının anlaşılabilmesini sabit duran bir nesnenin varlığına bağlamaktadır. Filmin 10.55-16.52 dakikaları arasında geçen sahnelerde gökyüzünde o zamana kadar uçulan en yüksek hızda uçaklar bulunmasına rağmen bu hızların kameraya yansımamasında şikâyetçi olan baş karakter Hughes tümülüs bulutlarının olduğu yerlerde çekim yaparak istediği yansımayı gerçekleştirir (Scorsese, 2004). F-

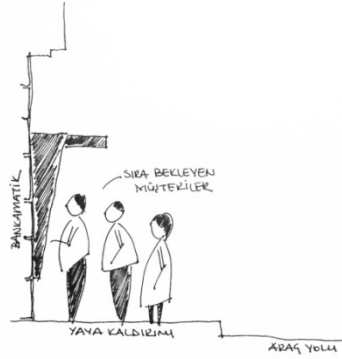
12 örneğinde kentsel dönüşümden sonra ortaya çıkan geniş meydanın ortasına yerleştirilen su ögesi bu anlamda bir değer taşımaktadır.

Şekil 3.83 : Fark edilen 12 (05.04.2019)

İşlem Sıraları (Sınır değil engel)

Kentsel mekânda yoğun işlem gören bankalarda yaşanan dönemsel yığılmalar sonucunda kentsel mekânda uzayan sıralar oluşabilmektedir.

Şekil 3.84 : Fark edilen 9

Oluşan bu sıralar bulunduğu bölgedeki yaya hareketini farklı bir yol kullanmaya iterek onun gündelik pratiğini etkilemektedir. Ancak sıra sınır değil bir engeldir. Çünkü sınırlar farklı olanla karşılaşılan yerlerdir bu anlamda bu sıraları kentsel mekânın işleyişine müdahale eden engel olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Fakat sıranın ilerlediği yönün nasıl belirlendiği konusu bir sınır konusudur. Bankamatik önünde ilerleyen sıra bilgi güvenliği nedeniyle ilk aşamada arkaya doğru uzar. Ancak sonraki uzama yana kırılıp yaya akışına izin verecek şekilde gerçekleşmek yerine genellikle düz devam eder. Bunun sebebi sıranın bağlamında kopma korkusudur.

4. SONUÇ BÖLÜMÜ

Kentsel mekân, içe içe farklı mekân türlerini barındıran, toplumların birlikte yaşadığı total bir alandır. Kentsel mekân barındırdığı farklı türdeki mekânsal kullanımlarla çeşitlenmekte ve kentsel sirkülasyonun oluşumuna katkı sağlamaktadır. Pek çok farklı amaçla gerçekleştirilen, özel ve kamusal mekânlar arasındaki insan hareketleri kentsel mekânın yaşantısını oluşturmaktadır. Kendi içinde yüksek potansiyeller içeren dengeli bu rutin gündelik yaşamın kendisidir. Gündelik yaşam herkesin yaşadığı ama kimseye ait olmayan bir durumdur. İçindeki her bir yaşantı özeldir ancak bütünde hepsi tek bir şeydir.

Gündelik yaşamda kent ve insan ilişkileri interaktif bir ilişki içerisinde. Mimarlık insanın yaşam kalitesini arttırmaya yönelik bir meslek alanı olarak gündelik yaşam pratiklerini iyi analiz etmesi gereken bir konumda bulunmaktadır. Tanyeli (2011) mimarlığın gündelik yaşam ile bağlantısını “mimarlık işi bir gündelik yaşam pratikleri toplamıdır, mimarlık ürünü gündelik yaşam pratiklerini barındırır, mimarlık tarihi bir dizi gündelik yaşam pratiğinin tarihidir” sözleriyle vurgulamaktadır (Tanyeli, 2011).

Lefebvre, Mekânın Üretimi adlı çalışmasında gündelik yaşama mekânsal bir boyut kazandırarak onu mimarlık ile birleştirmiştir. Lefebvre gündelik hayatı kentsellik ve mekân kavramlarıyla sosyolojik açıdan ele almıştır. Ona göre mekân toplumsal bir üründür (Lefebvre, 2016).

Lefebvre mekânın üretimi teorisini oluştururken Bachelard ve Merleau-Ponty'nin fenomenolojik yaklaşımlarından faydalanmıştır (Arslan Avar, 2009).

Dovey (1993), fenomenolojinin çevresel tasarım için önemini şöyle anlatır;

“Deneyimin önceliğinin karmaşıklığa ya da gelişmenin oranına, iletişimin başarısızlığına, iktidarın buyurganlığına ya da kendi içinde bir son olarak geometrinin cazibesine kurban edilmemesini sağlamak için; fenomenolojik perspektifin yapılı çevreye sert bir şekilde uygulanmasını ve tasarım sürecinin eleştirel çözümlemesini yapmayı gerektirmektedir. Fenomenoloji özellikle yaşanan-mekanla geometrik mekan, yerin deneyimlenmesi ve yerin etkili bir şekilde dönüştürülmesinde bir araç olarak geometrik simülasyon arasında eleştirel bir fark olduğunu görmeyi gerektirir.” (Seamon, 2003).

Gündelik yaşam pratiklerini etkileyen sınır tanımlayıcılarının kentsel mekandaki karşılıklarının keşfedilmesini amaçlayan bu tez kapsamında literatür araştırmalarına kentsel mekanı anlamaya çalışarak başlanmıştır. Kentsel mekânın fiziksel varlığı ve barındırdığı gündelik yaşam araştırılmıştır. Gündelik yaşamın keşfedilmesinde önemli bir araç olan fenomenolojinin insan ve çevre ilişkilerine bakışı kentsel mekân kapsamında değerlendirilmiştir.

Kentsel mekândaki sınır tanımlayıcılar tanımladıkları mekânların niteliğine göre fiziksel mekânın sınırları ve yaşanan mekânın sınırları olarak sınıflandırılmıştır. Yaşanan mekânın sınırları insan-çevre ve insan-insan ilişkileri bağlamında incelenmiştir.

Üsküdar kent mekânında yapılan sınır tanımlayıcıları keşfinde yaşanan mekânın sınırlarının belirlenmesinde çok farklı nitelikte tanımlayıcıların olduğu görülmüştür. Muhatapları bakımından mekân-insan ve insan-insan ilişkilerinde ortaya çıkan tanımlayıcılar olarak gruplandırılmıştır. Bu aşamadan sonra betimlemeler sonucunda her keşif kendi başlığını kendisi oluşturmuştur. Bu durum yaşanan mekânın sınırlarını belirleyecek çok fazla nitelikte tanımlayıcının olabileceğinin de bir yansıması olmuştur. Yapılan sentezler sonucunda çok farklı alanlarda çalışmaları bulunan birçok araştırmacı konuya dâhil olmuştur. Kentsel mekânın kullanıcıları tarafından deneyimlenmesi sürecinde çok farklı dinamiklerin olduğu görülmüştür. Kentsel mekân konusunun sadece bir yönlü olarak değil tüm yönleriyle ele alınması gerekliliği bu nedenle önemlidir. Kentte yaşanan mekân, fiziksel mekânın içinde bir anlam olarak varlık göstermektedir. Bu anlam mekânı var eden mekânın kendisi için var olduğu insandan beslenmektedir. Öyleyse fiziksel mekân ve yaşanan mekân birlikte ele alınması gereken bir konudur. Tıpkı beden ve ruh gibi uyumlu ve dengeli olmaları gerekmektedir.

Yapılan bu çalışma kentin fiziksel varlığı ile yaşanan mekânı arasındaki uyumun yakalanmasının önemini vurgulamakta ve bu konuda atılacak adımlara gündelik hayatın içinden çıkmış kişisel ve deneyimsel bir veri sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acaralp, Ö. (2009, Haziran). Toplumsal Çeşitliliğe Bağlı Algısal Farklılıklar ve Kamusal Mekanın Kullanımına Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul, Türkiye: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Alemdar, Z. Y. (2009). Mimarlıkta Anlatı olarak İmge. *Doktora Tezi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Altan, İ. (1992). Mimarlıkta Mekan Kavramı. *Yıldız Üniversitesi Yerleşme ve Mimarlık Bilimleri ve Araştırma Merkezi*, s. 75-88.
- Arayıcı, O. (2015). *Tanımlar*. ResearchGate: https://www.researchgate.net/publication/322582135_Mekan_ve_Tasarim_Uzerine_Tanimlar adresinden alınmıştır
- Arslan Avar, A. (2009, Aralık). Lefebvre'nin Üçlü- Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekan- Diyalektiği. *Dosya*, 7-16.
- Asar, H. (2013). Mimari Mekân Okumasında Algısal Deneyim Analizinin Bir Yöntem Yardımıyla İrdelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Atabek, E. (2002). Kamusal Mekanda Kalite: Yıldız Teknik Üniversitesi Kampüsü'nde Kullanıcı Görüşlerine Dayalı Kalite Değerlendirmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bekçi, B. (2006). *Peyzaj Mimarlığında Kişisel Mekân Kavramı Ve Kişisel Mekân Ölçme Tekniklerinin Değerlendirilmesi*. 05 14, 2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/jffiu/issue/18715/198820> adresinden alındı
- Bilgin, N. (1990). Fiziksel Mekandan İnsani ya da İnsanlı Mekana. *Mimarlık*, 62-65.
- Bilgin, N. (2011). *Eşya ve İnsan*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Bolak Hisarlıgil, B. (2007, Ekim). "Yer"leşmenin Düş"üm"lenmesi:Geleneksel Anadolu Yerleşmelerinde "Ara"lar. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ching, F. D. (2006). *Çizimlerle Bina Yapım Rehberi*. (T. S. Tağmat, Çev.) İstanbul: Yem Yayınları.
- Demirkıran, Y. (2017, Aralık). 19. Yüzyıl Erken Modern Kent Karakteri Olarak Charles Baudelaire'in Flaneur Kavramı'nın Yeni Medya'daki İzdüşümü. 05 9, 2019 tarihinde İdealonline Web Sitesi: <http://www.idealonline.com.tr/IdealOnline/lookAtPublications/paperDetail.xhtml?uId=61843&#> adresinden alındı
- Dereli, H. C. (2010). Kenstsel Mekanda Gündelik Yaratıcılık. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Fay, B. (2001). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, Çok Kültürlü Bir Yaklaşım*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fischer, G. (2015). *Mimarlık ve Dil*. (F. Erkman Akerson, Çev.) Daimon yayınları.
- Goffman, E. (2017). *Kamusal alanda İlişkiler Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri*. (M. F. Karakaya, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Groenewald, T. (2004). *A Phenomenological Research Design Illustrated*. 05 09, 2019 tarihinde Sage Journals: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/160940690400300104#articleCitationDownloadContainer> adresinden alındı
- Güleç Solak, S. (2014, Mayıs). Mekan-Kimlik Etkileşimi ve Kentsel Mekandaki Tezahürleri. *Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürel, M. Ö. (2011). Mimarlık ve Gündelik Yaşam İlişkisi Üzerine. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya 27*, 1-6.
- Hacılibeyoğlu, F. (2013, Kasım). *Kentsel Mekan Oluşumuna Kullanıcı Katılımı*. 05 09, 2019 tarihinde TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu Web Sitesi: <http://www.tmmobizmir.org/wp-content/uploads/2014/06/16.pdf> adresinden alındı
- Hall, E. T. (1990). *The Hidden Dimension*. New York: Anchor Books Editions.
- Hançerlioğlu, O. (2010). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kahvecioğlu, H. L. (1998). Mimarlıkta İmaj: Mekansal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model. *Doktora Tezi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kartal, A. N. (2015, Haziran). Üç [Parantez] Bir Anlatı:Ucu Açık Fenomenolojik Bir Deşifre. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kaya, G. (2014). Muğlak Mekan Açılımları Üzerine Bir Okuma. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Köseoğlu, E. (2004). Tasarım Girdisi Olarak Algılama: Lobi Mekanının Algılanmasında Kullanıcı Kültürünün Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul, Türkiye: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kurak Açııcı, F. (2013). Sınır Kavramı ve İç Mekan İlişkisi: Yaşama Mekanları Örneği. *Doktora Tezi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Kuru, R. (2015). İstanbul'da Toplu Konut Alanlarında Gündelik Yaşamın Mekan Üzerinden Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kürkçüoğlu, İ. E. (2015, Kasım). Kentsel Dokuda Yaya Hareketlerinin Mekansal ve Psikolojik Etki Değerlendirmesi. *Doktora Tezi*. İstanbul, Türkiye: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Lefebvre, H. (2016). *Mekanın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2017). *Ritimanaliz Mekan, Zaman ve Gündelik Hayat*. (A. L. Batur, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mumcu Uçar, Ö. (2005). sınır Kavramına Mekansal Bir Yaklaşım:Ankara Bahçeliler Yerleşiminde Sınırlara Bağlı Bir Analiz. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Öymen Gür, Ş. (1996). *Mekan Örgütlenmesi*. Trabzon: Gür Yayıncılık.
- Öymen Gür, Ş. (2000). *Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Özcan, B. (2003, Mayıs). Mekanın İçinde ve Dışında Olmasının Fenomenolojisi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özer, Ö. (2014, Ocak). Kentsel Mekanda Yaya Hareketleri: Morfoloji ve Çevresel Algının Etkisi. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, Ö. (2009). Ev Kavramı ve Çocuklarda Konut Çevresinin Algılanması. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Roth, I. M. (2006). *Mimarlığın Öyküsü*. (E. Akça, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Scorsese, M. (Yöneten). (2004). *The Aviator* [Sinema Filmi].
- Seamon, D. (2003). Fenomenoloji, Yer, Çevre ve Mimarlık Literatürünün Değerlendirilmesi. *Tol Mimarlık Kültürü Dergisi*, 33-35.
- Şentürk, Ü. (2013, 05). Mekan Sadece Mekan Değildir: Kentsel Mekanın Yeni Tezahürleri. *Doğu Batı*, 85-106.
- Tanyeli, U. (2011). Mimarlık Gündelik Yaşamla İlişisini Nasıl Keser? *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya 27*, 41-46.
- Url-1. (2019, Temmuz 20). <https://www.nisanyansozluk.com/?k=mekan> adresinden alınmıştır

- Url-10. (2019, Mayıs 5). <http://www.milliyet.com.tr/cevik-kuvvet-e-komsu-selamsiz-da-gundem-1966553/> adresinden alınmıştır
- Url-2. (2019, Temmuz 20).
http://admin.gateofturkey.com/api/data/GetHeaderImage/3279/ilgarini_pinarbasi_kastamonu1.jpg adresinden alınmıştır
- Url-3. (2019, Temmuz 20). <https://freshome.com/2013/10/11/vegan-restauran-in-madrid-features-an-exciting-ephemeral-installation/> adresinden alınmıştır
- Url-4. (2019, Temmuz 20). <https://tr.pinterest.com/pin/45739752443774047/> adresinden alınmıştır
- Url-5. (2019, Temmuz 20). <https://www.arkitektuel.com/cam-ev/> adresinden alınmıştır
- Url-6. (2019, Temmuz 20). kaynak:<https://www.istanbulsanatevi.com/> adresinden alınmıştır
- Url-7. (2019, Temmuz 20). <https://tr.pinterest.com/pin/457819118355299059/> adresinden alınmıştır
- Url-8. (2019, 07 20). <https://tr.pinterest.com/pin/423690277434010530/> adresinden alınmıştır
- Url-9. (2019, Mayıs 5). <https://cbs.uskudar.bel.tr/eharita/#> adresinden alınmıştır
- Zevi, B. (1990). *Mimariyi Görmeyi Öğrenmek*. İstanbul: Birsen Yayınevi.